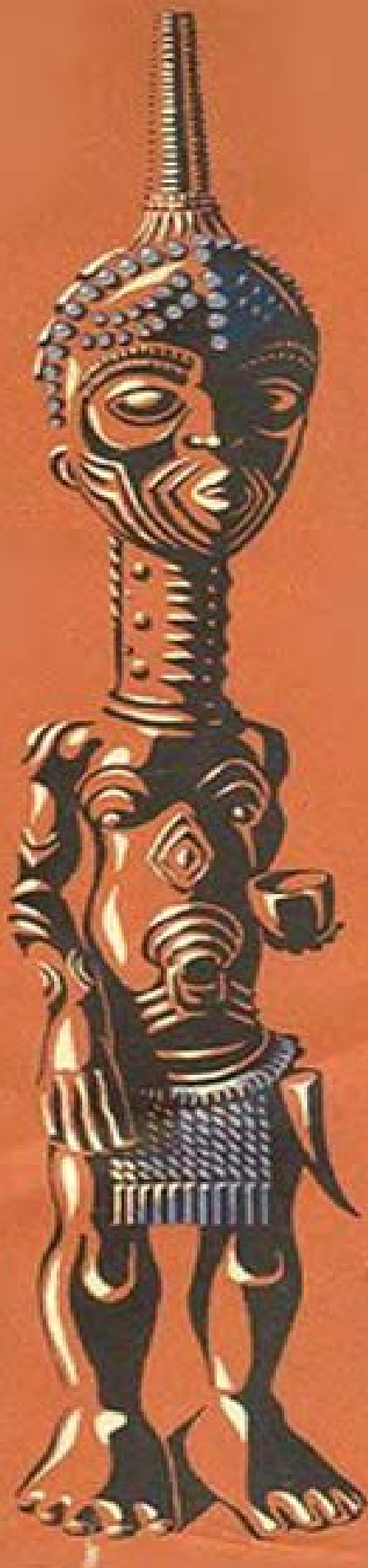

KARUNGA
A
HÓLTAK
ÚRA

NÉGER
LEGENDÁK

KARUNGA A HOLTAK URA

NÉGER LEGENDÁK

Fordította Radnóti Miklós
Európa könyvkiadó
Budapest 1957

A válogatás Kende István munkája
Az utószót írta Ortutay Gyula

A HALAK ÉS A SÖTÉTSÉG EREDETE

Dahome

Azelőtt a napot ugyanúgy körülvették gyermekei, mint manapság a holdat a csillagok, akik a hold gyermekei.

Nappal olyan erős volt a hőség, hogy az emberek nem tudtak kilépni kunyhójukból s így alig tudtak élelmet szerezni maguknak. Elégedetlenek voltak a sorsukkal nagyon.

Gondolt egyet a hold és elment a naphoz.

– A gyermekeink – mondta – sok bajt és szomorúságot okoznak. Az emberek morognak miattuk. Ha te is úgy akarod, dobjuk be őket egy zsákba és dobjuk a zsákot a vízbe.

Így szólt a hold, majd kicsi fehér kavicsokat gyűjtött. Zsákba rakta őket, aztán újra ellátogatott a naphoz és megkérdezte tőle, hogy mit határozott.

A nap beleegyezett a dologba. Elmentek kettesben a folyó partjára, és mikor a hold beledobta zsákját a vízbe, a nap is utána hajította az övét. S mikor leszállt az éjszaka, látta a nap, hogy a hold körül továbbra is ott ragyognak a csillagok. Nagyon dühös lett és kiabálni kezdett:

– Becsaptál engem. Holnap visszahozom a gyermekeimet.

Hát amint elsőnek kihalászt a másnap egyik gyermekét a vízből a nap, a gyermek azonnal meghalt. Így történt a másodikkal, a harmadikkal is. Még ragyogtak, de már nem néztek atyjukra. Végül is otthagyták őket a vízben, mert félt, hogy elpusztul mind, ha kihalászza őket.

Így születtek az első halak.

És azóta gyűlöli a holdat a nap. Egyre csak üldözi és nagy néha el is éri.

A HAZUGSÁG ÉS AZ IGAZSÁG

Malinké¹

Egyszer együtt indultak útnak a Hazugság meg az Igazság.

És a Hazugság udvariasan megkérte útitársát:

– Legyen tiéd a szó, bárhová megyünk is, mert ha engem felismernek, nem fogadnak be minket sehová.

Az első házban, ahová beléptek, a ház asszonya fogadta őket; a ház ura csak sötétedéskor érkezett haza és rögtön enni kért.

– Nem készítettem még semmit – szólta az asszony.

Pedig már délben ebédet főzött két ember részére és annak eldugta a felét. S bár ezt nem is tudta a férje, mégis éktelen haragra lobbant, mert igen éhesen tért meg a mezőkről. Az idegenekhez fordult és így kiáltott:

– Azt hiszitek-é ti is, hogy jó háziasszony az, aki így cselekszik?

A Hazugság bölcsen hallgatott, de az Igazság, érezve, hogy válaszolnia kell, őszintén megmondta, hogy bizony egy jó háziasszonynak el kellett volna készítenie ilyenkorra már mindent az urának. Erre az asszony felháborodva azon, hogy az idegenek beleszólnak az ő dolgukba, kidobta őket a házból.

A másik faluban, ahová megérkeztek, látták, hogy a gyermekek éppen egy zsíros, nemrégiben levágott tehén húsán osztozkodnak.

Mikor az utasok betértek a falu főnökéhez, megfigyelték, hogy a gyermekek a tehén fejét és a belső részét adják át a főnöknek, mondván: – Íme, a te részed. – Pedig mindenki tudja, hogy ilyen esetekben a főnököt illeti az osztás joga.

A főnök megkérdezte az idegenektől, akik végignézték a történeteket:

– Mit gondoltok hát, ki parancsol itt?

– Úgy látszik – vont vállat az Igazság – hogy itt a gyermekek.

Erre a feleletre úgy megdühösödött a falu főnöke, hogy azonnal kikérgette a szemtelen idegeneket.

Ekkor így szólt a Hazugság az Igazsághoz:

– Valóban nem maradatsz tovább te a szóvivő kettőnk közül: hiszen éhenhalunk így. Mostantól fogva én gondoskodom hát mindkettőnkéről.

A legközelebbi falu határában letelepedtek egy fa tövében, egy kút mellett. A faluból jajveszékelés hallatszott. Hamarosan megtudták, hogy a király legkedvesebb felesége halt meg.

Egy sírdogáló szolgáló jött le vízért a kúthoz. Odamegy hozzá a Hazugság és megkérdi a lánytól:

– Mi történt a falutokban, hogy így sírsz, s idehallom, hogy az egész nép jajveszékel?

– Az úrnőnk – válaszolta a lány – a király kedvenc felesége halt meg.

– Úgy? És ezért siránkoztok ilyen rémesen, ilyen apróságért? – csodálkozott a Hazugság. – Mondd hát meg a királyodnak, hogy ne bánkódjék, mert én feltámasztom a már több éve halottakat is.

A király egy szép juhot küldött az utasoknak, üdvözlötte őket és azt üzenté a Hazugságnak, hogy legyen türelemmel, majd elhívhatja alkalomadtán.

Másnap s a rákövetkező napon is egy-egy újabb juhot küldött nekik a király, és ugyanazt az üzenetet, mint az első napon. Erre a Hazugság úgy tett, mintha elveszítené a türelmét, és figyelmeztette a királyt, hogy másnap elhagyja a falu határát, ha a király nem hívja őt. Erre a király másnapra magához kérette a Hazugságot

A megbeszélte órában megjelent a királynál a Hazugság.

Megállapodtak a jutalomban is. A király először mindenből, ami az övé volt, száz darabot ajánlott fel neki. De a Hazugság visszautasította:

– Vagyonod felét akarom – szölt.

És a király tanúk előtt belement az alkuba.

A Hazugság erre elrendelte, hogy építsenek egy házikót az elhalt asszony sírja fölé. Mikor felépült a házikó, a Hazugság egyedül, egy ásóval a kezében bement a házba. Munkához látott, de előbb jól megnézte, hogy minden ajtó be van-e zárva.

Miután egy ideig dolgozott – és kintről hallani lehetett, hogy ugyancsak kemény munkát végez – kihallatszott, hogy hangosan beszél, mintha sok emberrel perlekedne, aztán kijött a házikóból és így szólt az izgatott királynak:

– Sajnos, nagyon nehéz dolog lesz ez. Mert alighogy feltámadt a feleséged, a te atyád megfogta az asszony lábát és rámkiahlált: „Hagyd itt ezt az asszonyt! Mire kell ez még a földön? Mit segíthet ez

rajtad? De ha engem viszel fel újra a földre, ha engem keltesz életre, akkor a fiam vagyonának nem a felét, de a háromnegyedét adom neked, mert én jóval gazdagabb voltam, mint ő.” – Alighogy elmondta ezt, megjelent az ő apja is, visszalökte a fiát és felajánlotta nekem a te egész vagyonodat, aztán az ő apja is megjelent, elkergette a fiát és még többet ajánlott fel nekem. Végül is minden őőd megjelent, és én már azt sem tudtam, hogy kire hallgassak. De nem akarom növelni a bajaidat és ezért épp csak megkérdezlek, hogy kit támasszak fel végül is, az atyádat-e vagy a feleségedet?

A király egy pillanatig sem habozott.

– A feleségemet – válaszolta rögtön. Mert annak még a gondolatára is remegni kezdett, hogy viszontláthatja apját, a szörnyű aggastyánt, aki annyi ideig gyámkodott már fölötte.

– Igen ám – mondta a Hazugság – de az atyád sokkal többet ígér nekem, mint amennyit te ígértél, és nem szeretném a meggazdagodás lehetőségét elszalasztani, hacsak... – szólt, mikor a király ijedtségét látta – hacsak nem adsz nékem annyit az atyád eltüntetéséért, mint amennyit a feleséged feltámasztásáért ígértél.

– Ez lesz a legjobb – mondták erre egyszerre, karban a törvényhozók, akik segédkeztek annak idején az elhalt király meggyilkolásában.

– Jól van hát – szólt a király nagyot sóhajtva – maradjon az apám is ott, ahol a feleségem van.

Így is történt. És a Hazugság megkapta a király kincsének a felét, csupán azért, mert nem támasztott fel senkit. A király pedig, hogy elfeledje felesége halálát, újból megházasodott.

AZ EMBERISÉG

Mosszi²

Útnak eredt három ember. Uandéhoz mentek, hogy elmondják neki kívánságaikat. És így szólt az egyik:

– Lovat szeretnék.

A másik így szólt:

– Kutyákat szeretnék, hogy vadásszak velük a vadonban.

A harmadik meg így szólt:

– Én egy asszonyt szeretnék, hogy kielégüljek vele.

És Uandé mindent megadott nekik: az elsőnek lovat, a másodiknak kutyákat, a harmadiknak asszonyt.

Elment a három ember. De egyszerre megeredt az eső, és három napig a vadonban kellett vesztegelniük. Az asszony ennivalót készített mind a hármuknak. Erre így szóltak az emberek:

– Menjünk vissza Uandéhoz.

És visszamentek.

És a másik kettő is asszonyt kért Uandétól. És Uandé asszonyra cserélte be a lovat is, meg a kutyákat is.

Elmentek ismét az emberek. És a lóból lett asszony túlságosan ínyenc volt; a kutyákból lett asszonyok rosszak voltak, de az első asszony, akit Uandé asszonyként adott egyiküknek, az lett az emberiség anyja.

LANZENI ÉS MARYAMA

Mosszi

Egyszer régen, a fullahok országában, a Birik nevű faluban élt egy hatalmas és gazdag főnök: Bakary. Hatalmas nyájai, jól művelt földjei voltak, s rengeteg rabszolga vette körül. De ami még jobb bizonyítéka gazdagságának, volt egy szerája is huszonegy asszonnyal. Nagyon féltékeny volt, és – mint különben mindenki ebben az időben – asszonyait magas tatába zárva tartotta, ahova halálbüntetés terhe mellett tilos volt belépnie a férfiaknak.

Bakary tatája közelében lakott egy öregasszony, Naima, és annak a fia, Lanzeni. Naima ismerte a vadon gyógyító növényeit, ápolta a beteget és jövendőt mondott. Ezért nagy tiszteletnek örvendett és szabad bejárása volt Bakary szerájába.

Lanzeni szép ifjú volt, erős, vállas és szenvedélyes, ügyes vadász.

Egy napon, mikor épp elment a tata bejárata előtt, megpillantotta Bakary egyik asszonyát, Maryamát, amint az tengerit morzsolt. Szép, magas, szabályos arcú asszony volt. Hogy kényelmesebben dolgozhasson, levetette kötényt és csak az övét tartotta magán.

Lanzenit szíve mélyéig megrázta ez a látvány. Hazament s megmondta anyjának, ha még aznap nem juttatja be a szerájba, akkor megöli magát. Elrémült az öreg Naima, kapta magát és elment Maryamához. Hosszasan sugdolózott vele, majd mosolyogva tért vissza házába.

Hatalmas ládát csináltatott a kováccsal, belézárta a fiát, majd elment Bakaryhoz és üdvözölte őt:

– Üdvözlég, tiszteletreméltó! Fiam hosszú útra indult, N'Darába ment és nálam hagyott egy nagy ládát, teli mindenféle holmival. Mivel én már öreg és erőtlen asszony vagyok, és ez a láda nem lenne biztonságban az én gyakorta üres kunyhómban, megkérlek engedd meg, hogy asszonyaid tatájában hagyjam. Maryama megígérte, hogy elteszi a szobájában.

Bakary persze udvariasan és szívesen megengedte – vigye csak.

Maryama még aznap este, abban az órában, mikor a hiéna üvölni kezd a vadonban, kinyitotta a ládát és nyugodtan élvezte

Lanzenivel a vad szerelem édes ízét.

Kilenc hónap múlva Maryama anya lett. Bakary Moribának nevezte el a gyermeket – azt hitte, hogy az övé a fiú – és nagy ünnepségeket rendezett a tiszteletére. Minden család fejét meghívta az ünnepségre. Egy marhát és három juhot vágatott le, és két napig nem fogyott ki sem a párolgó rizs, sem a sör, sem a pálmabor az ünnepi edényekből.

Lanzeni közben állandóan ott tartózkodott rejtekhelyén, nappal aludt, éjszaka élte életét, és Maryamával három esztendeig sem unták meg egymást.

De egy napon egy másik asszony, Satama, kileste a titkukat. Az asszony elfecsegte, hogy mit látott, s a titok Bakary fülébe jutott. De az öreg Naima időben megneszelte a dolgot és kiszöktette fiát a szerájából. Mikor Bakary a falu két véne kíséretében elment Maryamához és kinyitatta a ládát, nem talált benne mást, csak ruhadarabokat meg különféle apróságokat. Néhány nap múltán jelentkezett Naima, elmondta, hogy fia megjött utazásából, és visszakérte a ládát.

Bakary ugyan nem fedezett fel semmi gyanúsat, de mégsem mondott le arról, hogy meglelje a titok nyitját. A falu bölcseinek tanácsára dobszóval, trombitaszóval összehívatta országa minden férfiát. Mikor mind összegyűltek, Bakary félkörbe állíttatta őket. Velük szemben huszonegy asszonya állt, gyermekükkel karjukon. És hirtelen így szólt az asszonyoknak:

– Mondjátok meg gyermekeiteknek, menjenek és öleljék meg az apjukat!

Az asszonyok megismételték a mondatot, és húsz gyermek indult el egyenest Bakary felé. Csak Moriba ment vissza sírva az anyjához, néhány lépés után. A falu vénei e szavakkal fordultak Bakaryhoz:

– Valóban, főnök, ez nem a le gyermeked!

Maryama pedig újra rászólt Moribára:

– Menj, fiam, öleld meg apádat!

Moriba újra elindult és néhány tétova lépés után a tömeg közepén álló Lanzenihez szaladt.

Mikor ez látta, hogy leleplezték, nem habozott tovább. Felkapta a fiát, megölelte és Bakaryhoz fordult:

– Igen, főnök, ez az én fiam. Parancsaid, rendelkezéseid ellenére bementem a tatádba, ott is éltem három évig – ez volt az utazásom N'Darába. Megtettem, mert szerettem Maryamát és ha nem tudtam volna közelébe jutni, megöltem volna magam. Most mindent tudsz, megbüntethetsz; most már nem félek a haláltól!

Bakaryt megindította ez a nyílt és nemes beszéd és így felelt:

– Nem, Lanzeni, nem büntetlek meg. Ez a gyermek a tiéd, tartsd meg. Ezt az asszonyt nagy, nagy áldozatokkal szerezted meg magadnak – tartsd meg őt is. Ajándéku adok neked egy hasas tehenet és három juhot, mert látom, hogy bátor és mindenre elszánt férfi vagy.

Aztán a bölcsekhez fordult és hozzátette:

– Ami pedig minket illet, a jövőben sükségtelen lesz asszonyainkat bezárni. A legnagyobb elővigyázat, a legvastagabb falú taták sem elegendők arra, hogy asszonyaink meg ne csaljanak minket, ha egyszer elszánták magukat erre.

Ettől a naptól kezdve nem őrzik többé féltékenyen, szerájokba zárva a fekete asszonyokat.

A KROKODILUS, AZ EMBER MEG A SAKÁL

Haussza³

Egy krokodilus ellátogatott egyszer egy faluba, hogy ennivalót szerezzen magának, közben meghallotta, hogy az emberek így szólnak egymáshoz:

– Holnap elmegyünk a folyó partjára és krokodilusra vadászunk!

Mikor a krokodilus ezt meghallotta, nem akart visszatérni a folyóhoz. Beletekerődött egy gyékénybe. Elrejtőzködött.

Másnap reggel vadászatra indultak az emberek, vadásztak, majd hazatértek. Egyikük kiment a falu szélére rőzsét keresni, hogy annak a tűzénél főzze meg a vadászzsákmány ráeső részét.

Meglátja a krokodilust.

– Őrizd meg titkomat – szólta rá az állat.

– Hogy kerülsz te ide? – kérde tőle az ember.

– Az elmúlt éjjel jöttem, élelmet kerestem itt – feleli a krokodilus – és hallottam, hogy az emberek vadászatra készülődnek. Elrejtőztem hát és nem tértem vissza a folyóhoz. Vígy vissza kérlek a vízhez.

Azt mondja erre az ember:

– Jól van!

Elmegy és visszajön egy zsákkal. Beleeszi a krokodilust, bevarrja a zsák száját, hazaviszi magához és leteszi. Mikor a nap leszáll, fogja a zsákot, lemegy a folyóhoz, leteszi a víz partjára a zsákot.

De azt mondja a krokodilus:

– Vígy be a vízbe!

Fogja a zsákot és térdig bemegy vele a vízbe.

– Vígy még mélyebbre – mondja a krokodilus; az ember derékig megy vele a vízbe.

– Még egy kicsit – kérleli a krokodilus. – Menj be mellig a vízbe.

Az ember megteszi.

Így szól most a krokodilus:

– Tégy le itt és végy ki a zsákból.

Kiveszi. De amikor kint van a zsákból, az állat megragadja a lábát. Az ember meg felkiált:

– Mi az, mit csinálsz?

- Megfogtalak! – feleli a krokodilus.
- Engedj el! – mondja az ember.
- Nem engedlek! – válaszolja a krokodilus.

Így állt ott az ember, mikor vadállatok jöttek inni a partra. Azt mondják:

- Egy ember áll ott a vízben.
- Igen, ember vagyok – válaszol nekik amaz – jót tettem egy krokodilussal, ő meg rosszul bánik velem.

Az állatok a krokodilusnak helyeselnek.

- Akárki tesz jót veled, emberfia, te is így hálálod meg azt. Tartsd csak jó erősen, krokodilus, el ne engedd!

Az ember siránkozni kezd. Arra jön inni a sakál. Megpillantja a jajveszékelő embert és megkérdezi:

- Hát te miért sírsz ott a vízben?
- Jót tettem egy krokodilussal – feleli – ő meg rosszul bánik velem.

– Igaz ez, krokodilus?

– Igaz – mondja a krokodilus.

- Gyertek hát ki a vízből – ajánlja nekik a sakál – gyertek ki mind a ketten, majd én ítélek az ügyetekben, én törvénytudó vagyok.

És feleli a krokodilus:

- Jól van, gyérünk. Hiszen senki sem mondhat ellent a törvénynek.

Elengedi az embert. Kijönnek a vízből és leülnek a sakál előtt

- Krokodilus – kérdi a sakál – mit tett veled ez az ember?

Azt mondja erre a krokodilus:

- Meg akartak ölni, de ő visszahozott a folyóba. Jót tett velem, én meg rosszat teszek vele.

- Igazad van, krokodilus – szól a sakál – ennek az embernek nincsen igaza.

És megkérdezi az embert:

- Miképpen hoztad őt a folyóhoz?

És feleli az ember:

- Zsákba varrva hoztam idáig.

- Hazudsz, ember – mondja a sakál –, hogy is hozhattad volna te zsákban idáig?

Közbeszól erre a krokodilus:

– Igazat mond, nem hazudik; bizony ebben a zsákban hozott ide engem.

– Mássz be hát a zsákba, hadd győződjem meg róla saját szememmel.

A krokodilus bemászik a zsákba, a sakál pedig ezt mondja az embernek:

– Varrd be a zsákot, hadd lássam!

S mikor az ember bevarrta a zsákot, azt mondja a sakál:

– Hogy vitted őt?

– A fejemen.

– Állj fel és tedd a fejedre a zsákot, látni akarom.

Mikor fejére vette az ember a zsákot, így szólt a sakál:

– Eszik-e nálatok a krokodilus húsát?

– Eszik – feleli az ember.

– Menj hát haza és edd meg azt, ami a tiéd.

Így szól erre az ember a sakálhoz:

– Jót tettél velem; gyere, menjünk haza együtt, hadd adjak neked hálából négy csirkét cserébe.

Kettesben indulnak a falu felé.

Mikor a faluhoz érnek, azt mondja az ember:

– Maradj itt, sakál, hazamegyek és elhozom neked a csirkéket.

Otthon azonban betegen találja a feleségét; a gyomra fáj az asszonynak, és azt mondták neki, hogy csak sakál bőrével lehet meggyógyítani; sürgősen szerezni kell hát egyet. Az ember erre így szól:

– Ne jajongjatok, megkaparinthatunk egy sakált, hol vannak a gyerekek meg a kutyák? Gyerekek, vegyétek elő a botokat és hozzátok a kutyákat; megölünk egy sakált és magunkkal hozzuk.

Csak hogy a sakál bizalmatlan volt és nem maradt ott, ahol az ember azt mondta neki: „Várj itt, míg elhozom neked a csirkéket.” A falu nyugati szélén hagyta el őt az ember, de ő bizalmatlanul átment a keleti oldalra és onnan leste előbbi helyét; nemsokára látta, hogy kutyák és emberek veszik körül azt a részt; hallotta, hogy suttog az ember: „Itt váltunk el. Kerítsétek be ezt a helyet, nehogy megszökjék, üssétek agyon, öljétek meg!”

Közben, a másik oldalon így beszélt magában a sakál:

– Hiába, jól ismerem én az embereket. Megyek, nem is maradok itt tovább! Nem vagytok méltók a bizalomra, ti emberek!
Ezzel vége is.

HÁLÁTLANSÁG

Haussza

Megmart valakit egy kígyó. Az emberek üldözni kezdték, meg akarták ölni; a kígyó szökött, hogy rejtekhelyét találjon magának.

A réten egy kapáló emberrel találkozott.

– Hozzád jövök – szólt rá – rejts el engem!

– Jól van – felelt az ember – ott egy odvas fa, húzódj meg benne.

– De ott megtalálnak!

– Akkor bújj be abba a természetbolyba ott.

– Ott se tudok elrejtőzködni!

– Hát hová bújtassalak?

– Nyisd ki a szádat – szólt a kígyó – majd bemászok és így jól el leszek rejtve.

– Nem, nem – kiabált az ember – mert jótettemért, tudom, rosszal fizetsz majd.

– Nem, nem bántalak, ne félj.

– No jó – mondta a paraszt – bújj a számba és rejtőzz el.

Kinyitja a száját, a kígyó bekúszik, üldözői megérkeznek, mindenütt keresik, de nem lelik sehol. Dühösen térnek vissza a faluba.

– Most már kimászatsz – szólt az ember – elmentek.

– Hogy én kimásszam? – válaszolta a kígyó. – Hát megbolondultál? Én kimásszam innen a te kedvedért, te pedig kuszkuszt eszel majd és vizet iszol rá? Hogyisne. Hálából, amiért jót tettél velem, nem nyúlok a szívedhez, sem a beleidhez, de megeszem a kuszkuszt, amit eszel, megiszom a vizet, amit iszol. Ezzel megelégszem. – Majd hozzátette: – De kimászni innen, azt már nem fogok...

Mikor az ember megértette a történeteket, elkezdett siránkozni, a hasa meg mintha felfordult volna. Sírva ment haza. A felesége és a gyermekei megkérdezték tőle:

– Mi történt veled?

– Kígyó van a hasamban: segítettem rajta, ő meg cserébe becsapott engem.

Erre elkezdtek mind siránkozni.

Amíg így jajveszékeltek, arra repült egy flamingó. Mikor meghallotta őket, leszállt és megkérdezte:

– Miért sírtok?

Az asszony így felelt:

– Sírunk, mert kígyó van a férjem hasában.

– Hát ha csak ez a baj – mondja a flamingó – ezen könnyen segíthetek. De – tette hozzá – nagy hála jár ezért, és én attól félek, hogy hálátlanság lesz a bérem.

– Nem, nem – ígérte az ember – nem leszek hálátlan!

– Hát jó – szólt a flamingó – nyisd ki a szádat.

Az ember kinyitotta, és a flamingó bedugta a lábát.

A kígyó érezte, hogy valami mozog. Azt gondolta ott bent: „Biztosan kuszkus.” És kitátotta a száját. De csak a flamingó lábát kapta be. A flamingó gyengéden kifelé húzta a lábát és lassan felemelkedett a levegőbe: a kígyó jött vele. Mikor elég magasan volt már, lerázta lábáról a kígyót, s az szörnyethalt a földön.

Visszaereszkedett erre a flamingó és az emberhez fordult:

– Adj két csirkét nekem.

– Itt van mindjárt egy! – válaszolt az ember s e szavakat mondván megragadta a flamingót: – Most már csak egyet kell találnom.

A flamingó pedig így szólt:

– Nem is vártam mást tőletek!

– Nem érdekel – felelte az ember, kinyitotta a tyúkólat, benyomta a flamingót és rázárta az ajtót. – Megyek, keresek másik csirkét is, és ha együtt lesztek mindketten, megöllek titeket. – Ezzel kiment.

De az asszony így szólt:

– Nem tűrhetek ilyen hálátlanságot! – Fölkelt, kinyitotta a tyúkól ajtaját és azt mondta a madárnak: – Szállj el!

A flamingó kibújt a tyúkólból, de mielőtt elrepült volna, kiverte az asszony két szemét.

Melyik volt a hálátlanabb: a kígyó, az ember vagy a flamingó? Az asszony baját mindhárman együtt okozták.

Ezzel vége is.

HAUSSZA KÖZMONDÁSOK

Gazdagsága miatt irigylik az embert.

A patkány úgy része a családnak, mint a szempilla a szemnek.

Ha biztos útra lelsz, soká kövesd.

Egy boldog délután többet ér egy egész nyomorúságos esztendőnél.

Okosabb dolog ellátogatni a gazdagokhoz, mint a szegényekhez.

A türelmes ember addig főzi a követ, míg leves nem lesz belőle.

Csak a tieid árulhatnak el.

Ha a szíved rab, a tested szolga. Az ember a szenvedélyek szolgája.

A hazugságnak virágai vannak, de gyümölcse nincs.

A hazugság futhat egy évig is, de az igazság egy nap alatt utoléri.

Ha a majom elront valamit, elszalad, mielőtt észrevennék.

Az őszinte ember kerítsen lovat magának és azon meneküljön, mielőtt megmondta az igazat.

Könnyebb egy nyulat megenni, mint egy elefántot.

Intézd magad a dolgaidat, és senki sem fog cserbenhagyni akkor.

A csend üdvösség.

Ha elengeded az oroszlán nyelvét: felfal.

A tetű megeszi az embert, de nem eszi meg a követ.

Az asszonyok kilencvenkilenc kifogást találnak, de elárulják magukat a századikkal.

MESE A RUHÁRÓL

Peul⁴

Volt egyszer egy ifjú, annak meg volt egy lánytestvére. Egy napon megkérte őt a lány, kísérje le a patakhoz, mert mosni akar és fél egyedül odamenni.

– Kísérd el nővéredet – szélt rá az anyja.

– Jól van – válaszolt az ifjú, és elindultak ketten,

Mikor leértek a patakhoz, az ifjú leült a partra, a lány pedig mosott. A lány meztelenre vetkezett, a fiú pedig vágyat érzett iránta és szégyenkezett a vágya miatt.

Hazatértek, de otthon a fiú megbetegedett, mert erővel kellett visszatartania magát vágya beteljesülésétől. Haldoklott.

Kérdezi az apja, mi baja.

– A hasam fáj – feleli a fiú – mikor elmentem a nővéremmel a patakhoz, megkívántam és szégyenkeztem miatta.

– Csak ez a baj? – kiáltott fel az apja. – Ezen könnyen segíthetünk. – Hívta a lányát: – A bátyád beteg, mert veled akar hálni.

A fiatal lány ellenkezett – szégyellte magát, nem akart a testvérével hálni.

– Ha nem hálsz vele, akkor meghal.

– Jól van – válaszolt a lány – megteszem.

Bezárták a kunyhó ajtaját. A lány a bátyjáé lett, és ez meggyógyította a fiút.

Ezért ne mutassa magát nő soha meztelenül egy férfinak. Mert aki meglátja, megkívánja. Ezért hord mindenki ruhát.

A NAP, A HOLD MEG A CSILLAGOK

Fang⁵

Kezdetben a nap és a hold férj és feleség voltak. Együtt éltek és számtalan gyermekük volt. A nap és a hold gyermekeit csillagoknak hívjuk. A nap, a hold meg a csillagok nem azt eszik, amit mi. Tűzzel táplálkoznak, azért ragyognak úgy.

Kezdetben a nap és a hold férj és feleség voltak. Együtt éltek. De egyszer egy hatalmas főnök jött a falujukba; nem tudom, honnan jött, és mi volt a neve. Rengeteg ajándékot hozott magával. Oly gazdag volt és olyan szép, hogy a hold szíve lángra lobbant iránta. Mikor a főnök elment, titkon jelt adott neki. Az út fordulójában találkoztak, s a hold megszökött vele.

A nap hamar észrevette, hogy nincs mellette a hold.

– Hol van? – kiáltott rá a gyermekeire.

Azok nem tudtak válaszolni.

– Hol van, azt kérdem tőletek.

Haragtól izzott az arca, és a csillagok féltek tőle.

– Ó – kiáltott rájuk – ti segítettetek az anyátoknak

Azonnal üzőbe vette őket. És amikor utolér egy-egy csillagot, rögtön elnyeli, és senki sem beszél arról a csillagról többé. De a csillagok olyan sokan vannak és annyira szét vannak szórva, hogy még mindig maradt néhány, sőt, még igen sok van belőlük.

Ettől kezdve a nap egyre csak ott rohan a hold és a csillagok mögött. És mikor a hold a láthatár szélén feltűnni látja a napot, menekül, hogy idejében eltűnhessen a kunyhójában. S mikor a nap végigszalad a mennyboltozaton – ezt mindennap láthatjuk! – átszalad egészen a másik oldalra, sohasem fárad ki, meg sem pihen sohasem. Alig tűnik el, felbukkan a hold, hol itt, hol ott, mert sokszor változtatja rejtekhelyét, nehogy a férje rátaláljon. De az néha meglepi őt és fogával kiszakít egy-egy darabot belőle.

Néha, ha a hold kicsit tovább időzik gyermekei között, még ott találja őt a nap az égen és el akarja nyelni. Eddig nem sikerült neki; a hold nagyon is gyors. Amikor férje eléri, elugrik tőle, és kezdődik újra a hajsza.

Néha a nap megleli felesége rejtekét. Halkan, nagyon halkan a közelébe lopózik, a hold pedig hosszú órákon át rejtve marad.

De amint teheti, rögtön gyermekei körébe siet, a csillagok közé, mert nagyon szereti és soha meg nem eszi őket, olyan jó anya. Egyik kunyhóból a másikba megy, meglátogatja őket sorba. Néha részt vesz egy-egy gyermeke lakodalmán; fejére ilyenkor csodálatos fátylat borít, azt a fátylat, amit a nappal való házassága idején viselt. S mikor a föld másik oldalán feltűnik a nap, hamar elmenekül gyermekeivel együtt. Csak egyet hagy ott, mindig ugyanazt a csillagot, amelyik figyelve őrködik reggel és este, és hírt hoz neki, ha veszély fenyegeti.

Régóta, igen régóta tart már ez a folytonos üldözés. De egyszer, egy napon vége lesz; mert végre is az ember a dolgok ura és ugyancsak ő az igazság őre. Nélküle balul történik minden. Azon a napon a holdat egy mély árokba taszítja majd a nap, a föld mélyére, ahonnan nem kél fel majd soha többé. A nap nem engedi. És mikor már fogságba került az anya, akkor a nap elnyeli sorra a gyermekeit is.

- Hát velünk, emberekkel, mi történik akkor?
- Azt nem tudom, testvér!

A TEREMTÉS LEGENDÁJA

Fang

Kezdetben, mikor még a semmi volt, Mebere, a Teremtő, embereket formált agyagból. Kezébe vette az agyagot és emberré gyúrta. Olyan volt az ember, mint a gyík. És Mebere öt napra beléhelyezte őt egy tengervízzel telt medencébe. És a medencében vele töltött öt napot. És az ember még tovább bennmaradt a vízben, hét napig. Hét napot töltött a medencében. A nyolcadik napon eljött Mebere, hogy megnézzé. És így szólt hozzá: „Jöjj ki!”

És íme, kijött a vízből. Ember volt és így szólt a Teremtőhöz: „Köszönöm.”

AZ ELEFÁNT LEGENDÁJA

Fang

Olyan régen történt mindez, hogy annál régebbre már visszagondolni sem lehet – mikor még minden ember együtt lakott egy nagy faluban és az állatok ugyanúgy, mindegyik a maga falujában, a fajtája szerint: az antilopok az antilopokkal, a vaddisznók a vaddisznókkal, a tigrisek a tigrisekkel, a majmok a majmokkal.

De minden falu vezetője egy-egy elefánt volt, akik így szétszórva éltek, minden elefántcsalád más-más faluban uralkodott; mindnyájuk feje, az atyaelefánt azonban egyedül lakott az erdőben, s ha viszály tört ki valahol, a viszálykodók megjelentek előtte, és ő ítélkezett ügyükben. Mikor az atyaelefánt érezte, hogy ütött az utolsó órája, átadta szellemét utódjának és eltűnt. Soha, soha többé nem látta senki, de a szelleme élt tovább.

Az emberek külön laktak, messze-messze, bent az erdőben, és akkor még egyetlen állat se lakott velük, még a kutya sem. Nem tudom, hogy a tyúkok velük laktak-e, de azt hiszem, hogy azok is a többi madárral éltek együtt egy külön faluban.

Az emberek külön laktak: az erdő gyümölcseit ették, de gyakran állatot is öltek, hogy megegyék húszakat; így kezdődtek azután a vég nélküli veszekedések. Az állatok bepanaszolták a dolgot az elefántnak: az megparancsolta az embereknek, hogy jöjjenek el hozzá, de azok rá sem hederítettek, és továbbra is öldösték az állatokat.

Annyi panasz volt már az emberek ellen, hogy az elefánt végül is azt mondta:

– Hát ha ők nem jönnek hozzám, majd én, megyek el a falujukba.

Eleimet készített magának az útra és elindult az emberek faluja felé. De először meg kellett találnia a falut, és ez elég nehéz volt, mert az emberek jól elrejtették a lakóhelyüket. Útközben először a tigrisek faluját találta meg:

– Hová mégy, atyaelefánt?

– Elmegyek az emberek falujába, hogy törvényt hozzak a ti ügyetekben.

– Ez jó lesz. Veled megyünk.

– Ne gyertek, mert megfélemlítitek őket. Inkább magam megyek.

Voltaképpen azért mondta ezt az elefánt, mert tudta, hogy az embereket Nzamé teremtetten, és tudta azt is, hogy az emberek főnöke éppen úgy Nzamé fia volt, akárcsak ő.

– Hát jól van, atyaelefánt, de legalább pihenj meg egy napra a mi falunkban.

Az elefánt elfogadta a meghívást, mert jól fogadták, és két teljes napot töltött a tigrisek falujában. Három napot is eltöltött volna náluk, vagy még annál is többet, de nem volt már mit ennie. Tovább folytatta útját és elérkezett az antilopokhoz. Ott is nagy ünnepséggel fogadták.

– Hová igyekszel, atyaelefánt?

– Megyek az emberek falujába, hogy törvényt hozzak a ti ügyetekben, mert untat már ez az állandó viszálykodás.

– Ezt helyesen teszed: veled megyünk.

– Nem, inkább egyedül megyek, mert még megölnének titeket éjszaka.

És az antilopok ezt felelték:

– Jól van, de legalább pihenj meg nálunk két napig.

Az atyaelefánt elfogadta a meghívást, mert az antilopok jók voltak hozzá, és két napot töltött a falujukban. Három napot is szívesen maradt volna, vagy még többet is, de nem volt már mit ennie és éhes volt.

Elindult hát az atyaelefánt és eljutott a vaddisznók falujába. És így faluról falura vetődött, állandóan ment, mendegélt.

De az emberek főnöke már régóta tudott az elefánt útjáról, mert gyakran elővette a fétisét, sőt ismerte az elefánt útjának célját is. De ő nem akarta, hogy az elefánt eljusson hozzájuk. És minden ösvényen, mely a faluba vezetett, mély árkokat ásatott, aljára éles fatuskókat rejtett, faluja valamennyi férfia és asszonya a földet hordta; a falutól messzi-messzi kezdte meg az árkok ásását, közel egymáshoz, egy, két, három óra járásnyi úton három, négy, öt csapda követte egymást. És mikor a legtávolabbi is elkészült, azt mondta az embereinek:

– Menjetek és vágjatok manióka-törzseket! – És az emberek elmentek maniókát vágni.

– Tegyétek keresztbe a törzseket, hogy befödjétek vele a vermeket.

Az emberek ügyesen elhelyezték a fatörzseket, s azok néhány nap múlva kihajtottak újra, már nem is látszott alattuk a csapda. Egy óra járásnyira, ugyanazon az ösvényen, az emberek főnöke újabb árkot ásatott. És így szólt az embereihez:

– Menjetek és keressetek bételfa-törzseket.

Elmentek és rengeteg bételfa-törzzsel tértek vissza.

– Tegyétek a törzseket az árokra – parancsolt rájuk a főnökük.

Úgy helyezték el őket, hogy a csapda már ki sem látszott alóluk.

Így ásatott öt különféle árkot az ösvényen, és mindegyikre más-más növényt hordatott. És minden ösvényen, amelyik a faluba vezetett, öt-öt árkot húzatott. De ez még nem volt minden: mást is csinált. Mert az emberek főnöke nagyon ravasz volt! Így gondolkodott: „Ha az elefánt egy halom maniókát talál az útjában, bizalmatlan lesz, mert igen ravasz!” – És ezért messze-messze, négy-öt különböző helyen maniókát dobott az útra, de ott nem volt alatta még verem, s azután messzebb, az első árok után, megint lerakatott maniókát, bételt meg más növényt. Végig az egész úton.

Az atyaelefánt egyre közeledett az emberek falujához. És íme, egyszerre csak egy csomó maniókát talál az úton. De ravasz volt, megforgatta ormányával, újra meg újra megforgatta, de nem talált semmi gyanúsat. „Gyermekeim ajándéka ez – gondolta magában – milyen jók hozzám, eleséget készítettek nekem.”

De mivel még mindig bizalmatlan volt, előbb csak egy kis darabka maniókát evett meg. Ízlett neki, megette hát a többi is, az egészet, nem volt sok és az atyaelefánt igen nagy volt, sokkal nagyobb, mint a mostani elefántok. Kevéssel arrébb újabb halom maniókát talált. Az atyaelefánt óvatosan közeledett, megkóstolt belőle egy keveset, de semmi gyanúsat nem észlelt.

– Ó – mondta – a drága gyerekek.

És az atyaelefánt megette az egészet, mert az atyaelefánt nagy volt, a manióka-halom pedig kicsiny. És az atyaelefánt tovább ment, nagyon hosszú utat tett meg. Mikor az est leszállt, újabb manióka-halomra lett: mivel nagyon éhes volt, azonnal nekiesett.

E halom alatt azonban csapda volt! És mivel az atyaelefánt igen gyorsan szaladt, fejével előre esett bele a verembe, a kihegyezett

fatuskóra. És ez volt a szerencséje. Mert ha nem így történik, akkor a fatuskó a gyomrába fúródik, és ez halálát okozta volna. De a feje széttörte a tuskót. És az atyaelefánt egész éjjel a verem mélyén maradt és ordítozott:

– Meghaltam!

De reggel az emberek főnöke, aki harcosaival a közelben tartózkodott, odajött a verem széléhez:

– Nézd csak, nézd. Mi történt? Hiszen ez az atyaelefánt. Hát ki dobta be ide?

És hamarjában földet és gallyakat hányt az árokba: de mikor látta, hogy az árok majdnem megtelt már és az elefánt könnyen kimászhat belőle, megszökött az embereivel együtt. Az atyaelefánt végül is kimászott a veremből és összetörten, sebzetten indult tovább az útján. A feje nagyon fáj, a szeme pedig földdel volt teli, alig látott, és még a járás is nehezebbre esett.

Végül is segítségül hívta fétiseit és az összes elefántot; hosszas kalandok után átjutott az akadályokon és elérkezett az emberek falujába. Megérkezett a nagy térre, de nem látott senkit. Parancsára valamennyi állat nekiindult, hogy visszahozza az embereket. A majmok a fákon üldözték őket, a vaddisznók és tigrisek az erdőkben, a madarak elárulták búvóhelyüket, a kígyók megmarták őket a réten – vissza kellett jönniük, hogy az ítélet meghozassék felettük.

Ott álltak hát az emberek az atyaelefánt előtt, és az emberek főnökének szíve telve volt halálfélelemmel. Fázott a haláltól, mert hát ki látott már a halál mögé? A halál olyan, mint a hold. Ki látta már a hold túloldalát?

Az emberek főnöke fázott! De az atyaelefánt így szólt:

– Beismered hát bűnödöt?

És az emberek főnöke így felelt:

– Beismerem!

– Várod-e már a halált?

– Ó, atyaelefánt, én kicsiny vagyok, te pedig erős. Kegyelmezz nekem!

És az atyaelefánt így válaszolt:

– Igaz, én erős vagyok, te pedig gyöngy vagy, de Nzamé csinált főnököt belőled is. Megbocsátok hát neked.

És az emberek főnöke így felelt:

– Köszönöm a kegyelmet.

És szívében elégedett volt.

De a tigrisek főnöke haragosan előállt:

– Atyaelefánt, nem jól beszélsz. Az emberek megölték a testvéremet: bosszút akarok.

És az ember ajándékokat adott a tigrisnek. És az elefánt így szólt:

– Most legyetek egymás testvérei és ne civakodjatok, ne hadakozzatok tovább.

Az emberek főnöke magához hívta testvérét és ráparancsolt:

– Cseréld ki véredet a tigris vérével.

És a tigrisek főnöke így szólt a testvérének:

– Cseréld ki véredet az ember vérével.

Az ember és a tigris kicserélték vérüket és testvérként egy faluban maradtak.

De ekkor megjelent a sasok főnöke és ugyanazzal a panasszal állt elő, aztán a vaddisznók feje, a gorilláké és sok más állaté, de mind vércserét csinált, és így befejeződött a civakodás.

És mikor minden viszály véget ért így, megszólalt az atyaelefánt:

– Én pedig testvéremmé teszem az emberek főnökét.

És megöltek egy kecskegidát, mert az még nem lett senkinek a testvére: és az atyaelefánt meg az emberek főnöke testvérek lettek így. Az atyaelefánt megismerte az emberek főnökének fétiseit, az emberek főnöke pedig az atyaelefánt fétiseit. Ettől fogva atyaelefánt lett az emberek Otótórja, és ezért tisztelik őt annyira. Csak a vadak nem tisztelik őt.

Ez a vége.

LEGENDA A VILÁG KEZDETÉRŐL

Fang

Ezt az apám mesélte el nekem, ő meg az apjától hallotta; réges-régtől fogva, a világ kezdetétől száll így ez a történet.

A dolgok kezdetén, mindennek az elején, mikor még semmi se volt, se ember, se állat, se növény, se ég, se föld, semmi, semmi, de semmi, csak az Isten volt és úgy hívták, hogy: Nzamé. És három Nzamé volt: Nzamé, Mebere és Nkva. Kezdetben teremtette Nzamé az eget és a földet. Az eget magának tartotta fent. A földre pedig rálehelt és lehellete nyomán megszületett a szárazföld és a víz, mindkettő a maga helyén.

Nzamé mindent megteremtett: az eget, a napot, a holdat, a csillagokat, az állatokat, a növényeket, mindent, mindent. És amikor befejezte mindazt, amit ma is magunk körül látunk, magához hívta Meberét és Nkvát és megmutatta nekik a művét:

- Jól van-e minden, amit teremtettem? – kérdezte.
- Igen, jól van – válaszolták azok.
- Van még valami tennivaló?

És Mebere és Nkva így feleltek:

– Látunk nagyon sok állatot, de nem látjuk a vezetőjüket; látunk nagyon sok növényt is, de nem látjuk a mesterüket.

És hogy az élőlényeknek és mindennek vezetőt adjanak, kijelölték az elefántot, mert bölcs volt; a tigrist, mert erős volt és ravasz; és harmadiknak a majmot, mert hamis és hajlékony volt.

De Nzamé még jobbat akart és egy élőlényt teremtett, s ez az élőlény nagyon hasonlított mindhármukra: egyikük az erőt, a másikuk a hatalmat s a harmadikuk a szépséget adta neki. S aztán így szóltak mind a hárman:

– Tiéd lesz a föld, és te leszel a feje mindennek, ami csak van. Tiéd lesz az élet, mint ahogy a miénk is, minden a te parancsaidat követi majd. Te leszel az úr!

Nzamé, Mebere és Nkva visszatértek a hazájukba, az égbe, az új teremtmény pedig egymaga maradt idelent. És minden engedelmeskedett neki.

De az állatok között az elefánt maradt a legelső, a tigris a második és a majom a harmadik, mert Mebere és Nkva őket választotta elsőnek.

Nzamé, Mebere és Nkva így nevezték el az első embert: Fam – és ez azt jelenti: erő.

De az első ember sorsa rosszra fordult. Büszke volt a hatalmára, az erejére és a szépségére – mert e három tulajdonságban túltett az elefánton, a tigrisen meg a majmon is – büszke volt arra, hogy minden állatot legyőzött, és gőgös lett, megvetette és nem akarta imádni többé Nzamét:

*Jéjé, holá, jéjé,
fent az Isten, lent az ember,
Jéjé, holá, jéjé,
az Isten: Isten,
az ember: ember,
egyik is, másik is úr a maga honában,
egyik is, másik is ura otthonának.*

Isten meghallotta a dalt. Kinyitotta a fülét:

- Ki énekel ott lent?
- Keress, kutass – válaszolt Fam.
- Ki énekel? Jéjé, holá, jéjé!
- Ki lenne hát?
- Én vagyok az, én – kiáltott erre Fam.

Isten megharagudott és magához szólította Nzalánt, a mennydörgést:

- Jöjj, Nzalán!

És jött Nzalán, rettenetes robajjal: bum-bum! És az ég tüze lángokba borította az erdőt. Mint valami óriási fáklya égett minden. Fűi, fű, fűi! – és minden lángolt. A földet erdők borították, mint manapság, de égtek a fák, a növények, a banánfák, a manióka-fák, a földimogyoró bokrai – minden elaszott; égtek a vadak, a halak, a madarak – minden elpusztult, minden meghalt. De mikor Isten megteremtette az első embert így szólt hozzá: „Nem fogsz meghalni.” És amit Isten egyszer ád, azt nem vonja vissza többé. Az első ember megégett; vagy nem tudom, mi történt vele. Él, – de vajon hol? Apám nem mondta meg nekem, s így én sem tudok róla semmit várjatok hát egy kicsit

De Isten lenézett a földre, és az fekete volt kihalt egyhangú, szégyellte magát és valami jobbat akart teremteni. Nzamé, Mebere és Nkva tanácsot tartottak és nekifogtak: a fekete szénnel borított földre újabb földréteget raktak; és kinőtt egy fa, és nőtt nőtt és mikor egy magja a földre hullott, abból új fa nőtt és mikor egy levele hullott le, az nőni és járni kezdett és állattá változott: elefánttá, tigrissé, Vagy éppen antilop lett belőle vagy teknősbéka, avagy másféle, mindenféle állat.

És ha vízbe hullott egy levél, az úszni kezdett és hal lett belőle, rák, osztriga, kagyló és sok-sok más víziállat. És újra azzá vált a föld, ami volt és ami ma is még.

Így van ez, gyermekeim, s hogy így van, arra bizonyosság, hogy sok helyütt, ha ásni kezdetek a földben, vagy akár a földön heverve kemény, fekete, de törékeny köveket találtok; dobjátok a tűzbe, és a kő égni fog. Ezek a kövek a régi, elégett erdők maradványai.

Nzamé, Mebere és Nkva tanácsot tartottak:

– Kell, hogy vezetőjük legyen az állatoknak – szólt Mebere.

– Helyes, vezető kell nekik – mondta Nkva.

– Alkossunk újra egy embert – szólt erre Nzamé – egy embert, aki olyan lesz, mint amilyen Fam volt, olyanok lesznek a lábai, a karjai, de feje nem lesz olyan, és ismerni fogja a halált.

És így is lett. Ez az ember, barátaim, olyan volt, mint ti meg én.

Ez az ember volt az első igazi ember, mindnyájunk atyja, és Nzamé elnevezte Szekuménak. De Isten nem akarta magára hagyni. Így szólott hozzá: „Végy egy fát és csinálj belőle asszonyt magadnak.” Szekumé így is tett és az asszonyt Mbongvénak nevezte el.

Két részből teremtette Nzamé az embereket, Szekumét és Mbongvét is; az egyik rész kívül volt: úgy hívjuk, hogy Gnul, test, a másik rész a Gnulban él, és úgy hívjuk, hogy: Nszisszim.

Nszisszim veti az árnyékot, Nszisszim és az árnyék egy és ugyanaz, Nszisszim élteti Gnult, Nszisszim megy el sétálni éjszakánként, mikor mindenki alszik, és Nszisszim elszáll, ha meghal az ember. De Nszisszim nem hal meg, amíg a Gnuljában van. Tudjátok-e, hol lakik a Gnulban? A szemben. Igen, a szemben – az a kis fekete pont, amit ott láttok a szem közepén, az a Nszisszim.

Ott fent a csillagok égnek

*és itt lent ég a tűz.
A szén a tűzhelyen,
a lélek a szemben –
felhő, füst és halál.*

Szekumé és Mbongvé boldogan éltek idelent, és három fiuk született, az első Nkur, a buta, a rossz, a második Bekalé, aki semmire sem gondol, és ez hordta hátán a harmadikat, Méfert, aki ügyes volt és jó. Leányaik is voltak – de mit tudom én, hány volt, és a három fiúnak is születtek gyermekei és azoknak is. Méfer a mi törzsünk atyja. A többi a többi törzseké.

Az első embert, Famot, Isten a földre zárta és egy hatalmas nagy kővel elzárta a kijáratot; de ő, a hamis Fam hosszú-hosszú ideig ásott: és egy szép napon kibújt a napvilágra. Ki bitorolja az ő helyét a földön? A többi ember. És ki esküdött bosszút az emberek ellen? Fam. És ki az, aki mindent megtesz, hogy ártson nekik? Fam. És ki az, aki elrejtézik az erdők mélyén, hogy megölje őket, a vizek mélyén, hogy elsüllyessze csónakjukat? Fam, a hírhedt Fam.

Csönd! Ne beszéljünk olyan hangosan. Hátha hallgatódzik!

*Maradjatok csöndben,
Fam rejtezik itt,
s az embereket bajba dönti;
maradjatok most csöndben itt!*

Isten pedig törvényt adott az embereknek, az ő teremtményeinek. Magához hívta Szekumét, Mbongvét, fiaikat és lányaikat, mindenkit, kicsinyeket és nagyokat, nagyokat és kicsinyeket:

– Íme – így szólt – a jövőre törvényt adok nektek.

Engedelmeskedjétek neki:

„Ne lopj a saját törzsedben.”

„Ne ölj meg senkit, aki nem ártott neked.”

„Ne egyél meg senkit éjszaka.”

– Többet nem is kívánok tőletek. Éljetek békén falvaitokban. Aki pedig meghallgat engem, azt megjutalmazom, megadom a jussát – a többieket megbüntetem. Így lesz.

És hogy bünteti meg Isten azokat, akik nem hallgatnak rá? Íme, így:

Mikor meghalnak, nem nyughatnak, bolyonganak az éjszakában, jajgatva és szenvedve. És mikor sötétség borul a földre, a félelem

órájában bemennek a falvakba, megölik vagy megsebesítik azokat, akikkel találkoznak. És minden rosszat elkövetnek, amit csak elkövethetnek.

Az Ő tiszteletükre táncoljuk a Kédzam-kédzam gyásztáncot, de ez sem segít. Nekik szolgáljuk fel a legjobb falatokat; esznek és nevetnek, de ez sem segít. S mikor aztán minden ismerősük meghalt, csak akkor hallják meg Ngofiónak, a halál madarának szavát. És akkor aztán egyre soványabbak és soványabbak lesznek s végül is meghalnak. Hová jutnak ezek, gyermekeim? Ti épp olyan jól tudjátok, akárcsak én: mielőtt átkelnének a nagy folyón, hosszú-hosszú ideig egy nagy, lapos kövön ülnek és fáznak, nagyon fáznak.

*A hideg és a halál, a hideg és a halál,
szörnyű még hallani is,
a hideg és a halál, a hideg és a halál,
ó, anyám, szörnyűség.*

És mikor mind átkeltek a Békum folyón, Nzamé hosszú-hosszú időre bezárja őket az Ototolánba, arra a szörnyű helyre, hol annyi a borzalom.

A jók pedig visszajönnek haláluk után a falvakba, de ők szeretik az embereket, a temetési ünnepségeket, és a gyásztánc jólesik szívüknek.

Éjszaka eljönnek azokhoz, akiket szerelnek, kellemes álmokat hoznak nekik, megtanítják őket a hosszú életre, gazdagságra, hű asszonyok szerzésére és sok gyermek nemzésére, és kioktatják őket, hogyan ölhetnek meg sok állatot a vadászaton. Így tudtam én is megölni legutóbb egy elefántot.

S mikor meghaltak mindazok, akiket életükben ismertek, akkor, csak akkor hallják meg Ngofiónak, a halál madarának hangját; és akkor egyre kövérebbek és kövérebbek lesznek s végül is meghalnak. És aztán hova jutnak, gyermekeim? Ti épp olyan jól tudjátok, akárcsak én. Isten felviszi és odaülteti őket maga mellé az este csillagába. Innen tekintenek le ránk és látnak minket és örülnek, ha látják, hogy megőrizzük az emléküket. A halottak szemei teszik olyan fényessé az este csillagát.

Íme: engem, Ndumembát az apám, Mba tanított erre, ő is az apjától hallotta, de hogy a legelső kitől hallotta, azt nem tudom, mert én nem voltam ott. Így volt.

MIÉRT NEM ESZI MEG A KROKODILUS A TYÚKOT

Tjort

Volt egyszer egy tyúk, aki minden reggel elment a folyó partjára, ott kapingálgatott, élelmet keresett. Egy szép napon egy krokodilus csúszott a közelébe és megfenyegette, hogy megeszi. Felkiáltott erre a tyúk:

– Ne tégy ilyent, testvér!

A krokodilust annyira meglepte a kiáltás, hogy elment, azt híván, hogy valóban testvére a tyúk. De másnap visszament a partra és eltökélte magában, hogy most már valóban megeszi a tyúkot. De az újból így kiáltott:

– Ne tégy ilyent, testvér!

– Átkozott tyúkja – morgott a krokodilus, mikor a tyúk nyugodtan továbbsétált mellőle. – Hogy a csudába lehetne testvérem az ilyen? Hiszen ő a földön él, én meg a vízben.

Elhatározta hát, hogy elmegy Nzambéhoz és megkéri, döntse el ő ezt az ügyet. El is indult. Még nem ért messzire, mikor barátjával, a gyíkkal találkozott.

– Segíts tanácsoddal, Mbambi. Mindennap lejön egy gyönyörű, kövér tyúk a partra és mikor épp meg akarom enni, rámijeszt azzal, hogy testvérének szólít. Elmegyek most Nzambéhoz és megkérdezem tőle, hogy mitévő legyek.

– Bolond vagy – mondta Mbambi – csak időt fecsérepsz az úttal és tudatlanságodat leplezed le előtte. Hát nem tudod, hogy a kacsák vízben élnek és tojást tojnak, s a teknősbékák úgyszintén. Én is tojásokat rakok, a tyúk is! És te is, te is, balga barátom! Így hát ebben mi valamennyien testvérek vagyunk.

Ezért nem eszik hát tyúkot a krokodilus.

AZ EMBEREK SZÉTSZÉLEDÉSE

Fang

Réges-régen történt, abban az időben, mikor még nem élt sok ember a földön. Nem, nem voltak sokan, és valamennyien egy nagy faluban laktak. A Teremtő megteremtette az embereket, utánuk a gorillát, aztán a többi majmot, majd az erdei törpéket, a többi állatot, és valamennyien együtt éltek, egy faluban: béke honolt közöttük, és Ndun vezérelte őket. Ha viszály tört ki az emberek között, vagy összekaptak az állatok, megjelentek előtte, és ő igazságot osztott, mert bölcs volt és öreg, s testvérei a segítségére voltak. A Teremtő gyakran lejött a faluba, ahol az őt megillető nagy tisztelettel fogadták, és ott Ndunnal tanácskozott. Béke honolt a faluban, és a Teremtő elégedett volt.

Bölcsek a vének szavai.

De csakhamar elkezdődtek a civakodások. Akkor kezdődtek, mikor sok volt az öregasszony és sok volt a fiatalasszony is. Mikor a mezőkre mentek, az öregek jártak elől, gyors léptekkel, és a fiatalok követték őket. Mikor kiértek az ültetvényekre, dolgozniuk kellett, sokat, nagyon sokat. Az öregek alaposan megdolgoztatták a fiatalokat, és azok panaszkodtak; férjeik helytelenítették a dolgot s helytelenítette Ndun is.

A munka az asszonyoké, de minden asszonyé.

És egy reggel már nem így történt. Mikor az agg főnök kiment konyhójából, mikor a kakas lesimította tollait és felharsant első kiáltása a konyhók csúcsáról, a kapott parancs szerint magukhoz vették az asszonyok a nagy kancsókat és elindultak, a forráshoz mentek, vízért. Ez a forrás lent volt a völgy mélyén, mert Ndun egy domb tetejére építtette faluját, hogy közelebb legyen a naphoz, és az átmelegítse öreg, fázékony testét. Mert a nap nagyon jó ám!

Minden nő lement a forráshoz, a fiatalok éppúgy, akárcsak az öregek. A fiatalok gyorsan lépegettek, a legöregebbek szép lassan, lassacskán mendegéltek, mert féltek, hogy elcsúsznak az ösvényen. Tízen voltak és még tízen és újra tízen, sőt talán még ennél is sokkalta többen, én nem voltam ott és így nem is számolhattam meg őket, atyám már a nagyatyámtól hallotta ezt a történetet és nem ő

találta ki, ő is úgy hallotta az öregektől. Szóval, amint megérkeztek a forráshoz, a fiatalasszonyok és a leányok nagy sebtiben megmérték kancsójukat, aztán bementek a vízbe, megfürödtek és hancúroztak benne. Mikor az öregek megérkeztek, a forrás vize már zavaros volt, teli iszappal, de sietniük kellett, így hát a zavaros vízből mertek kancsójukba. Mikor férjeik inni akartak, homokos víz volt a kancsóban. Erre kiabálni kezdtek. Hiába szabadkoztak az asszonyok, férjük csak kiabált, s miután a fiatalasszonyok is kaptak néhány szemrehányást, minden ment tovább úgy, mint azelőtt. Az öregasszonyok gonoszak voltak este, de a fiatalok reggel még gonoszabbak voltak.

Ám egy reggelen a fiatalasszonyok még jobban siettek, mint máskor; az öregek pedig lassan mentek, lassacskán, mert azon az éjszakán sok eső esett, és csúszós volt a föld. Mire a forráshoz érkeztek, a fiatalok kancsói már tele voltak, meg is fürödtek már; s mikor az öregek odaértek, a fiatalok gúnydalba kezdtek. Ezt énekelték:

*Jöjjetek, jöjjetek s aki elöl jön, aki legelöl jön,
nézze meg azt, aki a sor végén halad;
fussatok! fussatok! szaladjatok!
Ropog a lábatok is, amint hajlik: kvark, kvark!
Hó! óh! hé! megérett a gyümölcs!*

Mérgesek voltak az öregek! Hiába siettek, mindig későn érkeztek a forráshoz, s mikor végre megmenthették kancsóikat, már sáros, zavaros volt a víz. Ó, az öregasszonyok nagyon elégedetlenek voltak! És visszafelé menet így énekelték:

*Ó! jaó! jaó! ja! fi! fi! a terhünk nehéz!
A hegy meredek, fi!
Nagyon forró a nap, fi!
De vén is vagyok, fi!*

És mikor szegény öregek lihegve és fújtatva felértek a faluba, a fiatalok ott ültek a kunyhóik előtt, és csúfolódva énekelték a gúnydalt:

*Hé! ohé! hé! a gyümölcs már egészen érett,
hé! ohé! hé!*

Az öregek úgy érezték, hogy nem tudják naponta lenyelni ezeket a sértéseket, nem tudják hallgatni a káromlásokat és bizony

csakhamar elcsattant az első ütés: Ji, ji, ji, kvasz, kvasz. Ji, ji! És repültek a kancsók, ömlött a vér. Egyikük sírt, másikuk sántikált... Így nem mehetett tovább! Mindennap új veszekedés, mindennap új verekedés! És ez csak természetes, hamar két pártra szakadtak a férfiak is. A fiatalok a fiatalok pártját fogták, az öregek közül pedig ki az öregekét, ki meg a fiatalokét.

Ekkor így szólt a falu főnöke:

– Ez nem tarthat tovább!

A harcosok is ezen a véleményen voltak. Nem tarthat tovább. Annál is inkább, mert az asszonyok, a fiatalok éppúgy, akár az öregek, minden idejüket arra fecsérelték, hogy új kancsókat csináljanak, mert a régieket egymás fején mindig összetörték. És agyagot csak messze, nagyon messze találtak. A férfiak elégedetlenek voltak. Az asszonyok pedig sértődöttek.

A falu agg főnöke magához hívta hát a kürtösét:

– Vedd a kürtödet – mondta neki – járj körül a faluban és hívd össze az embereket.

A kürtös elővette elefántcsont kürtjét, körbejárt a faluban és összehívta az embereket. Azok pedig összegyűltek a főnök házában és leültek a gyékényekre. Az asszonyok is összegyűltek, de a törvény parancsa szerint kint maradtak és a bambuszrudak hasadékain benézve hallgatták a tanácskozást.

A vita sokáig tartott, mert mindenki az övéi mellett hadakozott. Végül is úgy döntöttek: a két csoport felváltva fog elsőként lemenni vízért. Az első napon az öregek mennek elől, a fiatalok utánuk, a következő napon elől a fiatalok, utánuk az öregek. Ezzel véget is ért a gyűlés.

Másnap reggel kancsóval hátukon türelmetlenül vártak a fiatalok ... Menjenek előbb az öregek ... És íme, mi történt? A fiatalok vártak, vártak, és senki sem akart öreg lenni!.,;

És a civódás újra elkezdődött...

Annyira, hogy az agg főnök, nem tudván rendet teremteni, elhatározta, hogy elmegy a Törzs Urához, a világ Teremtőjéhez, és előadja neki a viszálykodás történetét. Megparancsolta hát feleségének, főzzön meg néhány banánt, becsavarta azokat ámonlevélbe, felvette kötőjét – és elment.

Bvé, bvé, és ment, bvé, bvé, ment, ment, sokáig. Elégedett volt szívében, mert az előjelek kedvezőek voltak. Mikor elindult, a mbva-madár útjától jobbra szólalt meg a bozótban, s a fifé-fecskék útközben üdvözölték. A nap már az ég közepén túl járt. Az agg főnök felmászott a nagy dombra, keservesen, mert meredek volt az út. Végre megérkezett a Mennydörgés nagy barlangjához. Kezében tartotta a védelmező fétist és elénekelte a szent éneket, az éneket, amely megóvjá őt Nzalán szellemének haragjától.

Ó, Nzalán, ó, Nzalán, mindenek atyjaura!

Atyám, hallgasd meg könyörgésem, fogadd el áldozatom,

Megettem a mélant, ismerem a titkot.

Az éjszaka papjainak szentellek engem is,

Hallgasd meg hát, Mennydörgés – Atya, Teremtő, Nzalán!

Az agg főnök továbbment, túl a barlangon is: megérkezett a Teremtő Isten falujába és íme, ott állt a színe előtt:

– Mbola – köszöntötte őt.

És Nzamé válaszolt neki:

– Mbola, emberek főnöke, te jöttél el hozzám?

– Igen, eljöttem hozzád, és íme, tanácsot kérek tőled. Falumból elszökött a béke; az asszonyok nem engedelmeskednek, a férfiak nem hallgatnak szavamra. Mit tegyek?

És Nzamé megkérdezte:

– Miért nem engedelmeskednek az asszonyok neked? És miért nem hallgatnak a férfiak szavadra?

És az agg főnök, botjára támaszkodva, szakállát megsimítva, elkezdte mondókáját:

– Ó, Isten, Teremtő, mindenek ura, te megtettél engem az emberek falujának főnökévé, ez rendjén volna eddig! Te megteremtetted az embereket, ez is rendjén van! De te megteremtetted az asszonyokat is, és ez az, ami már sehogyan sincsen rendjén. A férfiak békésen élnek, de az asszonyokkal nem boldogulok. Te teremtetted minket, adj hát békét is nekünk. Az asszony és sündisznó bizony egy és ugyanaz.

És Nzamé válaszolt:

– Béke lesz.

– Jól van – válaszolta a főnök – te megteremtheted, mert te vagy a Mindenható.

És Nzamé meg az öreg főnök egész nap együtt maradtak, tanácskoztak. Túl hosszú volna elmesélnem ma este itt, hogy mit is beszéltek egymással... meg aztán, én nem is voltam ott!

Másnap azt mondta az emberek agg főnöke Nzaménak:

– Elmegyek hát.

És az válaszolt:

– Veled megyek.

És elindultak együtt. Soká, nagyon soká mentek lefelé, míg végre estére megérkeztek az emberek falujába. Mindenki aludt már. Nzamé így szólt a főnöknek:

– Ne ébressz fel senkit, ne mondd meg senkinek, hogy itt vagyok, holnap magam akarom látni az asszonyok civódását.

Az agg főnök úgy tett, ahogy Nzamé parancsolta. Lefeküdtek és elaludtak.

Reggel vízért indultak az asszonyok. Ezen a napon a fiataloké volt az elsőbbség, és a veszekedés csakhamar megkezdődött. Nzamé a domb tetejéről figyelte őket. Az agg főnök megkérdezte tőle:

– Mit művelsz majd?

De Nzamé így felelt:

– Én vagyok mindennek a parancsolója. A tyúktojás nem nevelheti az anyját.

És mikor az asszonyok visszatértek a faluba, Nzamé hívatta a kürtöst.

– Járj körül a faluban és küldd elém az embereket. Az asszonyokat is küldd elém.

És eljöttek mind a férfiak, és eljöttek az asszonyok is. És mikor Nzamé hirtelen megjelent a gyülekezet közepén, szél támadt, és mindenki érezte szívében a halál hidegét. Féltek mindannyian.

És Nzamé megszólalt:

– Én vagyok mindennek az ura.

És az egész gyülekezet megismételte:

Te vagy mindennek az ura, te!

Te vagy mindennek az ura, te vagy!

Te vagy mindennek az ura, te!

– Ímé, ezt fogjuk cselekedni.

– Úgy van – mondotta erre Nzamé – és azért jöttem, hogy békét hozzak az én gyermekeimnek.

– Azért jöttél, hogy békét hozzál a te gyermekeidnek!

– Ímé, ezt fogjátok cselekedni.

– Túlságosan sokan vagytok már ahhoz, hogy egy dombon éljete, és nem engedelmeskedtek nekem. Mondottam nektek: éljete békében, torzsalkodás nélkül. De engedetlenek voltatok.

A férfiak közbekiáltottak:

– Az asszonyok voltak az elégedetlenek!

De Nzamé csendet parancsolt:

– Maradjatok veszteg, hiszen ti vagytok az urak. A férfi férfi, az asszony asszony. Szét fogtok hát széledni, egyiketek jobbra megy, másikatok balra. Egyiket előre indul, másikatok hátra, és békében fogtok élni majd.

De amikor Ndun, az aggastyán, a törzs feje, meghallotta ezeket a szavakat, fájdalom szállt a szívébe, és lerogyott, mint egy halott. Az asszonyai kiabálni és jajveszékelni kezdtek. De így szólt Nzamé:

– Én vettem magamhoz Ndunt: mert ő a ti atyátok és velünk kell maradnia. Én vagyok az élet és a halál ura.

És mind ismételték:

– Te vagy az élet ura, Te vagy a halál ura. Te! Te! Te!

Majd így szólt a Teremtő:

– Ndun még él, de nem maradhat így velünk.

Az emberek nem értették. A Teremtő megismételte:

– Egyiket jobbra megy, másikatok balra, és szerteszéledtek. Egyiket egyenesen előre megy majd, másikatok hátra, és békében fogtok maradni majd.

És az emberek így válaszoltak:

– Jól van. De mi lesz az állatokkal? A faluban maradnak?

És a Teremtő:

– Válasszatok ki közülük és vigyétek magatokkal.

És az emberek kiválasztották a kutyát és a tyúkot. És a kutya és a tyúk velük maradt. A többiekre azt mondta a Teremtő:

– Visszaküldöm őket az erdőbe.

Az emberek így kiáltottak:

– Ártani fognak nekünk!

De a Teremtő így válaszolt:

– Most menjetek a kunyhótokba, aludjatok, mert leszállt az éjszaka. Meglátjátok majd, hogy holnap mi lesz.

És másnap meglátták, hogy mi lett. Két dolog történt:

Íme, ez az első. Mikor Ndun, a törzs feje visszatért kunyhójába, hideget érzett szívében, mert népe el fogja hagyni. Így szólt legkedvesebb asszonyához:

– Halott vagyok.

Lefeküdt az ágyára. Másnapra hideg volt a teste, és az asszonyok így szóltak:

– Meghalt.

És Nzamé felelt nekik:

– Tudom, én vagyok az élet ura. Én vittem el Ndunt. Temessétek el.

És megkezdődött a temetés. Az asszonyok elkezdtek a siránkozást és a halotti éneket. Ezt a halotti éneket ismeritek, megőriztük máig.

A HALÁL ÉNEKE

Apám, ó, jaj! apám, ó, miért? miért hagytad el otthonod?

Egy ember ölt meg téged, ó, apám!

Haláláért majd vérrel fizessetek!

Szellemed jár a szemközti parton immár.

Ó, apám! miért hagytad el otthonod, ó, apám, miért?

Világos lett az ég, a szemre homály szállt,

Csöppenként hull, le a fáról a víz, odúját elhagyja a patkány.

Látjátok, ez az apámnak a háza!

Szedjétek össze a halottak virágait.

Szórjátok a baloldalára, szórjátok a jobboldalára!

Egy ember látja most mindazt, mi láthatatlan.

A halotti ének után így szólt a Teremtő:

– Hozzatok két asszonyt, egy öreget és egy fiatal.

És elhozták őket. És akkor így szólt a Teremtő:

– Folyassátok el a vérüket, mert én vagyok az Úr. Elfolyatják a vérüket, és meghal a két asszony. És mikor meghaltak, megszólal újra a Teremtő:

– Ássatok egy nagy gödröt.

Gödröt ásnak. Aztán ezt parancsolja a Teremtő:

– Tegyétek le Ndunt a mélyire.

És mikor kiterítették:

– Most égessétek el a két asszonyt.

És elégetik őket.

És mikor elégték, így szól a Teremtő:

– Ez volt az áldozat. És így fogtok tenni mindig és újra, ha megparancsolom; mert én vagyok az Úr,

És mind válaszoltak:

– Mert te vagy az Úr!

Nzamé ezt mondta még:

– Jól van: tegyétek le a hamujukat, ez a titkok jele. Meg foglak védeni titeket. Vegyétek magatokhoz azt, ami az asszonyoktól megmaradt, és dobjátok Ndun tetemére.

És rádobják.

– Most pedig járjátok el a halotti táncot.

És mikor eltáncolták, így szólt még a Teremtő:

– Milyen állat jelent meg álmotokban azon az éjszakán, mikor Ndun meghalt?

És mindegyiküknek megjelent álmában egy állat. Nzamé akarta így.

És minden ember megnevezett egy állatot – és Nzamé így szólt:

– Jól van. – És felemelte az ujját és csak annyit mondott: – Akarom!

És az állatok előszaladtak; minden fajtából egy, mint ahogy az emberek megálmodták, és igen sok állat volt. És minden állat odaállt egy ember mellé, mint ahogy azt megálmodták az emberek.

Így szólt ekkor a Teremtő:

– Folyjék hát a vér.

És minden ember elővette áldozati kését és átvágta az állat torkát: a vér folyt, folyt és elöntötte a dombot.

De Ndun gyermekei megkérdezték:

– Hát nekünk miért nincsen állatunk?

És válaszolt nekik a Teremtő:

– Hát üres-e a fejetek? Nem vagytok-e Ndun fiai és az én gyermekeim? A ti atyátok volt a gyík, akit a kezdet kezdetén

teremtettem, akkor, amikor még semmi se volt. Mit kérdezősködtök hát? Fáradt vagytok!

És Ndun fiai elhallgattak, mert a Teremtő haragos volt, és mert náluk volt atyjuk, Ndun hamumaradéka. Egy szót sem szóltak többé. És az állatok vére folyt, folyt és egészen elöntötte a dombot.

De ott voltak az emberek, akiknek nem volt állatuk. Így szólt a Teremtő:

– Így van jól! Menjetez és vágjátok ki azokat a fákat, amelyek álmotokban megjelentek.

És elmentek, kivágták és elhozták a fákat. És így szólt a Teremtő:

– Így van jól.

És valóban, ezek az emberek nem láttak álmukban állatot, de fákat láttak, egy-egy fát látott mindegyik. És egymásra rakták a fákat, egyiket a másikra, fát a fára, fát a fára. És ott volt a többi állat is, a többi faluból. Azután így szólt az élet Ura:

– Tegyétek az állatokat a farakásra.

Úgy tettek, ahogy megparancsolta. És egyszerre felfénylött az, amit mi úgy hívunk: *tűz*. És ez így történt: mikor minden állat a farakásom volt már, és sok, nagyon sok állat volt, a Teremtő jelt adott, és jött a mennydörgés; dörgött és jött a villám is: felvillant, és egyszerre egy nagy lángot láttak felcsapni – és égett a fa.

És szólt az Úr:

– Ez a tűz.

És szóltak az emberek:

– A tűz jó.

És Ndun legidősebb fia elénekelt a tűz énekét, az éneket, amit mindnyájan ismertek. Ndun fia volt az, aki legelőször, legeslegelőször énekelt a tűz énekét:

*Tűz, tűz, mélység tüze és magosság tüze, te!
holdban ragyogó fény és napban ragyogó!
csillag, te szikra éjszaka, hullócsillag, ki fényt hasít!
Égzengés szelleme, viharok csillanó szeme,
nap tüze, te! akiből surran a fény!
tűz, tűz, tűz, hívlak téged én!
Járársz és lábad nyoma perzsel,
s ha újra elindulsz: lábad nyoma áld!
Fölégnek a friss fák és hamu csak maradékuk,*

*s ha újra elindulsz: virulva nőnek a fák!
Járkálsz és győzől, náladnál nincs erősebb;
mélység és magosság tüze, te!
Kunyhónk védelmezője, tűz!
Tűz, tűz, hívlak téged én!*

S mikor minden állat elégett, az emberek, ahogy megparancsolták nekik, összegyűjtötték a megégett csontokat, porrá törték és Ndun hamvaival együtt megőrizték, mindenki a maga részét. És a Teremtő így szólt hozzájuk:

– Ez a nagy egyesülés.

És így válaszolt minden ember:

– Így kívántuk. Testvérek vagyunk.

Aztán Ndun testére szórták a hamut, és mikor megtelt a gödör, ezt mondta a Teremtő:

– Keressetek köveket.

Elmentek köveket keresni, rádobták őket a meglelt gödörre, és a kövek halomba gyűltek, magas halomba. És így szólt a Teremtő:

– Íme, a Jel. Ha valahol útközben elmentek egy hely mellett, ahol halott nyugszik, dobjatok oda egy követ vagy egy ágat, vagy egy levelet; így fogtok cselekedni.

Az emberek feleltek:

– Így fogunk cselekedni.

És mikor halomban álltak a kövek, magas, nagyon magas halomban, azt mondotta a Teremtő:

– És most el kell válnotok egymástól.

És elszéledtek az emberek, egyikük jobbra ment, másikuk balra, egyikük előre indult, a másikuk hátra, és senki sem maradt ott

Ez volt az első, ami történt azon a napon.

És íme, a második. Ez abban a pillanatban volt, amikor az emberek a válásra készülődtek. Íme, ez történt másodiknak:

A Teremtő így szólt az emberekhez:

– Vége. Többet nem törődöm veletek.

Azok így válaszoltak:

– Kegyelmezz, kegyelmezz. Te vagy a mi Atyánk és Védelmezőnk.

De a Teremtő így felelt:

– A Törzsetek Szelleme veletek marad, erős az és hatalmas: ő megóv majd benneteket!

Közben leszállt az éj, és az emberek felkiáltottak:

– Megjött az éj!

– Menjetek hát a kunyhótokba és aludjatok – szólt a Teremtő.

Az emberek bementek a kunyhóikba és elaludtak. Másnap reggel összegyűltek a közös kunyhóban, és a Teremtő megkérdezte tőlük:

– Álmodtatok?

És feleltek:

– Álmodtunk.

És megkérdezte a Teremtő:

– Milyen állat jelent meg álmodtokban?

És minden ember ugyanazt az állatot látta álmában, mint amelyet Ndunnak feláldozott. A Teremtő akarta így, mert ezt mondta:

– Jól van; én vagyok az élet ura és a halál ura. Menjetek most a falu terére.

Kimentek, és íme, megjöttek az állatok is, mindegyik annak az embernek az oldalára állt, amelyiknek álmában megjelent. A többi állat a falujában maradt.

Így szólt a Teremtő:

– Vegyétek elő áldozati készeteket és folyassátok a véretek.

Mind elővette áldozati kését és vérét folyatta. S aztán azt mondta a Teremtő:

– Vegyétek elő áldozati készeteket és folyassátok az állatok vérét.

És így tettek.

– Vegyétek az állatok vérét és keverjétek a tietekéhez.

És így tettek.

De sokan elégedetlenek voltak. Mindnyájan a tigrist akarták testvérül maguknak. Azt mondta hát a Teremtő:

– Ne nézzétek a külsőt : mindennek megvan a maga különleges értéke. Én vagyok az Atyátok.

És így lett.

És másnap az emberek elváltak egymástól. Mindegyik a maga állatjával. A többi állat elhagyta a falut, ahol eddig együtt éltek, szétszéledtek az erdőn és családot alapítottak. Az emberek is elszéledtek, családjukat magukkal vitték, és senki sem maradt a

faluban; minden családnak megvolt a maga állata; abba száll halál után a törzs erénye.

És ezért van az, hogy a miénk, a Ndunoké a krokodilus lett.
Ezzel vége is.

NGURANGURÁNE, A KROKODILUS FIA

Fang

Régen, nagyon régen élt Nguranguráne, a krokodilus fia.

Elmondom, hogy született – ez lesz a mesém első része, s mit művelt és hogy halt meg az apja, ez lesz a második. De minden tettét lehetetlen lenne elmondanom, meg aztán ki is emlékszik mindenre?

Először elmesélem hát, hogyan született – ez az eleje.

Ebben az időben a fang-törzs egy hatalmas folyam partján lakott. Akkora nagy volt ez a folyam, hogy nem is lehetett átlátni a túlsó oldalára. A fangok halászni jártak a folyam partjára. De a vízre nem merészkedtek, még senki sem tanította meg őket arra, hogy kell a fatörzsekből csónakot vájni: csak Nguranguráne tanította meg őket e mesterségre. Nguranguráne szőkébb családjá tagjait tanította meg erre, ez a család, ezek az emberek alkották aztán a fangok törzsét.

Egy óriás nagy krokodilus élt a folyamban, a krokodilusok főnöke. Feje akkora volt, mint ez az egész kunyhó, a szeme nagyobb volt, mint egy kecskegida, a fogaival pedig úgy harapott ketté egy embert, mint én egy banánt – krissz! Hatalmas pikkelyek fődtek a testét; egy ember megdobta dárdájával, to-to! de egyszerre csak fűű, a dárda visszaröpült. De ha a legerősebb ember dobta volna is: fűű, a dárda akkor is visszarepült volna. Borzalmas állat volt.

Egy napon ez a krokodilus beballagott Nguranguráne falujába, csakhogy Nguranguráne akkor még meg sem született. És a fangok főnöke sok-sok ember ura volt akkor. Nemcsak a fangoknak parancsolt, hanem más törzseknek is. Beballagott hát egyszer a fangok falujába és hívta a főnököt:

– Hívlak, főnök!

Jött is mindjárt a főnök. És a krokodilusok főnöke így szólt az emberek főnökéhez:

– Hallgass rám figyelmesen.

És az emberek főnöke felelt neki:

– Nyitom füleimet: hallgatlak.

– Íme, ezt fogod mától fogva tenni. Mindennap éhes vagyok és úgy gondolom, hogy az ember húsa finomabb a hal húsnál.

Mindennap kötözz meg egy rabszolgát és tedd ki a folyó partjára, egyik napon egy férfit, a másikon egy asszonyt és minden újhholdkor egy fiatal leányt, legyen szépen kifestve bazával és ragyogjon zsírosán. Így fogsz cselekedni. Ha olyan bolond vagy és nem engedelmeskedsz, megeszem az egész falutokat. Íme, ezt követelem. Hallgass.

És a krokodilusok főnöke egyetlen szót sem szólt többet, visszatért a folyóba. És a faluban gyászos siránkozás kezdődött. És mindenki így kiabált:

– Meghaltam!

Mindenki kiabált, a főnök, az emberek, az asszonyok. Másnap hajnalban, napkeltekor, a krokodilus már ott várt a parton. Vá-vá, óriási volt a szája, mint ez a kunyhó, a szeme meg akkora, mint egy kecskegida. A mai krokodilusok nem is krokodilusok már. És az emberek pontosan teljesítették követeléseit, egyik nap egy férfit vittek neki, másikon egy asszonyt, újhholdkor pedig egy vörössel és olajjal megkent fiatal leányt, akin fénylelt a zsír. Megtettek mindent, amit a krokodilusok főnöke parancsolt, és senki sem mert engedetlenkedni, mert a krokodilusok főnökének rengeteg harcosa volt: a többi krokodilus.

Ennek a krokodilusnak Ombure volt a neve, a vizek Omburenak engedelmeskedtek, az erdők Omburenak engedelmeskedtek, alattvalói mindenütt ott voltak, ő volt az erdő ura, de legfőképpen ő volt a víz ura. És minden másnap megevett egy férfit, és minden másnap egy asszonyt, és elégedett volt és jó barátságban élt a fangokkal. De ezek végül is minden rabszolgájukat odaadták, és a főnökük már minden kincsen rabszolgákat vásárolt. Már nem volt egyetlen kincsesládája, egyetlen elefántagyara sem! Végül már egy embert, egy fang-törzsbeli embert kellett adni neki! És a fangok főnöke összehívta embereit tanácskozásra: sokáig beszélt, és utána a többi harcos elmondta véleményét. Mikor a vitának vége lett, mindnyájan egyetértettek abban, hogy ott kell hagyniuk a falut. Így szólt a főnök:

– Elhatároztuk hát, hogy elmegyünk innen, messze megyünk, messze, a hegyeken is túlra. És ha már messze leszünk, messze a folyamtól, a hegyeken is túl, akkor Ombure nem érhet el minket, s boldogok leszünk.

És elhatározták, hogy nem vetnek már többet, s az évszak végén az egész törzs elhagyja a folyam partját. És így is lett.

A száraz időszak kezdetén, mikor sekélyek a vizek és kellemes a vándorlás, útnak indult a törzs. Az első napon gyorsan mentek, olyan gyorsan, ahogy csak bírtak. A férfiak siettették az asszonyaikat, az asszonyok pedig meggyorsították lépteiket, csendben mentek és meggörnyedve az eleség és a házieszközök súlya alatt, mert mindent magukkal vittek, lábast, tányért, mozsarat, kosarat, kést, kapát, mindent; minden asszony súlyos terhet vitt magával. Súlyos volt a teher, mert mindezen felül még maniókát is szárítottak és azt is magukkal cipelték. És súlyos volt a teher, mert kisgyermeküket is magukkal vitték, azokat is, akik nem tudtak járni még, vagy hamar kifáradtak, mert gyöngék voltak az útra.

És csendben kellett menniük: a férfiak hallgattak, az asszonyok hallgattak, és ha a gyermekek sírtak, az anyjuk rájuk szólt: „Hallgassatok.” A főnök ment a menet élén: ő vezette népét, mert ő ismerte legjobban a környéket: gyakran járt vadászatra és egész füzért hordott nyakában a nagy majmok fogaiból.

Valóban nagy vadász volt.

Az első napon sokan közülük hátra-hátra tekingettek, hallani vélték a krokodilust maguk mögött: vá-vá, és aki a sor végén menetelt, szíve mélyéig fázott. Pedig valójában semmit sem lehetett hallani. És a második nap ugyanígy telt el, nem hallottak semmit. És a harmadik napon is mentek, egyre mentek, és nem volt hallható semmi sem.

De az első napon a krokodilusok főnöke szokása szerint kijött a vízből és odament, ahová a neki szánt megkötözött rabszolgát szokták tenni. Odaért. Vá-vá! Semmi. Mi ez? Menten elindult a falu felé.

– Emberek főnöke, hívlak!

Semmi válasz. Csend volt. Továbbmegy és benéz a kunyhókba: minden elhagyott. Kimegy a földekre: a földeken senki.

Ombure rettenetes dühbe gurult és visszament a folyóba, hogy megkérdezze fétségét. Így énekelt:

Ti, akik a vizek urai vagytok, vizek szellemei, ti!

Én hívlak, jöjjetek, engedelmes híveim!

Jöjjetek, jöjjetek uratok szavára,

*feleljetek mielőbb, feleljetek mihamar.
Elküldöm a villámot, ki az eget kettéhasítja,
elküldöm a mennykövet, ki mindent földre sújt,
elküldöm a vihart, hadd rázza meg a banánfát,
elküldöm az orkán záporát, hogy mindent szertesöpörjön,
és mind-mind felel majd a főnök hívó szavára.
Ti, akik híveim vagytok, vezessetek rá az útra,
az útra, amin ők elszöktek előlem.
Vizek szellemei, szóljatok hát!*

De legnagyobb csodálatára a víz szellemei nem válaszoltak, egyikük sem válaszolt.

Mi történt hát velük? Ez:

Mielőtt az emberek elhagyták a falut, az emberek főnöke nagy áldozatokat mutatott be. A víz szellemeinek mutatta be a nagy áldozatot és megkérte őket, hogy hallgassanak; azok megígérték. Így szóltak: „Némák leszünk.”

Ombure még hangosabban idézte most a szellemeket:

Ti, akik a vizek urai vagytok, vizek szellemei, ti!

Én hívlak, jöjjetek, engedelmes híveim!

És a vizek szellemei, akik kötelesek voltak engedelmeskedni, megjelentek Ombure előtt:

– Hol vannak az emberek? átmentek-e a ti útvajtokon?

– Nem láttunk semmit – a mi útvajtonkon nem haladtak át. És így szóltott Ombure:

– Nem mentek át a vizek útvajtain; a vizek szellemei nem lehetnek engedetlerek velem.

És hívta az erdők szellemeit:

Ti, akik az erdők urai vagytok, erdők szellemei, ti!

Én hívlak, jöjjetek, engedelmes híveim!

Jöjjetek, jöjjetek uratok szavára,

feleljetek mielőbb, feleljetek hamar.

*Elküldöm a villámot, ki az eget kettéhasítja,
elküldöm a mennykövet, ki mindent földre sújt,
elküldöm a vihart, hadd rázza meg a banánfát,
elküldöm az orkán záporát, hogy mindent szertesöpörjön,
és mind-mind felel majd a főnök hívó szavára.*

Ti, akik híveim vagytok, vezessetek rá az útra,

az útra, amin ők elszöktek előlem.

Erdők szellemei, szóljatok hát!

De legnagyobb csodálatára az erdők szellemei nem válaszoltak. Egyikük sem válaszolt.

Mi történt hát velük? Ez:

Mielőtt az emberek elhagyták a falut, az emberek főnöke nagy áldozatokat mutatott be. Az erdők szellemeinek mutatta be a nagy áldozatot és megkérte őket, hogy hallgassanak. Azok megígérték: Így szóltak: „Némák leszünk.”

Ombure még hangosabban idézte most a szellemeket:

Ti, akik az erdők urai vagytok, erdők szellemei, ti!

Én hívlak, jöjjetek, engedelmes híveim!

És az erdők szellemei, akik kötelesek voltak engedelmeskedni, megjelentek Ombure előtt:

– Hol vannak az emberek? átmentek-e a ti útvajtokon?

És a szellemek így válaszoltak:

– Átmentek az útvajnkon!

És így egymás után magához szólította Ombure a nappal szellemeit, az éjszaka szellemeit, és így tudta meg, hogy merre vonult a fangok törzse.

Mind elárulták a fangok titkát!

És mire Ombure befejezte a varázslatot, már tudta, merre szöktek a fangok. Hiába tüntették el nyomaikat. Ombure ismerte útvajkat. Ki árulta el neki? A Villám, a Szél, a Vihar mondta el, a Villám, a Szél, a Vihar árulta el!

Soká, nagyon soká vándoroltak a fangok. Mikor már átkeltek a hegyeken is, a főnökük megkérdezte fétisét:

– Letelepeditünk-e itt?

És a fétis, aki hosszú ideje már, az első naptól fogva Ombure, a krokodilus szolgálatában állott (csakhogy a főnök nem tudta ezt), így válaszolt:

– Nem, ne álljatok meg itt, nem jó ez a hely.

Átkeltek a síkságon és mikor átkeltek rajta és újra a nagy erdőbe értek, a végtelen nagy erdőbe, a főnök újra megkérdezte fétisét: „Letelepeditünk-e itt?” És a fétis újra így válaszolt: „Menjetek tovább.”

Végül egy nagy síkságra értek, egy óriási tó partjára, akkora tó volt, hogy egészen elzárta útjukat. És akkor a főnök újra megkérdezte fétisét:

– Letelepeljünk-e itt?

És a fétis, aki Omburenak engedelmeskedett, így felelt:

– Igen, maradjatok itt.

A fangok ekkor már nagyon sokáig vándoroltak, sok-sok napot mentek és sok-sok éjszakát: a gyermekek ifjakká serdültek, az ifjak harcosokká cseperedtek, a harcosok pedig érett emberekké. Sok-sok újhholdat értek meg vándorlásuk ideje alatt. Végül megállapodtak a tó partján. Új falut építettek, bevetették a földeket, és a vetés mindenütt új termést hozott. A főnök pedig összehívta embereit és nevet adott a falujának. Úgy nevezte, hogy: Akurengan, Szabadulás a krokodilustól.

Ezen az éjszakán, éjfél felé, nagy zaj hallatszott, és valaki így kiáltozott:

– Gyertek, gyertek!

És mindenki rémülten kiszaladt kunyhájából. Mit láttak? A hold erősen világított, és a hold fényében Ombure terpeszkedett ott, a falu közepén. A főnök kunyhója előtt állt. Mit kellene tenni? Hová lehetne menekülni? Hová kéne bújni? Még gondolni sem mertek erre. És mikor a főnök kilépett a kunyhójából, hogy lássa, mi történt, jüü – ő lett az első áldozat. Ombure egy harapással kettészelte. Krokro, kvasz!

– Itt van nektek Akurengan! – Csak ennyit mondott.

És visszafordult a tó felé.

A remegő harcosok másik főnököt választottak maguknak, a volt főnök testvérét, mert ez volt a törvény, és reggel a volt főnök feleségét tették ki megkötözve a tó partjára áldozatul a krokodilusnak. És az eljött érte. Az asszony sírt. Kro-kro! – És megette. De este eljött a faluba és a főnököt hívta:

– Főnök, hívlak.

És az reszketve így válaszolt:

– Hallgatlak.

– Íme, ezt parancsolom neked én, Ombure – és te meg fogod tenni. Minden második nap két embert hoztok nekem, egy embert reggel, egy embert este, és minden második nap két asszonyt, egy

asszonyt reggel, egy asszonyt este, és minden újholdkor két fiatal leányt, vörössel díszítve, olajjal bekenve, hogy ragyogjon a bőre. Eredj. Én Ombure, az erdők királya vagyok, és én vagyok a vizek királya is.

És így folyt le az évek hosszú sora. Ombure minden reggel és minden este megkapta a jó falatokat: egyik napon két férfit, a másikon két asszonyt, újholdkor pedig két fiatal leányt. Sokáig volt ez így. A fangok pedig, hogy elláthassák Omburet, folyton háborúztak, messze vidékeken is, de mindenütt győzelemmel harcoltak, mert Ombure, a krokodilusok főnöke védelmezte őket. És nagy harcosok lettek.

De múltak az évek, egyik év ledöntötte a másikat, és a fangok egyre csak harcoltak, vetettek és arattak. De már torkig voltak Ombureval. Elfeledték, hogy érte utol őket szökésük közben. És már nagyon torkig voltak Ombureval.

És mindent elfeledtek. És így szóltak egyszer a fiatalok:

– Elég volt, menjünk innen.

És elől mentek az ifjak, mögöttük a harcosok, leghátul pedig az asszonyok vitték a csomagokat.

Másnap reggel Ombure kijött a tó partjára, hogy szokásos reggelijét megegye. Körülnéz, várakozik. Semmi. Bemegy a faluba. Semmi. Mit tesz hát? Előveszi a fétisét és idézi az erdők szellemét.

– Íme, ezt parancsolja nektek a ti uratok, Ombure – mondja. – A rabszolgáim megszöktek, a ti birodalmatokban vannak; záruljon be előttük minden út. Vihar szele, törd el a fákat előttük! mennydörgés szelleme, villámlás szelleme, vakítsd meg szemeiket! Menjetek – Ombure parancsolja nektek.

És elindultak a szellemek. Az utak bezárultak a fangok előtt, a fák ledőltek, a sötétség mindent elborított. Vissza kellett térniük kétségbeesetten a tóhoz, ahol Ombure már várta őket. De Ombure már nagyon öreg volt és a megszokott két ember helyett most ezt követeli:

– Mindennap két fiatal leányt áldoztok fel nekem.

És a fangok kénytelenek voltak engedelmeskedni neki, és mindennap két leányt vittek Omburenak, két pirossal befestett, olajos bőrű, olajtól ragyogó fiatal leányt. Ez volt a nászuk ünnepe.

Sírlak, siránkoztak a fang-törzs leányai, sírtak és siránkoztak: szomorú nászuk volt.

Este még sírtak és siránkoztak, de reggel már nem sírtak, nem siránkoztak ők: többé az anyjuk sem hallott róluk; ott vannak a mélyben, a tó fenekén, Ombure barlangjában: szolgálják őt, ő pedig táplálkozik velük.

De egy napon történt valami: Aléna-Kirire, a főnök leányára került a sor, őt kellett este a tó partjára kitenni. Fiatal volt és szép. És este egy másik leánnyal együtt megkötözték és otthagyták a tó partján. Társnője nem tért vissza, de másnap, mikor derengett a nap, a főnök leánya ott volt még a parton. Ombure megkegyelmezett neki.

Ettől fogva így hívták: Hajnalderengés.

De kilenc hónappal később gyermeket szült a leány, egy fiúgyermeket. Születése emlékére így nevezték el akkor a fiút: Nguranguráne, a krokodilus fia.

Tehát Nguranguráne a krokodilus Ombure gyermeke volt.

Ez a mesének első része.

Így született hát Nguranguráne.

És íme, most a másik rész: Ombure halála.

Nguranguráne, Omburenak, a krokodilusnak és a főnök leányának gyermeke, napról napra csak nőtt, nőtt, nőtt: a kisgyermekből fiatal fiú lett, a fiúból férfiú. És ő lett a nép főnöke. Hatalmas főnök volt és a fétisek tudós ismerője. Szívében két vágy égett: anyja atyjának, a törzs főnökének halálát megbosszulni és felszabadítani népét a krokodilus zsarolása alól.

És íme, ezt tette, hogy elérje célját:

Ismeritek az erdők szent fáját, a pálmafát? Ejtsetek sebet rajta: bőven, bőven fog csorogni a nedve, s ha két-három napra agyagedénybe zárjátok, a nedvéből dzán lesz, a szívet vidító ital. Mi ma már tudjuk ezt, de atyáink még nem tudták. Aki megtanította őket rá, az Nguranguráne volt, és az első, aki ivott belőle, Ombure, a krokodilusok főnöke volt.

Ki tanította meg Nguranguránét a dzán készítésére? Ngonománe, a kő-fétis, akit anyjától kapott.

Ngonománe parancsára így szólt egyszer Nguranguráne:

– Készítsétek elő valamennyi agyagedényeteket és hozzátok el hozzám.

Ezt az asszonyoknak mondta. Elhozták hát valamennyi agyagedényüket, és így sok-sok edény gyűlt össze.

– Menjetek el mind az erdőbe most – mondta aztán nekik – menjetek az agyagmedrű patakhoz és csináljatok még edényeket.

És elmentek az agyagmedrű patakhoz és edényeket csináltak ott, sok, nagyon sok edényt.

– Menjünk az erdőbe – szólt a férfiaknak – ott majd megmetszitek a kérget az általam megjelölt fákon.

És elmentek mind, baltákkal és késekkel, s megmetszették azokat a fákat, amelyeket Nguranguráne mutatott nekik. A pálmafák voltak ezek. És mikor mindegyiket megmetszették, összegyűjtötték a nedvet. Böven csurgott a balta ejtette sebekből. Kihozták az edényeket, az asszonyok csinálták a pataknál, a régieket is kihozták meg az újakat is. És mikor mind ott volt, megtöltötték az edényeket dzánnal, az asszonyok pedig bevitték a faluba. Nguranguráne mindennap megkóstolta az italt; az emberek is meg akarták kóstolni, de ő szigorúan megtiltotta ezt, kimondta rá az ékit, a legnagyobb tilalmat. Azt mondta erre az egyikük:

– Nguranguráne is iszik belőle, én is iszom hát.

És ivott belőle titokban, de forogni kezdett vele a világ. Nguranguráne egészen közel ment hozzá és puskájával lelőtte a férfit.

Tetemét temetetlenül hagyták, mert nem tisztelte a legszigorúbb tilalmat, megszegte az ékit.

Három nappal később Nguranguráne összehívta faluját, a férfiakat és a nőket, s azt mondta nekik:

– Itt az idő, fogjátok az edényeket és gyertek velem a tó partjára.

Fogták az edényeket és lementek a tó partjára. Mikor leértek a partra, Nguranguráne ezt a parancsot adta embereinek:

– Tegyétek le az edényeket itt.

És letették. Most az asszonyokhoz szólt:

– Hozzatok agyagot.

És azok hoztak. És a nedves agyagból két nagy medencét építettek a tó partján, gondosan ledöngölték a lábukkal, gondosan

kisimították a tenyerükkel. Azután beleöntötték a medencékbe az egész dzánt, egy cseppet sem hagyva az edényekben.

Nguranguráne a fétiséhez fordult, majd összetörték valamennyi edényt, cserepeiket a tóba vetették, a két sorrakerülő leányt megkötözték, otthagyták őket a medencék közelében, és mindenki visszament a faluba.

Egyedül Nguranguráne maradt ott, elrejtőzködött a medencék közelében.

A megszokott időben előmászott a krokodilus. Elindul egyenesen a két félelemtől remegő leány felé; de egyszerre csak:

– Hát ez mi? – mondja. – Mi lehet ez?

Megkóstolja a folyadékot. Ízlik neki és hangosan felkiált:

– Aj, de finom! Meg fogom parancsolni a fangoknak, hogy minden napra készítsenek belőle.

És Ombure megitta a dzánt. Egészen az utolsó cseppig, még a leányokról is megfeledkezett. Mikor kiitta az egészet, énekelni kezdett:

*Megittam a dzánt, a bűvös italt, vidám lett a szívem,
megittam a dzánt,
megittam a dzánt, és örül a szívem,
megittam a dzánt,
mindennek az ura én vagyok, én, aki mindennek parancsol,
mindennek a főnöke én vagyok, Ombure.
Én vagyok Ngán, én vagyok a főnök,
Ombure, a vizek ura,
Ombure, az erdők ura.
Én vagyok az úr, ki mindennek parancsol,
Én vagyok az úr.
Megittam a dzánt, a bűvös italt, vidám lett a szívem,
Megittam a dzánt,
Megittam a dzánt, és örül a szívem,
Megittam a dzánt.*

Így énekelt és anélkül, hogy a megkötözött leányokra gondolt volna, elaludt a homokon, nagy örömmel a szívében.

Amint Ombure elaludt, előjött rejtekéből Nguranguráne; a lányok segítségével erős kötéllel egy karóhoz kötözte Omburet, aztán teljes erejével az alvó állatra sújtott a dárdájával. De a vastag pikkelyről

visszapattant a dárda, még csak horzsolást sem ejtett a krokodiluson. Fel se ébredt Ombure, csak megrázta magát és így mormogott:

– Mi ez? egy szúnyog csípett meg.

Nguranguráne elővette a baltáját, nagy kőbalta volt, és rettenetes erővel csapott rá az alvó állatra. A balta visszapattant, sebet sem ejtett rajta. De a krokodilus megmozdult. A két leány iszonyodva szaladt el. Nguranguráne a fétisét hívta:

– Mennykő – mondta. – Mennykő, hívlak! jöjj, sújts le nyilaiddal.

És dübörögve jött a mennykő. De mikor megtudta, hogy Omburet kell megölnie, felkiáltott:

– Hiszen ő az apád és urad!

És rettegve eltűnt. De Aléna-Kiri a fia segítségére jött és elhozta Ngonománet, a varázskövet. És Ngonománe nevében így szólott Nguranguráne:

– Villám, parancsolom, hogy lecsapj!

És a villám lecsapott, mert a parancsnak engedelmeskednie kellett. Ombure fejére csapott le, a szeme közé, és Ombure holtan maradt a parton. Nguranguráne ölte meg őt, de csak Ngonománe segítségével.

És íme, a történet vége: Nguranguráne visszasiet a falujába.

– Emberek – kiabál – emberek, ti mind, gyertek csak velem.

És mind kimennek a tó partjára. Ott fekszik Ombure elterülve, holtan, hatalmasan.

– Én vagyok az, aki Omburet megölte. Én, Nguranguráne. Én vagyok az, aki törzsfőnökünk halálát megbosszultam; én vagyok az, aki felszabadított benneteket, én, Nguranguráne.

Mindnyájan örvendeztek és a nagy gyásztáncot, a fankit járták el körülötte, a fankit táncolták, hogy megengeszteljék Ombure szellemét. Íme, így halt meg Ombure.

HÓDOLAT A KROKODILUSNAK

Fang

A tó partján elnyúlva fekszik a krokodilus. Másnap reggel pedig így cselekszik Nguranguráne:

Előveszi kését, a kőből való áldozati kést, és megparancsolja embereinek, hogy fordítsák meg a tetemet. Megfordítják. Nguranguráne felmetszi a bőrét. Felmetszi a torkától a farkáig, felmetszi hosszában és kétszer felmetszi szélében is. Szétvagdossa minden oldalon. A húsát elviszik és a tűzre teszik. Minden ember elveszi a maga részét, a maga járandóságát. Nguranguráneé lett a szív és a fej, az öregeké a lágy részek, a harcosoké a hús, az asszonyoké és a gyermekeké a belek. Mindenki megkapta a maga részét, a maga járandóságát, és senkinek sem kell félnie többé.

A bőrt kiszárítják és összevarrják. Nguranguráne fadarabokat rak belé, hogy a szélit felgömbítse. Mikor minden készen van, a tóra téteti a bőrt, s az úszik a víz színén. Üszőit evezőnek használja Nguranguráne, a hajlékony farkat pedig kormányznak. Mindaddig nem tudták a fangok, hogy mi a csónak. De ezután ugyanúgy bántak a fatörzsekkel, mint Nguranguráne a krokodilussal: kivájták őket. Nguranguráne tanította meg őket erre, és az első csónak, melyet fatörzsekből vájtak ki, hasonlított a krokodilusra.

Ettől az időtől kezdve a fangok a tóra is kimerészkedtek és nagy halakat fogtak. Azelőtt féltek a krokodilustól és csak a patakokban halásztak. De ez még nem volt minden. Miután Nguranguráne megbosszulta népét, arra gondolt, hogy ő a krokodilus fia, és gyászünnepet rendelt el, nagy ünnepet, amely felszabadítja a holtak szellemét. Harmincszor harminc napig siratták az asszonyok a krokodilust, harmincszor harminc este és reggel énekelték a gyászdalt, harmincszor harminc este és reggel szálltak, sírtak a panaszló dalok. Harmincszor harminc napig hordták kibontva a hajukat, szórták teli földdel az arcukat, a mellüket fehér agyaggal festették be és dicsőítették Nguranguráne atyját, Omburet. Harminc napig száguldott át meg át a falvakon a krokodilus szelleme, bosszút követelt és üldözte az élőket, de mindenütt saját húsára lelt. Nem állhatott bosszút.

Naponta felhangzott a tamtam, egymást követték a táncok. Nguranguráne vezette az ünnepeket. Az utolsó napon összegyűltek a törzs összes férfiai és asszonyai. A falu közelében, a szomszédos erdőben fákat döntetett ki, egy kerek tisztást irtatott a sűrűben Nguranguráne. Az asszonyok agyagot hoztak, a nagy főnök pedig saját kezével készítette el belőle őse képmását. Óriási krokodilust formált, feldíszítették fehérrel és feketével, feketével és vörössel, és mikor teljesen elkészült, megkezdődött körülötte a tánc.

Egész éjjel táncoltak, egészen reggelig, aztán felhangzott a tamtam. Ekkor Nguranguráne egyedül közeledett a krokodiléhoz, Két foglyot vezetett a képmás elé, két férfit áldozott neki. Majd két asszonyt is áldozott. A húsdarabokat a krokodilus elé rakta, fejüket a fejéhez, testüket a testéhez. Mindenki hátrább húzódott. És ekkor a halotti ajándékot adta oda neki. S mikor mindennek vége volt, így szólt:

– Minden évben hódolni fogunk a krokodilénak. Minden évben megünnepeljük emlékezetét.

Ettől a naptól kezdve a fangok minden évben két embert és két asszonyt áldoznak Ombure szellemének.

NGURANGURÁNE HALÁLA

Fang

Nguranguráne nagy főnök. Mióta ő vezeti a fangokat, mindig győznek a harcban. Nguranguráne mindig tudja, hogy mikor tör rájuk az ellenség. Elmesélem, honnan tudja.

Este füveket szedett Nguranguráne az erdőben; olyan füveket, amelyeneket mindenki ismer. Háromlevelű kelát, izzó hegyű bogáncsot, erős illatú ozimot, keserű levelű ka-t és még sok mást. Aztán szétmorzsolta mozsarában a füveket, énekelt közben, és hiénavért kevert a porrá tört füvek közé.

Mikor mindez nyúlós péppé sűrűsödött, Nguranguráne bekente vele az egész testét. Senkinek sem volt szabad odanéznie, senkinek sem volt szabad meglátnia; aki kíváncsi, az meghal. Hosszú ideig énekelt varázslatos dolgokat; aztán átváltozott Nguranguráne, tollak nőttek a testén: ember volt, de sólyommá változott, karjából szárny lett, lábából karom, ujjain hosszú körmök nőttek. Mint ember jött s mint madár szállt el; magasra, nagyon magasra, fel a levegőbe. A felhők alatt lebegett, majd száguldva repült az ellenség falui fölé. Nem látják őt, és ő kihallgatja a tanácskozásokat. Megszámolja a harcosokat, ismeri útjukat, tudja, hogy merre mennek majd, látja a földbe vert cölöpöket. Éjszaka követi őket és ha már mint ember visszatér a falujába, a harcosai élére áll, megsemmisíti az ellenséget és győz. Nguranguráne nagy főnök, a fangok főnöke.

A feleségét Abirének hívják. Abiré Ndonge leánya. Nguranguráne minden asszonynál jobban szereti őt. Abiré fiatal, Nguranguráne öreg. A haja már majdnem egészen kihullott, szakállót megszürkítették az évek, ereje egyre csökken. Nguranguráne szereti Abirét, de Abiré nem szereti Nguranguránet. Avát szereti, Nzogo fiát, az fiatal és szép; szereti és szeretne az övé lenni.

Abiré elszökik Avával, de Nguranguráne felidézi az erdők és vizek szellemeit és követi a szökevényeket. Hamar utoléri őket, Ava megszökik, de Abirét megfogja. Borzalmasan megbünteti, s miután füleit levágta, megbocsát neki.

Abiré szégyenben él és többé nem vehet részt az asszonyok táncában. El kell rejtőzködnie kunyhójában. De esküdjük, hogy

megbosszulja magát. Amíg Nguranguráne alszik, ellopja tőle a fétis-követ, amit a főnök még az anyjától kapott, és mindig a nyakában hord egy kicsi zacskóban. Ravaszsággal és könyörgéssel tanulta meg tőle a kő titkát. E kő nélkül Nguranguráne madárrá változhat ugyan, de nélküle emberi alakját nem tudja visszanyerni többé. Abiré ellopja és Avának adja a fétis-követ. Ebben az időben a Je-Kva törzs betör a fangok országába. Nguranguráne sietve madárrá változik. Elrepül, megfigyeli az ellenség mozdulatait, megszámolja őket és visszarepül a falujába. A kunyhójára repül.

Nguranguráne, a sólyom, visszaszáll kunyhójába. Siet, hogy újból emberré változzék és vezethesse a harcosait. A kunyhó egyik sarkában, a gyékényen ülve mandulát őröl Abiré és énekel. A vacsorát készíti és így énekel:

*A levegőben száll a madár,
száll, mert a szárnya arra való.
A madár nem járkál, száll a madár,
repülj fel a légbe, madár,
mért maradsz itt, idelenn?
Repülj fel az égbe, madár!
Nézz ide, mandulát őrlök.
Ilyet madár nem eszik;
bosszút áll az asszony, bosszút áll,
te madár, repülj fel, repülj fel a légbe.*

Nguranguráne érzi, hogy lüktet a szíve. Elkezdi a varázsdalt, olajat ken a testére, szétdörzsöli a füveket és énekel:

*Legyenek hát újra karokká e szárnyak
legyen hát újra láb a karomból,
tűnjetek el, tollak!
Hadd váljak emberré újra csak!*

De szárnyai szárnyak maradnak, karmai karmok. A körmök, a tollak nem tűnnek el. Kétszer kezdi újra a dalt, kétszer is változatlan marad. Lüktet a szíve mellkasában. Karmaival és csőrével szétszaggatja a varázskövet rejtő zsákot. A kő eltűnt. Haraggal Abirére tör, tudja jól, hogy ki okozta a bajt. Ki akarja tépni a szemét, szét akarja vagdosni a belét. De Abiré elmenekül, kirántja az ajtót, rohan, hogy mindent elmondjon Avának. Ava magához veszi az íját és a nyilait. A mérgezett nyilait. Rohan Nguranguráne kunyhójába.

Mikor meglátja őt a madárember, menekülni akar, száguldva repül, de Ava már megfeszítette íját, nyila gyorsabb, mint a madár, és eléri célját. Nguranguránet mellén találja a nyíl, s a földre zuhan. Vére cseppenként folyik el, kiszáll belőle az élet. Mikor Ava rárohan, hogy végezzen vele, Nguranguráne, a nagy harcos már halott.

Ava levágja a fejét, kitépi a tollait és bóbitát csinál belőlük, hogy a táncok napján a hajába tűzhesse. Visszamegy a kunyhójába – megbosszulta magát az ellenségén.

A harcosok közben várják Nguranguránet. Sokáig várnak rá, sokáig kiabálják a nevét. Megkérdezik a fétiseket, és a fétisek válaszolnak:

– Meghalt.

Megkérdezik a fétist, hogy ki a gyilkos?

– Igyatok elun-nedvet – hangzik a válasz.

Férfiak, asszonyok, gyerekek törnek előre, hogy elun-nedvet ihassanak – de ketten összerogynak: Abiré és Ava. Abiré és Ava a bűnösök, ők ölték meg Nguranguránet. Mindjárt feláldozzák őket, megbosszulják a gyilkosságot és nagy gyászünnepség kezdődik. Gyászol az egész falu, mindennap felhangzik a tamtam. A halottak szellemei így kiengesztelődnek. Hat hónapig tart az ünnepség. Mikor mindennek vége, a halotti tánc után új főnököt választanak, és Nguranguráne átkel a halottak nagy folyóján. Ez az, ami megmaradt belőle, ez a legenda, amit elmeséltem.

BINGO TÖRTÉNETE

Fang

Egy napon Nzamé leszállt a Földre. Egymagában ereszkedett alá csónakjában egy folyón, egymagában, egészen egyedül. Egy nagy falu közelében kikötött, mert beszélgetni akart az emberekkel. De egyszerre csak egy fiatal leány jött feléje. Vizet akart vinni. Nzamé meglátta és megszerette, mert erős volt, munkára termelt és szép. Egy fiút nemzett néki és elvitte a leányt messzire, nagyon messzire, abba az országba, ahonnan nem jön vissza senki sohasem. Mboya – így hívták a leányt – nem is jött vissza soha ebből az országból. Mikor megjött az ideje, Mboyának fia született és a fiút Bingónak nevezte. Bingo pedig napról napra nőtt, és Mboya mindennél jobban szerette fiát. Hajába elélt tett, a madarak kedves virágát; kis orrába gyöngyfüzért húzott; nyakára és karjaira rézkarikákat tett, s a karikákat reggelente gondosan tisztogatta.

Bingo csak nőtt, egyre nőtt, és Mboya mindennél jobban szerelte. Nzamé mindezt igen haragosan szemlélte és egyszer nagyon felbőszült azon, hogy Bingo egy halat lopott az ő halastavából. Mboyát a kunyhójában fogta, megragadta Bingót és lelökte a mélybe.

Bingo zuhant, zuhant, sokáig zuhant a mélybe. Már majdnem meghalt, mikor a hegyeken túli nagy folyam árja megnyílt a teste, alatt. Nem is esett messzire a parttól. Egy öreg halász járt arra éppen a bárkájával, halászott, kivette a hálót a vízre. Megfogta Bingót és elvitte magával a kunyhájába. Az aggastyánt Otoyómnak hívták.

Alighogy Nzamé letaszította Bingót, Mboya a segítségére sietett. Láttatok-e néha, éjszakánként, az erdőben, egy bolyongó lángot, mely fel s alá imbolyog? Hallottatok-e néha asszonyi hangot, messziről, kiáltozva az ágak alól? Ne féljete! Mboya az, a gyermekét keresi. Mboya, aki soha nem lelte meg őt. De egy anya nem fárad el soha.

Bingo lezuhant, Mboya bolyong – Nzamé pedig elindult, hogy megkeresse s megölje Bingót.

Kutatja őt a tengeren: „Tenger, tenger, láttad-e Bingót?”

Kutatja őt a szárazföldön: „Föld, föld, láttad-e Bingót?”

És a víz és a föld így válaszol neki: „Nem, nem láttam!”

Nem találja sehol sem. Otoyóm, a nagy varázsló felismerte Bingo származását és jól elrejtette. Egy barlang mélyére rejtette Bingót. A barlang mély volt és sötét. „Itt biztonságban vagyok” – gondolta Bingo. És sokáig ott maradt.

Közben Nzamé folytatta a hajszát és mindennap így szólt:

– Meglelem Bingót és megeszem a szívét!

De Bingo jól elbújt az erdő közepén, a barlang mélyén. Nzamé is eljutott ebbe az erdőbe. Találkozott a kaméleonnal.

– Kaméleon, láttad-e Bingót?

De ez nem akarta elárulni Bingót és így válaszolt:

– Láttam egy embert, erre járt, de honnan tudnám én annak a nevét?

– És hova ment, melyik faluba?

– Hol erre ment, hol arra. A faluja ott van, az erdőn túl.

– Hosszú ideje már annak, hogy erre láttad?

– A napok hosszúak, minden nap hosszú idő – igen, hosszú ideje már!

Nzamé rosszkedvűen ment tovább és amíg erre meg amarra kutatgatott tovább Bingo nyomai után, a kaméleon elszaladt a barlangba:

– Bingo, apád keres, vigyázz.

És elment, kissé oldalt ült le, egy szikla tetejére.

Bingo óvatosan eltüntette lépteit a földön, aztán egy keményre letaposott ösvényen visszatért barlangjába. De hátrafelé ment, hátrafelé lépkedett, a nyomok úgy mutatták, mintha elfele ment volna.

Aztán elrejtőzködött a barlang mélyén. Majd eljött Ndanabo, a pók, és hálót feszített ki a barlang száján, vastag és erős hálót, a hálóba pedig a kaméleon hirtelenében legyeket és rovarokat dobott.

Nzamé folytatta a kutatást. És Vierrel találkozott, a kígyóval.

– Vier, láttad-e Bingót?

Vier így felelt:

– Láttam hát.

– Az erdei barlangban van?

– Ott, ott.

Nzamé elsietett; a barlang közelébe ért.

– Mi az, hisz itt kifelé tartanak a nyomok?

És meglátja a pók hálóját, s benne a legyeket.

– Ember nem lehet idebent! – mondta.

Megszólalt ekkor a kaméleon fent a szikla tetején:

– Adj Isten – hát idejöttél?

– Eljöttem, kaméleon! Ebben a barlangban láttad Bingót?

– Ebben, de régen, réges-rég. Elment régen. Különben azt hiszem, hogy látszanak még a lábnyomai is.

– Valóban – mondta Nzamé – követem majd a nyomokat. Jól cselekedtél, kaméleon!

És Nzamé folytatta a kutatást.

Már messze, nagyon messze járt, mikor Bingo kijött a barlangból.

– Jól cselekedtél, kaméleon! – mondta. – Megkapod a jutalmat érte. Ezentúl mindig válthatod a színedet, amikor csak akarod; így megmenekülhetsz ellenségeid elől.

És a kaméleon így felelt:

– Jól van.

És így szólt Bingo a pókhoz:

– Ndanabo, jót tettél velem, mit tehetnék érted?

– Semmit – válaszolt Ndanabo – mert elégedett vagyok.

– Jól van – mondta Bingo – a jelenléted szerencsét fog hozni ezentúl.

Ezzel elment. Útközben találkozott Vierrel, sarkával a fejére lépett, szétzúzta a kígyó fejét.

Nzamé végül is elfáradt a hasztalan kutatásban és nyugton hagyta Bingót. Újra felment a magasba. Bingo pedig örökölte nevelőapja tudását. Mikor Otoyóm meghalt, megmosta a halott testét, gondosan bebalzsamozta, de előbb levette koponyáját, hogy tisztelhesse, megőrizhesse, és olajjal és vörös festékekkel dörzsölhesse be az ünnepnapokon. Így aztán Otoyóm szelleme Bingóval maradt. Bingo tanított meg minket arra, hogy miképpen őrizzük meg őseink koponyáját, hogy tisztelhessük és megőrizhessük szellemeiket. Szégyen és gyalázat szálljon azokra, akik nem tisztelik a régieket!

Mikor Bingo megnőtt, mindenfelé vándorolt a földön, megismerte az embereket és a törzseket; jó volt és megtanította az embereket is

arra, hogy miképpen kell jót cselekedni. Csodákat tett egy zöld kővel, amit a nyakában hordott. Ebbe a kőbe Nzamé annak idején bevészte a nevét és Mboyának ajándékozta, Bingo anyjának, aznap, amikor meglátta és megszerette. Mboya pedig fiának adta a követ. Bingo akkor hagyta el a testét, amikor csak akarta: nyílvessző nem érte, balta nem sebezte, mérgezett bambusz nem szúrta meg lábát, és övé volt a föld minden kincse. Szerette a fekete embereket és a fekete emberek szerették őt. Azt tették, amit akart amit parancsolt, és az rendben is volt így, mert Bingo jó volt és jót akart.

És ekkor Bingo elment messzire, nagyon messzire, elment abba az országba, amelyik túl van a hegyeken, és azt hiszem, hogy fehérek laknak ott, azt hiszem, hogy az az ország a fehér emberek országa volt. Az odavaló emberek, mikor látták, hogy Bingo megnyitja a földet és ismeri mindennek a titkát, imádták őt éjjel-nappal. Bingo tudta, hogy rosszak, és elrejtőzött előlük, de mégis meglepték őt egy napon, épp akkor, mikor kezében volt a zöld kő. S hogy megszerezzék kincseit és titkait, megölték őt és elrabolták tőle a zöld követ, a zöld követ, amit ránk akart hagyni Bingo.

És ettől az időtől fogva a hegyeken túli embereké a föld minden kincse, de mi őriztük meg a jó Bingo törvényeit. Gyermekeim, tartsátok meg ősitek szokásait, mert jó szokások azok. Így van.

AKULENZÁME, A BATYUS EMBER

Fang

Egy napon egy fiatal asszony elment az erdőbe, oba-gyümölcsöt szedett, hogy olajat készíthessen belőle. Mikor telt kosarával visszament a faluba, Olutumával, az Erdők Szellemével találkozott az úton. Mikor visszatért a kunyhájába, világra hozta első gyermekét. Férje egy banánfa levelére ültette a csecsemőt, saját gyermekének ismerte el és az Akulenzáme nevet adta néki, ami azt jelenti, hogy: a bolond. Így született Akulenzáme.

Akulenzáme úgy nevelkedett, mint a falu többi gyermeke, nem volt rajta semmi különös. Mikor ifjúvá serdült, meg akart házasodni. De mivel kicsi és csúnya volt, nem szívelték a lányok, és senki sem akart összeállni vele. Hiába járt faluról falura és hiába adott nekik mindenféle ajándékokat.

Az anyja nagyon bánkódott, mert öreg volt már, karjai gyorsan kifáradtak és egyre nehezebben tudta Akulenzáme kívánságait teljesíteni és éhségét csillapítani. Mert el kell mondanom nektek, hogy ez az Akulenzáme rengeteget evett. Kis termete ellenére alig volt neki elég annyi egy napra, amennyit tíz olyan ember, mint te meg én, tíz nap alatt eszünk meg. Mit csinált ezzel a rengeteg ennivalóval? Azt hiszitek, megette? Ó, nem, a batyujába tette, amit mindig magával hordozott. Anyja elébe tette azt a rengeteg ennivalót, kio, kio, már a batyuban volt az egész, elébe tett újra egy csomót, kio, kio, már a batyuban volt megint az egész, és ez így ment folytonosan. Amint előtte volt az ennivaló, menten kinyitotta batyuját és mikor belédugta az egészet, már úgy lármázott újra, úgy követelődött, és úgy fenyegetődött, hogy az anyja rémülten szaladt ki a földekre és futva tért vissza, tehertől görnyedten, hogy újabb ennivalót készíthessen. A szegény asszony már egészen összetöpörödött. Sovány lett, folyton fogyott, mellei üres tömlőkként lógtak, valóban szörnyű feladat volt ilyen gyereket táplálni, egy ilyen nagybélűt.

Egyszer járkálása közben egy láncokkal és gyöngyökkel ékesített, pirossal kifestett lánnyal találkozott. A folyóparton

találkozott vele. A lány rézláncát tisztogatta homokkal. Azonnal elhatározta, hogy ez lesz az ő asszonya. Egy nagy főnök lánya volt.

Két furcsa szokása volt ennek az Akulenzámenak. Először is az, hogy a vállán lógó batyut semmiért a világon el nem hagyta volna, sem éjjel, sem nappal. Soha szögre nem akasztotta, soha senkinek nem engedte meg, bárki is volt az, hogy kinyissa, vagy akárcsak belekukkantson. „Éki – mondta – tilos és szent.” A másik szokása az volt, hogy ha a faluban vagy egy szomszédos faluban meghalt valaki, egy fiatal ember, aki híres harcos vagy vadász volt, egy fiatal asszony, aki szorgalmáról vagy erejéről volt híres, Akulenzáme sohasem mulasztotta el, hogy jelen ne legyen a gyászünnepségen és részt ne vegyen a halotti táncban. Senki sem tudta, miért csinálta ezt, és óvakodott attól, hogy bárkinek is megmondja, hogy miért. Pedig volt oka rá: atyjától, az Erdők Szellemétől megtanulta, hogyan kell birtokunkba venni a holtak lelkét. Amikor egy lélek elhagyta a testet, Akulenzáme odaszaladt, és amíg a lélek láthatatlanul ott bolyongott a test körül, amit éppen otthagyt, s még ügyetlen volt ahhoz, hogy visszanyert szabadságát használni tudja, Akulenzáme megragadta és gyorsan batyuja mélyére dugta. És nem tudott megszökni a lélek, mert a fétis hatalma megkötötte. Ezért kellett Akulenzámenak annyi ennivaló, jól kellett táplálnia a lelkeket.

Szóval Akulenzáme egyszer egy fiatal, pirossal kifestett leánnyal találkozott, akit nyakláncok és gyöngyök ékesítettek. A folyóparton találkozott vele, amikor a lány rézláncát tisztogatta homokkal. Azonnal elhatározta, hogy ez a lány lesz az ő asszonya. Akulenzáme elment a lány apjához és azt mondta neki:

– Feleségül akarom venni a leányodat.

Az atya odahívta a leányát és így szólt:

– Itt van Akulenzáme, téged akar feleségül venni.

A lány azonnal így felelt:

– Soha nem tudnék egy ilyen csúnya embert szeretni.

Az atya ekkor azt mondta Akulenzámenak:

– Hallottad leányom válaszát.

Akulenzáme felelt:

– Az asszonyok szíve banánfa. Mit gondol hát az atya?

– Ha gazdag vagy, hatalmas, és sok ajándékot hozol, a vőm lehetsz. Minden attól függ, milyen árat fizetsz a lányomért.

– Kérj, amit akarsz – mondta Akulenzáme – megfizetem, mert szeretem a lányodat.

A főnök így gondolkodott magában: „Fiatal ember ez, ravasz ember.”

– Először is – mondta jövődöbeli vejének – az erödet akarom kipróbálni. Hosszú idő óta el akarom innen költöztetni a falut, másutt akarok letelepedni. Holnap együtt elmegyünk, hogy megmutassam neked a helyet, ahol fel akarom építtetni.

– Jól van – felelte Akulenzáme – mutasd meg.

Este nem dugott ennivalót a batyujába, a lelkek böjtöltek aznap.

Másnap együtt keltek útra, a főnök és Akulenzáme. Az erdőbe értek, egy sík, magas fákkal körülvett területre. Így szólt a főnök:

– Itt van a hely; segíts nekem kivágni a fákat.

– Majd elvégzem én egyedül.

– Ó, ó, az nagy csoda lenne, hiszen egy év alatt sem végeznéd el.

– Van időm bőven, de különben is hamar készen leszek.

Visszatértek a faluba. Mikor Akulenzáme visszatért kunyhájába, kiengedte batyujából a holt lelkeket, megmutatta nekik a falu jövődö helyét és megparancsolta, hogy a fákat azonnal döntsék ki és gyűjtsák fel.

– Amíg készen nem vagytok az egészzel, addig koplalni fogtok.

A lelkek azonnal hozzáláttak, döntöttek, vágtak és tüzet gyújtottak. A falu emberei még be sem fejezték az éjszakai őrtállást, a ledöntött fák már égtek, és a szél a falu felé fújta a perzselt leveleket. Mikor az emberek az erdő felől észrevették a nagy fényességet, így suttogtak egymás közt:

– Vajon ki akarja az ültetvényeit ilyen közel hozni hozzánk, ki akar fákat dönteni ilyen közel? Holnap hajnalban elmegyünk és megküzdünk ezekkel az idegenekkel. Nem hagyjuk megtámadni az országunkat.

Másnap alig pirkadt még a hajnal, felhangzott a tamtam a főnök gyors keze alatt. Az emberek összesereglettek. Jól felfegyverkezve, titkos ösvényeken a tűzhöz osonlak. Odaérkeznek, körülnéznek. A bozót közepén nagyban dolgozik egy kis ember; éppen az utolsó fát vágja. Több mint száz fa hevert a földön. És mikor az utolsó is kidőlt, Akulenzáme megtörölte izzadt homlokát és így szólt:

– Ezzel is készen vagyok.

Vállára dobta a fejszét és elindult a falu felé.

De az emberek azonnal körülvették, a főnök pedig megkérdezte tőle:

– Hogy csináltad ezt?

– Hát senki vagyok én?

– Hogyan, hát te döntötted ki az erdőt, Akulenzáme?

– Igen, én, Akulenzáme – hát nem te mondtad tegnap, hogy itt akarod az új falut felépíteni? Helyet csináltam neki. Mehetünk vissza együtt.

A főnök visszatér a kunyhájába és azt mondja a lányának:

– Ez az Akulenzáme egészen ügyes fickó.

S a lány így válaszol:

– Ó, csak szebb lenne kicsit.

Ez volt Akulenzáme munka-próbája. Senki sem látta a munkánál a lelkeket; először is azért, mert Akulenzáme óvakodott beszélni róluk, hiszen ez halálát jelentette volna; másodszor meg azért, mert igen korán kiment az erdőbe. Amint készen volt a munka, megparancsolta a lelkeknek, hogy azonnal másszanak vissza a zsákba.

Aznap este így szólt Akulenzáme a főnökhöz:

– Add nekem a lányodat, hogy magammal vigyem a falumba.

A főnök így válaszolt:

– Láttam, értesz az ültetvények elkészítéséhez, az erdődöntéshez és új falvak építéséhez. Karjaid erősek, de mi biztosít arról, hogy ügyesek is? A leányom nagyon szereti a halakat. Eleget tudsz hát tenni kívánságának?

Akulenzáme nyugodtan felelt:

– Hát persze.

Visszatért a kunyhájába és megparancsolta a lelkeknek, vágjanak bambusznádat, zárják el a folyót egy óriási bambuszgáttal, hogy egyetlen hal se juthasson keresztül. Aztán menjenek feljebb a folyó mentén, tereljék össze a halakat egy szűk helyre és építsenek egy második gátat.

– Menjetek – parancsolt rájuk – végezzétek el gyorsan; amíg vissza nem tértek, nem kaptok ennivalót, éhezni fogtok.

A lelkek siettek, hogy végrehajtsák a parancsokat.

Másnap a falu asszonyai vízért mentek a folyóhoz. Akulenzáme éppen a végső munkálatokat végezte a gáton.

– Nos – mondta, miközben homlokát törölgette – készen vagyok, most már vihetitek a halakat.

És kik csodálkoztak a legjobban? Az asszonyok, mert sohase láttak még a környéken ilyen gátat. Visszasiettek a faluba.

– Gyertek gyorsan – kiabálták az embereknek – gyertek gyorsan. Akulenzáme elzárta a folyót.

Akulenzáme ott állt a gátaknál. Amikor látta, hogy jönnek a férfiak, így szólt:

– Készen vagyok, vihetitek a halakat.

– De hát mi történt?

– Látod, elzártam a folyót.

A főnök csodálkozva nézegeti a munkát. Csodálkozása érthető, hiszen a folyó szélesebb volt, mint egy falu.

– Ez még nem minden – tette hozzá Akulenzáme – gyertek velem.

A főnök megy vele. És az asszonyok, a férfiak, a gyerekek követik. Felfelé indulnak a folyó mentén, és íme, valamivel feljebb egy másik gát áll. Csodálkozás látszik a főnök szemeiben és a többiekében is. A két gát közt a víz csillogott a halaktól. Pontyok ugráltak, szardíniák, nagy, kicsi és közepes halak. Ha valaki szigonyt vetett, tíz halat szúrt fel egyszerre vele. A falu minden embere kisereglett. Több mint tizenöt napig fogdosták a halat, szárították és eltették a halakat, eladták és elajándékozták. Annyi halat ettek, hogy ha a földre néztek, nem látták már a lábukat, olyan nagy volt a hasuk. De annyit, mint Akulenzáme, egyikük sem tudott enni. Mindig főtt, forrt, sült valami a kunyhájában. Minden ennivaló folyton a tűzön volt s amint készen lett, kio, kio, kio, eltűnt a batyuban. Nagyon nagyétkű volt Akulenzáme.

Egy napon megint meglátogatta a főnököt.

– Feleségül akarom venni lányodat, a rézláncos leányt. Most már láttad, hogy hallal is el tudom látni.

– Tudom, hogy mindennel el fogod látni a leányomat. Szívesen neked adom. De ha gyereke lesz, már nem halat, hanem húst kíván majd. Vajon vagy-e olyan ügyes vadász is, mint amilyen jó halász?

– Vagyok – válaszolt Akulenzáme.

A leányához pedig így szólt a főnök:

– Ez az Akulenzáme kiváló férj lesz.

– Rossznak látszik – felelte a leány.

– Bizony – mondta az apja – a maniókának sem a külsejét kell nézni.

Még aznap este, amint kunyhájába lépett Akulenzáme, kinyitotta a batyuját és megparancsolta a lelkeknek, hogy jöjjenek ki a zsákból. A következőket mondta nekik:

– Tizenöt napja bőségben éltek. Egyre csak esztek. Most vége ennek a boldog időnek. Elmentek az erdőbe, egy ngolt (karámot) építtek és tíz elefántot zártok belé!

Kui, kui, nem kellett kétszer sem elmondania. Azonnal kirohantak az ajtón, kui, kui, meg kirepültek az ablakon. Munkához láttak.

Két nappal később a falu vadászai elmentek elefántot vadászni. Messze, bent az erdőben énekel valaki. Akulenzáme volt, liánokat kötözött és csavart rá a fákra.

– Íme – mondta és megtörölte homlokát, mikor meglátta az embereket – íme, készen van ez is.

– De hát mivel vagy készen, Akulenzáme?

A szájára tette ujját, csendet parancsolt és kerülő utakon, szűk ösvényeken elvezette őket a kerek karámhoz. A karámban pedig tíz csodálatos elefánt járkált. Az agyaruk nagyobb volt, mint én.

A vadászok alig bírtak magukhoz térni a csodálkozástól. A faluba rohantak.

– Gyertek, gyorsan, gyorsan – kiáltottak a harcosoknak – Akulenzáme egy ngolt épített, és tíz elefánt van benne.

A harcosok, legelől a főnök, odarohannak, hogy lássák a csodát. Fogják az íjaikat, felmásznak a fákra és sorra lelövik az elefántokat. A tíz állat meghal. Rájuk rontanak, lecsapnak a balták, vágnak a kések, szétvágják a húst. Az asszonyok nagy kosarakkal jönnek. Egyre több húst cipelnek a hátukon. Értesítik a szomszéd falvakat, minden oldalról jönnek, mindenütt lakomáznak, esznek, esznek és egyre esznek. Ó, a boldog emberek! De annyit, mint Akulenzáme, egyik se tudott enni. Mindig főtt, forrt, sült valami a kunyhájában. Ott volt minden hús a tűzön, s amint megfőtt a hús, kio, kio, kio, eltűnt a batyuban. Az asszonyok óriási adag húsokat hoztak neki ajándéku. Akulenzáme rettenetesen nagybélű ember volt.

Egy napon újból meglátogatta a főnököt.

– Feleségül akarom venni leányodat, a rézláncos piros lányt. Cserébe kapsz tíz pár elefántagyart.

Az atya ezt válaszolta:

– Holnap lesz az esküvő.

– Jól van – mondta Akulenzáme, és az atya magához hívta a lányát.

– Holnap lesz az esküvő.

– Jól van – felelte a leány – tetszik nekem Akulenzáme. De egy dolgot akarok még kérni a férjemtől.

– Mit? – kérdezte az atya.

– Tudod, közted és a szomszéd főnök közt halott emberek állnak. S hogy vége legyen a háborúskodásnak, őneki kellett volna feleségül vennie engem. Ha megtudja, hogy Akulenzáme lett a férjem, haragos lesz, és félnem kell tőle majd.

– Igazad van, még az antilopok közt is akad ravasz – válaszolt az apa és elment, hogy Akulenzámenak elmesélje a dolgot.

– Majd véget vetek ennek – válaszolta ez.

Még aznap este kinyitotta a batyuját és előhívta a lelkeket.

– Sokáig jobban tápláltalak titeket, mint bármikor. De vége ám ennek a boldog időnek, ha nem szolgáltok nekem újból.

– Mit tegyünk?

– Elmentek a szomszéd faluba és idehózzátok a főnököt. Jól kötözzétek meg a lábát és a kezét.

– Semmiség – felelték a lelkek.

Már el is tűntek, kui, kui, az ajtón keresztül. Kui, kui, az ablakon keresztül. Mielőtt fölkelte volna a nap, a főnök már fogoly volt, ott hevert Akulenzáme kunyhájában, megbéklyózva kezén-lábán, testéhez egy hatalmas fatuskót láncoltak, hogy mozdulni se tudjon. Nagyon csodálkozott és félhelt volt a félelemtől.

Reggel Akulenzáme a kunyhájába hívta a főnököt.

– Ellenségedet követelted, íme, itt van.

A főnök alig tudott magához térni a csodálkozástól. Az embereit hívta.

– Nézzetek ide – szólt – Akulenzáme elment egyedül, elfogta az ellenséget és idehozta. Akulenzáme nagy harcos.

És mind így kiáltott:

– Yo, yo!

Közben közrefogták az ellenséges főnököt. Az asszonyok a bőrét szaggatták, tört borsot szórtak a fejére, a szemébe, az orrába, aztán a falu közepére vitték, hogy jelen legyen az ünnepségen. Mikor az ünnepségnek vége volt, levágták a fejét.

Jött az este, Akulenzáme a kunyhájába ment fiatal asszonyával. De másnap jött a főnök, hogy a házassági ajándékot kérje. „Gondos ember” – gondolta magában Akulenzáme. Az öreg főnök, miután átvette az ajándékot, így szólt:

– Akulenzáme, most már a fiam vagy, már csak egy dolgot kérek tőled. Látom, hatalmas vagy. Védj meg engem a haláltól.

– Jól van – válaszolt Akulenzáme – megteszem, ha kívánságodat elismétled a falu emberei előtt.

A főnök eleget tett a kívánságnak. Jött az éjszaka, Akulenzáme kinyitotta batyuját, vigyázva, hogy senki se lássa, és előparancsolta a lelkeket.

– Jól szolgáltatok – mondta nekik – meg vagyok elégedve veletek. Jutalmul visszanyeritek a szabadságotokat. Már csak egy dolgot kell tennetek.

– Mit? – kérdezték boldogan a lelkek.

– Vigyétek magatokkal a feleségem apját.

– Semmiség – válaszolta erre mind.

Akulenzáme odament apósához, aki éppen melegedett a tűznél.

– Valóra váltom az ígéreteket. Megvédlek a haláltól – szólt rá Akulenzáme.

– Szeretném látni már, hogyan csinálod.

Ebben a pillanatban beléptek a lelkek. Mindenki menekülni akart. De rögtön el is tűntek és magukkal vitték az öreg főnököt. Azóta se látta senki.

Így szólott Akulenzáme:

– Most örökre megszabadult a halálfélelemtől; mert csak egyszer lehet meghalni. Nagy harcos volt!

S mind ezt felelték rá:

– Úgy van.

Akulenzáme csodás gyászünnepségeket tartatott, egy hónapig szólt a tamtam, egy hónapig járták a halotti táncot. Aztán Akulenzáme lett a törzs főnöke.

ADA HÁROM FIA

Fang

Egy asszonynak, Adának hármas ikrei születtek. A törzs emberei, szokás szerint, meg akarták ölni őket. De Ada könyörgött, hogy hagyják élni őket estig. Volt, aki beleegyezett volna, volt, aki ellenezte. Jött a falu főnöke és így szólt:

– Hagyjuk holnapig élni a gyerekeket.

Így hát élni hagyták őket.

Éjjel felkelt Ada, fogta az ikreket és elmenekült velük a hegyekbe, messzire, messzire, olyan messzire, hogy meg se találták őket.

Az első gyereket Etaranének hívták, a másodikat Mendorenak, a harmadik neve Bizonge volt. Az erdőbe vitte őket az anyjuk, és mikor messze voltak, egészen messze, pálmalevelekből sátrat épített. És ott maradt velük. A sátor felett egy nagy fa állt, gyümölcssei ízesek voltak és nagyok. Ezt a gyümölcsöt úgy hívják, hogy Angonglongo. Rengeteg volt a fán belőle, rengeteg hevert a fa alatt

Egy napon Etarane, az első gyerek, nagyon kiabált; Ada egy Angonglongo-gyümölcsöt hozott neki, hogy elcsitítsa. Etarane még nem tudott járni. Elveszi anyjától a gyümölcsöt, beléharap, édesnek érzi és eszi. Egészen megeszi; mikor megette, lábra áll, a fához megy és egy másikat szed le. Azt is megeszi, majd így szól az anyjához:

– Aludni megyek a kunyhóba!

Csodálkozva néz rá az anyja, hiszen Etarane még sohasem beszélt. Másnap, mikor Ada táplálni akarta fiát, már fiatal fiú lett belőle. Így szólt az anyjához:

– Halászni megyek a folyóhoz, adj zsineget, hogy hálót csinálhassak.

Az anyja zsineget ad neki.

Néhány óra múlva teli kosár hallal tér vissza.

– Itt a hal, főzd meg az ebédet, mostantól fogva én táplállak.

Ada nagyon elcsodálkozott, kiválasztja az Angonglongo legszebb gyümölcsét, odaadja Mendorenak, második fiának. Az felbontja a gyümölcsöt. Megeszi s mikor megette, kicsi lábára áll, a fához megy és egy másikat szed le. Azt is megeszi, aztán így szól az anyjához.

– Aludni megyek a kunyhóba!

Csodálkozva néz rá az anyja, hiszen Mendore még sohasem beszélt. Másnap, mikor Ada táplálni akarta Mendoret, már fiatal fiú lett belőle. Így szólt az anyjához:

– Megyek az erdőbe, vadat keresni és csapdákat állítani. Adj fát, hogy csapdát csinálhassak.

Az anyja ad neki.

Néhány óra múlva elejtett állatokkal tér vissza.

– Itt a zsákmány – mondja az anyjának – mostantól fogva én táplállak.

Ada pedig így gondolkodott magában: „Két gyermekem már nagy. Nemsokára elhagyják anyjukat. Ha Bizonge is eszik az Angonglongo gyümölcséből, olyan lesz, mint a testvérei, és mi lesz akkor énvelem?”

Így énekelt:

Az anyák a kicsi gyerekekért élnek.

A kicsi gyerekek az anyákért élnek.

A kicsi gyerekek megnőnek, az anyák megöregednek.

Bizonge, maradj kisgyerek.

Hogy neveljelek, arra való a karom,

Hogy tápláljalak, arra való a tejem,

Hogy megvédjelek, arra való a testem.

Bizonge, maradj kisgyerek.

A kicsi gyerekek az anyákért élnek.

Az anyák a kicsi gyerekekért élnek.

Hagy szeresselek, arra való a szívem.

Bizonge, maradj kisgyerek.

Ada felszedte az Angonglongo összes gyümölcsét. És elrejtette a levelek alá. Aztán összeszedte és messzire elvitte a lehullott gyümölcsöket, be az erdőbe. Amíg így szorgoskodott, egy gyümölcs leesett a fáról és Bizonge elé gurult. Az felveszi a gyümölcsöt, beléharap, édesnek érzi és majszolni kezdi. Egészen megeszi, s mikor megette, kicsi lábára áll és járni kezd. Adának nincs többé kisgyermek. Másnap, mikor Ada táplálni akarja Bizonget, az nem fogadja el a tejet. Fiatal fiú lett, akár testvérei.

– Madarászni akarok, adj fát, hogy íjat csinálhassak belőle.

Az anyja fát ad neki, hogy íjat csináljon. Elmegy az erdőbe és egy teli zsák madárral tér vissza.

– Mától fogva – mondja anyjának – én táplállak téged.

Közben Elarane, Mendore és Bizonge tovább ették a fa gyümölcsseit. Esznek, esznek. Másnap, mikor felébrednek, már fiatal emberek.

– Halászni megyek – mondja Etarane – adj egy szigonyt nekem..

Este hatalmas hallal tér vissza, olyan hatalmassal, amekkorát nem is láttunk még.

Reggel így szól Mendore az anyjának:

– Adj fát nekem, hogy lándzsát készíthessek magamnak.

Az anyja fát ad neki. Lándzsát készít belőle, a hegyét jól megedzi a tűzben és elmegy az erdőbe. Este visszajön és egy tigrist hoz a vállán.

– Tedd el a húst – mondja neki – de a bőrét vágd szét és csinálj belőle egy sapkát meg egy kötényt nekem.

Az anyja úgy tesz, ahogy Mendore parancsolta.

Reggel így szól Bizonge az anyjának:

– Adj nekem fonalat, hadd készítek hálót belőle.

És az anyja adott neki. Egész nap dolgozott, míg megfonta a hálót. Mikor este visszajött, a testvérei tréfálkoztak vele.

– Bizonge, Bizonge, mit csináltál egész nap?

De a három testvér nagyon szerette egymást, nem dühödtek meg és szétosztották a vadakat és halakat egymás között. Jó testvérek voltak.

Az anyjuk közben így énekelt:

Ada gyermekei, mi lett belőletek?

Lásd, lásd, az erősek előtt meghajlik az erdei fa.

Adának nincs gyermeke többé, nincsen kisgyermeke többé.

Kit szoríthat majd eztán a mellére?

Anglonglongo, Anglonglongo, elraboltad a gyermekeim.

A fiai nem kedvelték ezt a dalt. Megparancsolták neki, hogy hallgasson és süssön új gyümölcsöket. Ettek belőle, sokat ettek és nagy, hatalmas emberek lettek, emberfölötti termettel.

Másnap azt mondja Etarane az anyjának:

– Megyek az erdőbe bambuszt vágni, hogy halászgátat csináljak belőle. A folyó valamennyi halát ki akarom fogni.

Az erdőbe megy. Este óriási tömeg bambuszt hoz magával és elkezd építeni a gátat. Három nap alatt egészen elzárja a folyót egy embermagasságú bambuszsorral. Minden halat kifogott Etarane.

– Mától fogva – mondta – bőségben élünk majd.

Az anyja így felelt:

– Valóban bőségben élünk és ezt neked köszönhetjük.

Másnap azt mondja Mendore az anyjának:

– Kivágok egy fát az erdőben, hogy lándzsát csináljak belőle. Az erdő valamennyi vadját meg akarom ölni.

Elmegy, kidönt egy fát, vashegyet ver rá és elindul. Mikor visszatért, a vállain két elefántot hozott, kétszer olyan nagyok voltak, mint egy ember. Így szólt:

– Keressük meg a harmadik állatot. Az erdőben hagytam, hogy még többet ölhessek meg, mert odajön majd a többi is, gyászolni fognak, mert a csorda vezetőjét ejtettem el.

Mikor Bizonge hallotta a szavakat, gyorsan befejezte a hálóját és így szólt:

– Éppen ma este akartam vadászni menni.

Mikor fekete lett az éj, elindult, hálóval a vállán. Megy-megy az erdőben, végre odaér, ahol testvére megölte az elefántot. Több mint tíz másik állat gyűlt oda, körülállták a holttestet. és az ormányukkal meg az agyarukkal akarták életre kelteni. Bizonge egy percet sem tétovázik, kiteríti hálóját a tisztás fölé és mikor teljesen befedte, visszasiet testvérei kunyhájába.

– Gyorsan, gyorsan – mondja – gyertek gyorsan velem, megfogtam az elefántokat.

Azonnal felugrának és a tisztáshoz szaladnak. Az elefántok belegabalyodtak a hálóba, mozdulni sem tudnak. A három testvér rögtön megöli őket. A kunyhóba viszik az agyarakat és a húst, hosszú napokon át csak esznek és isznak és együtt örülnek az anyjukkal.

Egy napon Etarane elment a folyóhoz, hogy halat fogjon. Alig ment el, visszatért a kunyhóba, ahol még aludtak a testvérei.

– Láttam a Dzunt, a szörnyeteget! – kiáltott rájuk és fölverte őket.

– Gyertek, segítsetek, öljük meg!

A három testvér fölkerelkedik. A folyóhoz érnek, fegyvert szorongat mindegyik, készen arra, hogy megtámadják a Dzunt. A

parton áll a szörnyeteg. Mikor meglátja a vadászokat, rájuk tör, hogy szétzúzza őket. Léptei alatt remeg a föld és besüpped alatta, a lábnyomai oly mélyek, hogy egy ember elbújhatna benne. Ha egy fa kerül lábai elé, rálép, s az meghajol, akár egy fűszál. Fogai akkorák, mint egy ember, markaiba úgy fogja a sziklákat, mint a kis kavicsokat. A vadászok felé indul, fú, mint a fákat tépdeső vihar. A vadászok várják. Mikor a közelükbe ér, Etarane a szörny hasába dobja szigonyát, Mendore megcélozza dárdájával és átdöfi az egyik szemét, Bizonge rádobja hálóját és összehurkolja a széleit. Hiába csapkod a szörny – fogoly. Mendore átfúrja a másik szemét is. Etarane szétzúzza szívét a pörölyével, Bizonge a fejét üti le kardjával. Visszatérnek a kunyhóba, vállukon hozzák a Dzunt. Koponyájából széket csinálnak maguknak, a lábcsonthajából sípokat, hogy elkergethessék velük a gonosz szellemeket. Bőréből három pajzsot, füléből két tamtamot, akkorákat, mint egy kunyhó. Az egyik szarvából vadászkürtöt csinálnak, hogy távolból is hívhassák egymást, a másiktól pipát készítenek, hogy kakubát füstölhessenek, ha kedvük tartja.

Etarane, Mendore és Bizonge félelmetes vadászok voltak, a hírük messze földre szállt. Ha éhesek voltak, vadászni mentek. Az elefántok menekültek előlük, de ők gyorsan és ügyesen támadtak, lábuknál és agyaruknál fogva hátukra fordították őket, akár egy teknősbékát, megölték s aztán holtan a kunyhójukba vitték. Kedvüket lelték az ilyesmiben. Gyakran megtámadták az abvit is, könnyedén ölték meg az erős és haragos állatot, a húsát megették s a bőrét, mely kemény volt, mint a vas, lenyúzták róla.

A testvérektől messze több bibibi élt. Félelmetes szörnyek voltak ezek. Az óriások is rettenetesebbek voltak, de a bibibik még rettenetesebbek. Minden törzset leigáztak; a falujuk közepén egy nagy kunyhó volt, több mint tíz törzsből sanyarogtak ott férfiak, nők és gyerekek. Mindennap ugyanannak a törzsnek tíz férfiát, tíz asszonyát és tíz gyermekét ették meg. Minden törzsnek megvolt a maga napja. Mikor a bibibik hallották a három testvér hőstetteit, így kezdtek suttozni:

– Meg kell ölnünk őket.

Egy napon felkerekedtek. Egyikük előrement, belépett az ikrek kunyhájába és enni kért.

- Ki vagy? – kérdezték tőle.
- Egy bibibi.
- Nem ismerjük őket, menj innen!

Közben a bibibi titokban hódító port vett elő a zsákjából és fétisét a vízbe dobta. Füst szállt a levegőbe; a három testvér elaludt. A bibibi várakozó társaihoz szalad:

- Alszik a három iker, gyertek, öljük meg őket

A három testvér alszik, az álmuk mély, olyan mély, hogy semmiféle lárma fel nem kelti őket. A három testvér alszik. Az anyjuk ott van mellettük, rázza őket, tudja, milyen veszély vár rájuk. A három testvér alszik, az álmuk mély, olyan mély, hogy semmiféle lárma fel nem kelti őket. A három testvér alszik. Rémülten rázza őket Ada.

- Ébredjetek fel, fiaim, ébredjetek fel!

Tüzet tart a szemük elé. A három testvér alszik. Ada, Ada, hiába fáradozol, a fétis hatalmasabb nálad, a hatalmában tartja őket. A három testvér alszik; álmuk mély, olyan mély, hogy semmiféle lárma fel nem kelti őket. A három testvér alszik.

Ada karjaiba vette Bizonget, a legfiatalabbikat. Nehéz, alig bírja cipelni, kivonszolja a kunyhóból; elrejtí az erdő mélyén. Másodszor menti meg őt életében már, elrejtí, szalad vissza a kunyhóba, hogy megmentse a többi gyermekét is.

A bibikik körülveszik a házat. Ada, Ada, már be sem léphetsz! A bibibik ordítanak:

*Ó, Etarane, ó, te Etarane,
mit sem sejtve alusztok, horkoltok, hóhó,
ó, Etarane, ó, te Etarane,
nem is ébredtek fel emberek,
ki maradt ébren itt körülöttünk,
halld csak, az óriás megremegteti a földet,
halld csak, az óriás megremegteti az ember földjét.
Pan, alszol, pan, horkolsz, pan, pan, pan!*

A bibikik belépnek a kunyhóba. Agyonütik Etaranet, agyonütik Mendoret. A kések két fejet vágnak le, a vasak két torkot metszenek el. A testvérek meghalnak, az álom soha többé nem hagyja el szemhéjukat. A halál ott guggol a szemükön. Az erdő elefántjai nem félnek többé a vadászoktól. Senki sem öli meg többé őket, a két

testvér halott. A bibibik felgyújtják a kunyhót, s mivel nem találják Adát és Bizonget, elmennek, hogy másnap majd visszajönnek.

Az erdőben alszik Bizonge. Ada virraszt mellette. Csak reggel ébred fel, a kunyhót szétdúlva, a testvéreket holtan találja. Ada elmeséli neki, hogy mi történt.

– Mi történt?

– Jött egy bibibi, bekéredzkedett; a tűzbe dobta fétisét, és ti elaludtatok. Hiába akartalak felrázni titeket, nem sikerült. Kihoztalak a kunyhóból, Bizonge fiam. Visszamentem, hogy kihozzam a testvéreidet is. De addigra ott voltak már a bibibik, megölték két testvéreidet, nem tudtam rajtuk segíteni. Most rajtad a sor, bosszuld meg őket!

Bizonge szörnyű haragra lobbant, előkészítette a legnagyobb kését.

Kvi, kvi, vágj, késem, vágj.

Ma este jóllakhatsz, te kés.

Idd a vért, az életet adó vért,

ma este inni fogsz, te kés!

Megköszöörülte a kését és így szólt anyjához:

– Add a hálómat.

Ada odaadja hálóját, Bizonge csak ennyit mond:

– Megyek.

Átvág az erdőn, megy-megy messzire. A bibibik háza elé ér; nem voltak otthon, elmentek, hogy megkeressék őt. Bement a házba és zűrzavaros hangokat hallott:

– Nem, nem, nem rajtunk van a sor, hanem a Yenzum-törzs emberein! Nem, nem, a yengoakon van a sor... Nem, rajtatok a sor, tirajtatok!

Kinyitotta az ajtót, ott álltak az emberek, akiket bezártak a bibibik, hogy megegyék őket. Már azt hitték, hogy itt az evés ideje, az a perc, amikor a soron lévő törzs kiadja embereit. Bizonge kiszabadította őket, aztán hálóját a házra borította. Teljesen befedte, csak az ajtót hagyta szabadén. Sok hurkot készített és várt.

Hajnalban, mikor még minden fekete volt, visszatértek a bibibik, dühösek voltak, mert nem találták Bizonget.

– Holnap megtaláljuk, holnap újra elmegyünk érte, holnap meghal!

Alig lépnek be a házba, Bizonge az ajtóra is ráejti a hálót. Most foglyok mind, akár a ngolban az elefántok, akár a halak, mikor dobóhálóját a halász egy szardínia-rajra veti. Foglyok mind. A sötét éjszakán, a nagy feketeségben, mikor félnek az emberek, süvölteni kezd Bizonge hangja:

– Bibibi, Bibibi... Hívlak benneteket, óriások, emberevő bibibik, én hívlak, Bizonge, a két megölt iker testvére, én!

A bibibik az ajtóhoz rohannak, nekiszaladnak, elbotlanak és már bele is gabalyodnak a hálóba, már bent vannak a csapdában. Szabadulni akarnak és kardjukkal vagdossák a hurkokat. De Bizonge ismeri a fétist, amelyik vassá keményíti a fonalat, hívja a fétist, és a bibibiknek nincs többé módja a menekvésre.

– Ó, ó – mondja Bizonge – itt vannak a hírhedt óriások, most majd világosságot csinálunk nekik, hadd lássanak!

Tüzet csíhol, a taplót a tetőre dobja, és ég az egész ház. Bizonge fáklyája lángol. Megragadja a hálót, meghúzza a hurkokat, összefogja a szétlapított, vérző bibibiket. Egyiket a másik után üti agyon, lefejezi őket, mindegyiknek felmetszi a hasát. Azok, akiket az előző napon megettek, kiugranak és elszöknek az erdőbe. Nem is látják őket többé sohasem.

Bizonge megbosszulta magát, leütötte a fejeket, az utolsó bibibinek is felmetszette a hasát és így szólt:

– Így van ez jól, bizony így van jól.

Gondosan összegyűjti a fejeket, pirosra festi és egy ládába teszi őket. És megőrzi a fétist is. A törzsek emberei mindannyian főnöknek választják. Hosszú ideig uralkodik felettük. Halála után fiai követték a főnökségben, azután a többiek.

UVOLOVU ÉS ASSZONYAI

Togo

Uvolovu két asszonyt vett feleségül. Az egyiket Békának hívták, a másikat Madárnak. Békát jobban szerette, mint Madarat. Békát halmozta el a legszebb ajándékokkal. Egy napon elhatározta, hogy próbára teszi őket; két csuprot adott nekik és aztán holtnak tette magát. A csuporba kellett hullatniok a könnyeiket. Először Béka sírt. De Béka könnyeit felnyalta a hangya. Madár is sírt, és könnyei megtöltötték mind a két csuprot. Béka újra sírt, de a hangya újból felnyalta a könnyeket; Uvolovu feltámadt és így szólt:

– Akit nem szerettem, két csuprot sírt tele könnyel, akit szerettem, az nem sokat sírt bizony.

Ezért Madarat felküldte a levegőbe, hogy mindig boldog legyen; Békát megtaposta és büntetésből az iszapos folyópartra küldte.

UVOLOVU ÉS GYERMEKE

Togo

Uvolovu egy asszonyt vett magához, és az gyermeket szült neki. A gyermek nagyon szép volt. Egy napon azonban, mikor épp atyja karjában feküdt, hirtelen csak eltűnt a gyermek. Egy másik városba ment és varázslatokat űzött.

Mikor nagy lett, kegyetlen harcot indított a város ellen. Majd a saját szülővárosa ellen indult háborúba, mert már nem tudta, hogy az a város az atyjáé. Sok embert ölt meg ott is. Végül Uvolovut is meg akarta ölni, el is kattantotta már a fegyvere ravaszát, de a fegyver csütörtököt mondott.

Felállt hát Uvolovu, megfogta karját és hátbaütötte. Erre az újból gyermekké változott. Uvolovu haragosan rákiabált:

– Én nemzettelek – és te most meg akarsz ölni?
Így született meg a háború.

UVOLOVU ÉS A LÁRVA

Togo

Kezdetben csak Uvolovu volt és a lárva. És azt kérdezte a lárva Uvolovutól: – Mit legyünk a felhőkre, hogy világos legyen?

Uvolovu erre azt mondta a lárvának, hogy menjen el a kovácshoz és hozza el onnan azt, amit a felhőkre akar tenni. Elment hát a lárva és töprengett a dolgon, mert nem tudta, mit kellene hoznia.

Elkérte hát a madaraktól a tollaikat, s madár képében visszarepült Uvolovuhoz s megkérdezte tőle, hogy hol a lárva.

– Elküldtem őt valahová – feleli erre Uvolovu – elküldtem, mivelhogy nincs semmi a mennybolton és rá kellene rakni valamit – azt hozatom el a lárvával.

És most megkérdezte a lárva: – Mit kell hát a lárvának elhoznia?

Uvolovu azt felelte, hogy a kovácshoz küldte, kovácsoltasson ott napot és holdat, és amikor izzanak már és szikrákat szórnak, rakja azokat a zsákjába és hozza el.

Így hát a lárva megtudta azt, amit tudni akart, elrepült, visszaadta a tollakat a madaraknak és elment a kovácshoz. A kovács odaadta neki a kért dolgokat, és a lárva elvitte őket Uvolovuhoz. Uvolovu megkérdezte tőle: – Kitől tudtad meg, hogy mit kell hoznod? S a lárva így felelt: – Kitaláltam.

– Tedd hát a helyére a napot – mondta neki Uvolovu.

A lárva helyére tette a napot. Este pedig azt mondta neki Uvolovu, hogy tegye helyére a holdat és a csillagokat is. A lárva helyükre tette ezeket is; s a hold és a csillagok ragyogni kezdtek.

MIÉRT LAKIK A MAJOM A FÁN

Ewe⁶

Hallgassátok meg a vadmacska meséjét.

Egyszer egy egész napot töltött el hiábavaló vadászattal a vadmacska, nem akadt zsákmánya. Kifáradt. Leült pihenni, de a bolhák nem hagytak neki nyugtot.

Arra ment egy majom.

– Gyere ide, majom! – szólt rá a vadmacska. – Szedd ki a bolháimat.

Odament a majom és amíg bolhászta, fáradtan elaludt a macska. Több se kellett neki, fogta a macska farkát, odakötötte egy fához és elmenekült.

Mikor a vadmacska felébredt, tovább akart menni, de nem tudott. Nem bírta kiszabadítani farkát. Lihegett haragjában.

Arra ment egy teknősbéka.

– Bontsd ki a farkamat – kiált rá a vadmacska.

– De nem ölsz meg, ha kiszabadítlak? – kérdi a teknős.

– Nem, nem bántalak, ne félj!

A teknős kiszabadítja. A vadmacska hazatér. És így szól az összes állatokhoz:

– Öt nap múlva híreszteljétek el, hogy halott vagyok és a temetésemre jöttök.

Ötödnapra a hátára feküdt a macska és halottnak tette magát. Megjöttek az állatok és körültáncolták. Egyszerre csak felugrott és a majomra vetette magát. De az felszaladt egy fára s elmenekült.

Ezért él a majom a fán s csak ritkán jön le a földre. Fél a vadmacskától.

MARANDÉNBONÉ

Szoninke⁷

Volt egyszer egy boszorkány, akinek hét gyönyörű szép lánya volt. De aki csak egyetlen éjszakát is töltött bármelyikükkel – eltűnt; fölfalta a boszorkány. Mert a boszorkányok emberhúson élnek.

Élt ebben az országban nyolc fivér. A legfiatalabbik alig néhány hónapos volt és úgy hívták, hogy: Marandénboné, a rossz gyermek.

Egy napon azt mondja Marandénboné a testvéreinek, hogy menjenek, háljanak a boszorkány lányaival.

– Hát nem tudod-e – kérdik tőle – hogy szeretőik még sohasem tértek vissza?

– Tegyetek csak úgy, ahogy én mondom – felelte nékik Marandénboné – és ne féljete semmitől.

A nyolc testvér megérkezett a boszorkányhoz, aki igen kedvesen fogadta őket és finom ételeket tált elélük. Majd így szólt:

– Menjete csak, ki-ki háljon a hét sátor egyikében; kellemes hálótársra találte bennük.

A fivérek bementek a sátrakba.

Marandénbonénak nem ajánlottak fel semmit.

– Hát én, anyóka, én veled alszom? – kérdezte.

– Igen – felelte az öreg.

Mikor a fiúk eltűntek a hét sátorban, a boszorkány és Marandénboné bementek a nyolcadik sátorba és lefeküdtek egymás mellé.

Éjfél felé a boszorka tüsszentett egyet, hogy megbizonyosodjék arról, alszik-e Marandénboné. A gyerek meg se mozdult, meg se szólalt. Erre felkelt a boszorkány. De Marandénboné megszólalt:

– Hová még, anyóka?

– Hát nem alszol, fiacskám?

– Ó, nem tudok elaludni, míg nem öntsz a fejemre egy kosárnyi vizet.

– Várj – szólt a boszorkány.

Fogott egy kosarat és elment a kúthoz, megtöltötte, de mire a kunyhóhoz ért, kifolyt a víz a kosárból. A boszorkány újból a kútra

ment s végül is eltelt az éjszaka és reggelig hiába próbálkozott azzal, hogy vizet hozzon a kosárba.

A következő napon nem történt semmi. Este a fiatalok visszatértek s újra a lányokkal aludtak. Marandénboné pedig a boszorkánnyal aludt.

Az álmatlan éjszakától kifáradt boszorkány elcsigázva, mély álomba merült. Tizenegy óra tájt Marandénboné halkan felkelt, kunyhóról kunyhóra járt és odasúgta a testvéreinek:

– Fektesseitek a boszorkány leányát a fekhely szélére, magatok helyére, és takarjátok be a saját takarótokkal.

Mikor mindez megtörtént, Marandénboné visszafeküdt az öregasszony mellé. Éjfél tájt a boszorkány felébredt, tüsszeni egyet, megmozdul, felkel, de Marandénboné nem moccan; megnézi jól a boszorkány, vajon valóban alszik-e, s mikor meggyőződik róla, halkan kimegy. Kunyhóról kunyhóra jár és átvágja a fekhely szélén alvók torkát. Majd visszamegy s levest készít az áldozatok véréből. Mikor éppen inni készül, Marandénboné felkiált:

- Adj nekem is, anyóka!
- Mi az, Marandénboné, hát embervért akarsz inni?
- Persze – szól Marandénboné, az izgalom legkisebb jele nélkül – hiszen nagyon szeretem.

Mikor befejezték a lakmározást, visszafeküdtek. Az öreg elaludt, Marandénboné kiment és szólt a testvéreinek:

- De most aztán uccu, meneküljetek, mert ha észreveszi a történeteket, nem kegyelmez meg nektek.

Marandénboné csendesen visszatéri a helyére és lefeküdt.

Reggel így szól a boszorkány Marandénbonéhez:

- Eredj, nézd meg, felébredtek-e már a testvéreid?

Marandénboné visszajött s így szólt:

- Nem, még alusznak.

Később megint szól a szipirtyó Marandénbonénak:

- Nézd meg, hogy mit csinálnak a testvéreid?

Marandénboné kimegy s visszajön.

- Ó – mondja – már régen elmentek, de a te leányaid, úgy látom, örökre elaludtak.

S ezzel ő is elszökik.

A vénasszonyt balsejtelmek gyötrik. Bemegy a kunyhóba és észreveszi szörnyű tévedését és tudja, hogy Marandénbonénak köszönheti. Megesküszik, hogy bosszút áll a fiún.

Mint minden boszorkány, ő is felvehetett bármilyen alakot. Elindul hát Marandénboné falujába. Ebben a faluban nincsen egyetlen baobab, majomkenyérfa sem, és ezért a falu lakói kénytelenek mindig messzire elmenni, hogy leveshez való leveleket gyűjtsenek.

A boszorkány hatalmas baobab-fa alakját ölti magára, és a falu minden kölyke felmászik rá.

De Marandénboné, aki együtt játszott velük, így szól:

– Micsoda? Hát egy ekkora baobab egy éjjel csak úgy kinőhet a földből, mintha gomba lenne?

– Bizony – mondja kedvesen a baobab – és ha leveleket akarsz szedni, hát csak szedj!

És az egyik ág egyszerre csak lehajlik Marandénboné felé és felmászásra csábítgatja.

– Ó, ó, egy beszélő baobab – szól a gyermek – aki ágait nyújtja, furcsa dolog. Ti csak gyűjtsétek a leveleket, de én itt lent maradok!

A baobab remeg dühében, de hiába. Mikor látja, hogy Marandénboné még a közelébe sem jön, eltűnik és magával ragadja az ágain tanyázó kis tudatlan gyerekeket.

A boszorkány azt várta, hogy a falubeliek elküldik Marandénbonét a gyerekek felkutatására, bosszúra készült s már előre fente a fogát, hogy mindennap egy gyereket ehet. De Marandénboné nem jött.

Egy szép napon a Marandénboné fainja mögötti réten egy szamár legelészett, szabadon, a gyermekek legnagyobb örömére. Mind odaszaladtak és felmásztak a hátára. Mikor Marandénboné odaérkezett, már nem is volt a hátán több hely, de a szamár udvariasan meghosszabbította a gerincét.

– Hohó – tűnődött Marandénboné – ez a szamár csak a baobab családjából származhat!

És ezzel elment.

A szamár eltűnt a hátán ülő gyerekekkel együtt, s a kétségbeesett anyák könyörögni kezdtek Marandénbonénak:

– Te elég óvatos vagy, te nem esel bele a boszorkány csapdáiba – tégy meg hát mindent, hogy gyermekeink hazakerüljenek.

Marandénboné megígérte. El is indult, de magával vitt egy kosbórt és egy darab szárított húst is.

A boszorkánynak volt egy kislánya, Marandénbonével egykorú.

Volt egy hasas tehene is. S mert mindig félt Marandénbonétól, így szólt, amikor a tehén már majdnem megszülte a borját:

– Ha a tehenemnek barna lesz a borja, Marandénboné lesz a hasában. Ha fehér lesz, nem lesz benne.

A borjú fehér lett, és ez megnyugtatta a vén szipirtyót, de Marandénboné ravaszabb volt nála és elrejtőzött a borjú hasában.

Mint minden kisborjú, ez is sokat ugrált és szaladgált, és mikor a gyerekek közelébe került, így suttogott nekik:

– Ha szabadon leszek majd közöttetek, ragadjátok meg a farkamat, a füleimet, amit csak értek, s én visszaviszlek titeket a falunkba.

Így is történt, a boszorkány legnagyobb bánatára. De talán a boszorkány volt nagyon ügyes, vagy talán inkább Marandénboné akarta így, egyszer mégis sikerült elfognia.

A boszorkány bevarrta Marandénbonét egy kosbórbe, azt egy másikba varrta, az egészet meg egy harmadikba, gondosan és erősen.

Aztán odaültette kisleányát a fogoly mellé, hogy vigyázzon rá, ő pedig háza udvarán egy gödröt ásott, fát és fűvet dobott bele és meggyújtotta az egészet.

Az őrködő kisleány hallotta, hogy Marandénboné csámcsog a bőrben és megkérdezte tőle:

– Hát van odabent ennivalód, Marandénboné?

– Sőt, édesség van nálam!

– Adj egy kicsit, Marandénboné!

– Hát hogy adjak, hisz be vagyok varrva. Lazítsd meg egy kicsit a varrást, akkor adok.

A buta kisleány felnyitotta a bőrt, Marandénboné kijött, levetkőztette, betette a kisleányt a bőrbe saját ruháiban, bevarrta a bőrt, ő maga pedig meglépett a kislány öltözkékében.

Mikor a boszorkány felemelte a kosbórt, egy vékonyka hang szólt ki belőle:

– Anyám, vigyázz, Marandénboné a lányodat varrta be maga helyett. Ha nem vigyázol, a saját leányodat fogod megölni.

– Jó, jó, Marandénboné, ismerlek, utánozd a leányom hangját, de ez nem segít rajtad. – És habozás nélkül behajította a tűzbe a bőrcsomagot. Mikor már elégett, egyszerre csak megjelent Marandénboné és rákiáltott:

– No, vén boszorkány, hát megölted az utolsó lányodat is?
És elszaladt.

A szipirtyó kétségbeesetten leült – és gondolkodni kezdett, hogy miképp bosszulhatná meg magát Marandénbonén. Mesélik, még ma is ezen gondolkodik.

SZONINKE TALÁLÓS KÉRDÉS

Mahdi-Kama kérdezi:

- Melyik ember öli meg a gyermekeit?
- Melyik ember adja el a gyermekeit?
- Melyik ember ajándékozza el a gyermekeit?

Mikor már mindenki hiába törte a fejét, Mahdi-Kama így szól:

- Aki negyven éves asszonyt vesz feleségül, az megöli a gyermekeit.
- Aki rabnővel hál, az eladja a gyermekeit.
- Aki más feleségével szeretkezik, az elajándékozza a gyermekeit.

VARÁZSDAL

Mande⁸

Antilop a hajnalórán napot akar fogni,
de nem akarja az Úr!

Elefánt a hajnalórán napot akar fogni,
de nem akarja az Úr!

A vadász is hajnalórán napot akar fogni,
és akarja az Úr!

A HALOTT MEG A HOLD

Zande⁸

Halott embert talált egy aggastyán, halottat, akire a hold fénye sütött. Az aggastyán maga köré gyűjtötte az állatokat és így szólt hozzájuk:

– Melyikőtök vinné át a folyó túlsó partjára a halottat meg a holdat?

Két teknősbéka vállalkozott rá. Az egyiknek hosszú körmei voltak, megfogta a holdat és baj nélkül átjutott vele a túlsó partra, de a másik, aki apró körmeivel a halottat akarta átvinni, elmerült és megfulladt.

Ezért van az, hogy a halott hold mindennap megjelenik az égen, de a halott ember sohasem tér vissza többé.

A VILÁG TEREMTÉSE

Luba¹⁰

Egy öreg főnök mesélte ezt Kukigában:

Kabezia-Mpungu, a legfelsőbb lény, megteremtette az Eget, a Földet és két értelmes lényt, a férfit és az asszonyt. Ez a két élőlény ismerte Kabezia-Mpungut, de nem volt bennük Mutima, a lélek, s nem tudtak utódot nemzeni.

Kabezia-Mpungunak négy gyermeke volt: a Nap, a Hold, a Sötétség és az Eső.

Mikor a teremtés befejeződött, Kabezia-Mpungu magához hívta négy gyermekét és így szólt nekik:

– Nem akarom, hogy az emberek továbbra is lássanak engem. Visszatérek önmagamba s magam helyett Mutimát küldöm a földre. De mielőtt elbúcsúznék tőletek, tudni akarom, hogy mit fogsz cselekedni, te Eső?

– Ó – válaszolt az Eső – azt hiszem, hogy elkezdek egyszer csak esni és ömleni fogok szüntelenül, zuhogni kezdek és mindent elöntök vízzel.

– Ne tedd – szólt Kabezia-Mpungu. – Nézz erre a két teremtményre – s az emberekre mutatott – hát élhetnének ezek vízben? Váltakozz a Nappal. Mikor bőven megöntöződ a Földet, engedd dolgozni a Napot, hadd melegítse fel őket.

– Hát neked mi a szándékom? – fordult Isten a Naphoz.

– Én fölszállok a magasba és onnan mindent elégetek a földön.

– Ez nem lesz jó – felelte Kabezia-Mpungu – hogyan szerezzenek akkor az emberek élelmet maguknak? Ha felmelegítetted a Földet, add át helyedet az Esőnek, hogy felüdítsen és megnedvesítse a Föld gyümölcseit.

– Hát te, Sötétség, te mit tervezel?

– Én mindig uralkodni fogok – válaszolta a Sötétség – és mindent sötétbe borítok majd.

– Hogyan? – kiáltott fel Isten. – Hát azt akarod, hogy a Földön lakó élőlények, az oroszlánok, a tigrisek és a kígyók semmit se lássanak? Hagyj időt a Holdnak, hogy bevilágíthassa a Földet, s ha

éppen utolsó negyedében van, akkor, de csak akkor uralkodhatsz a földön. – De máris sokat időztem itt, megyek.

Ezzel eltűnt Kabezia-Mpungu.

És megjelent a Mutima, egy kis, ökölnyi burokban.

Kibontakozott és felkiáltott. S a Naphoz, a Holdhoz, a Sötétséghez és az Esőhöz fordult:

– Hol van atyánk, a Kabezia-Mpungu?

– Atyánk elment, és nem tudjuk, hová.

– Pedig nagyon vártam már – válaszolta a Lélek – hogy beszélhessek vele. De mivel nem találhatom meg őt, az emberbe költözöm. És így vándorlók majd nemzedékről nemzedékre.

Így is történt. És a férfi megismerte asszonyát, aki fiúkat és leányokat szült neki. És mindegyikben ott volt a Mutima.

TÁNCDAL

Luba

Hold,
hold!

Téged is elhord a halál talán,
de még ma látlak én.

És vérpiros tollakkal szeretném
földíszíteni az arcodat.

AZ ELSŐ EMBERPÁR

Luba

Kezdetben egy férfi meg egy asszony élt csak a Földön. Egy napon az asszony az erdőbe ment, rőzsét akart szedni. Hirtelen zajt hallott egy sűrű bokor ágai közül. Csodálkozva fordul oda. Egy hang hallatszik a bokorból és így szól a hang:

– Jöjj ide, mondok neked valamit, titkot árulok el neked.

Az asszony kíváncsi természetű volt, közelebb lépett és az egyik bokron csodálatos lényt látott. Olyan volt, mint egy sárkány. Még közelebb ment hozzá és megkérdezte:

– Ki vagy és mit akarsz?

És a lény válaszolt:

– Én vagyok Kizimu és jót teszek veletek. Itt van két gyümölcs, drága kincset rejtenek magukban. Ne nyisd ki őket! Előbb add oda az egyiket a férjednek, az egyik az övé, mert mindegyiteknek egy-egy gyümölcs jut. És ha odaadtad férjednek az ő gyümölcsét, bontsa ki, és ami benne van, azt öntse a mellére, aztán vedd a tiédet és nyisd ki. Ami benne van, öntsd a nyakadra és boldog leszel.

Az asszony fogta a két gyümölcsöt, hazament és elmondta a férjének a történeteket; de azt elhallgatta, hogy Kizimu ugyanolyan gyümölcsöt küldött a férfinak is. Elrejtőzött egy zugba és kinyitotta a gyümölcsöt. Varázslatos por buggyant ki belőle. A mellére öntötte. Egyszerre csak szégyenkezést érzett, zavarodott lett, észrevette magán, hogy asszony. Ura közben az erdőbe ment; egy bokorból hirtelen zajt hallott, ugyanazt a hangot. Közelebb ment, és Kizimu így szólt:

– Megkaptad a gyümölcsöt, amit az asszonnyal küldtem?

– Nem, semmit sem kaptam.

– Az asszonyod rosszul cselekedett. Egy gyümölcsöt adtam neki és megparancsoltam, mondja meg neked, hogy nyisd ki a tartalmát és öntsd a melledre. De nem baj, itt egy másik.

A férfi elvette a gyümölcsöt és még mielőtt a kunyhójába ért volna, kinyitotta és a mellére öntötte. Egyszeriben felismerte, hogy férfi, és vágyat érzett szívében. Visszatért a kunyhóba, és életében először veszekedni kezdett asszonyával.

– Miért nem mondtad meg nekem, hogy mit kaptál Kizimutól?
Miért nyitottad ki előbb a gyümölcsöt? Nekem kellett volna kinyitnom először!

Így kezdtek veszekedni és azóta veszekednek egyre többel és többet.

A TANGANYIKA-TÓ

Luba

Messze, fent a magasban volt valahol egy kopasz szikla, ahová pihenni jártak a madarak. Milyen madarak? Nem tudjuk, de nagyon nagy madarak voltak. Szomjasak voltak és azt mondták: próbáljunk vizet fakasztani; és ütögetni kezdték csőrükkel a sziklát, olyan erővel ütögették, hogy eltört a csőrük. Meghaltak. Később más madarak jöttek, ugyanígy próbálkoztak azok is, és meghaltak azok is.

Aztán jött egy kismadár és csőrével egészen aprókat ütögetett a sziklára és így morzsolt le homokszemenként nagy-nagy darabokat. Hosszú idő telt el, míg egy csepp víz előbuggyant. Megitta a vízcseppet. Tovább ütögette a sziklát, és egyszerre csak vad patak tört elő belőle.

A kismadár elszállt és énekelt. És az emberek, akik nem laktok fent a hegyeken, elpusztultak a faluikkal együtt.

HOGYAN GYÚJTOTTAK MEG A TÜZET

Luba

Muhu Musanga uralma idején élt egy ember, Kerikeri volt a neve. Egy napon Bumba meglátogatta őt álmában és egy utat jelölt ki neki, hogy menjen azon s tördeljen ágakat egy bizonyos fáról és őrizze meg. Úgy is tett, mire az ágak teljesen elszáradtak, újból megjelent álmában Bumba, szerencsét kívánt és megdicsérte engedelmességét; megparancsolta neki, hogy gyűjtse össze az ágakat és gyújtson tüzet. Kerikeri megőrizte a titkot, és mikor egyszer véletlenül a falu minden tüze kialudt, jó pénzért tüzet adott el a szomszédjának. A falu bölcs és ravasz emberei rá akartak jönni a titok nyitjára, de emberünk gondosan őrizte azt.

Muhu Musangának volt egy gyönyörű leánya, Katengának hívták. Egy napon így szólt a leányához:

– Ha kilesed ennek az embernek a titkát, tisztelni fognak téged, és férfiként ülsz majd a falu vénei között.

Katenga csábítani kezdte Kerikerit, az pedig belészeretett. Mikor Katenga észrevette, hogy elérte célját, megparancsolta, hogy estére a falu minden tüzeit oltsák ki, egy rabnőjét pedig Kerikerihez küldte, megüzente neki, hogy este meglátogatja őt a kunyhájában. Mikor mindenki aludt, a kunyhóhoz osont és kopogtatott az ajtón. Az éjszaka egészen sötét volt. Kerikeri beengedte.

Leült és hallgatott. Szerelmese megkérdezte tőle:

– Miért ülsz némán, Katenga? Nem szeretsz?

Így felelt:

– Hogy gondoljak a szerelmedre, mikor didergek házádban? Eredj, szerezz tüzet, hogy láthassalak, és szívem felmelegedjék.

Kerikeri átszaladt a szomszédhoz, hogy tüzet szerezzen, de azok kioltották a tüzüket, és ő visszajött, nem kapott tüzet. Hiába kérlete Katengát, hogy mondjon le a tűzről, a leány ragaszkodott hozzá. Végül is engedett a férfi, előkereste a fadarabkákat és tüzet csiholt, mialatt Katenga figyelmesen leste. Aztán felkacagott és így szólt:

– Hát azt hitted, hogy egy király lánya a szép szemedért szeret téged? Csak a titkodat akartam kilesni s mert most már láttam, hogy csinálod a tüzet, akár el is oltathatod egy rabszolgáddal.

Ezzel felállt, kiment a konyhából, elmondta a titkot atyja udvarában és így szólt:

– Ahol egy hatalmas király igyekezete csődöt mond, egy asszony ravaszsága még mindig győzelmet arathat.

A MASAMBOY-MASZK EREDETE

Luba

Élt egykor a vizekben egy szellem, Masamboy volt a neve, és geji-betegséggel kísértett az emberek között. Aki megkapta ezt a betegséget, elvesztette a szemevilágát, összeesett, mint egy részeg, és meghalt. Amikor Bo-Kena volt a törzs főnöke, egy Bokoboko nevű ember elment az erdőbe és megpillantotta a szellemet. Félelemtől remegve visszaroht a faluba és elmesélte a főnöknek, hogy mit látott. Bo-Kena ráparancsolt, hogy írja le neki a szellemet. Bokoboko így szolt:

– Olyan borzalmas, hogy szavakkal le se tudom írni. De adj időt és anyagot hozzá, lemásolom neked.

Bo-Kena beleegyezett. Bokoboko távol a falutól kunyhót épített és nekikezdett a munkának. Faháncsot, tollakat és egy nagy denevérbőrt kért. Az első két kérést rögtön teljesítette Bo-Kena, a falu embereinek pedig megparancsolta, hogy fogjanak egy denevért. Mikor megvolt, elküldte neki azt is. Bokoboko egy maszkot készített, s a maszk Masamboyra hasonlított; két fát szerzett és festéket csinált belőlük, sárgát és feketét, ezzel, meg valami fehér anyaggal befestette a maga készített maszkot. A faháncsból ruhát font és befedte vele a testet. A ruha hajlékony volt és a testre simult. Fehérre és feketére festett háromszögek voltak összevarrva rajta. Mikor készen volt, megmutatta a királynak.

– Ó – mondta a király – éppen erre van szükségem!

Néhány nappal később eltűnt a király. Asszonyai és alattvalói már elsiratták és folyton azt kérdezték:

– Hol a Nijmi?

És aznap, mikor már elaludt a nap, furcsa dolog történt; a faluban még sohasem történt ilyesmi. A király volt az, a Masamboy-maszkban; senki sem ismerte meg. Táncolt és megrémítette az asszonyokat és gyerekeket, majd újra eltűnt. A maszkot és a ruhát levetette a bozótban és gondosan elrejtette.

Azután rendes öltözkéiben a faluba ment, ahol örömmel üdvözölték. Az asszonyok és a gyerekek beszéltek neki a rettenetes kísértébről, amit az éjjel láttak.

– Tudom, mi volt az, Masamboy volt, aki a gejjivel ver minket. Azért jött, hogy lássa, nincsenek-e házsártos asszonyok és rossz gyerekek a faluban. Ha talált volna ilyent, ránk küldte volna a borzalmas bajt.

Az asszonyok és a gyerekek megijedtek, és megígérték, hogy ezentúl csendesek és engedelmesek lesznek.

MIÉRT HALUNK MEG

Bahololo

Kezdetben, egy nap magához hívta Isten, a Nagy Szellem az első embert, az első asszonyt meg a kígyót. Hogy kipróbálja őket, egy-egy gyümölcsmagot vett két kezébe és tenyerét összecsukva, egyik öklét az asszony, másikat a kígyó elé tartotta.

– Ezek a halandóság és a halhatatlanság magvai. Válasszatok – mondta nekik.

Az asszony a halandóság magvát választotta, a kígyó a halhatatlanságét.

– Sajnálak – mondotta Isten az asszonynak – te a halált választottad, míg a kígyó az örök életet.

Ezért halnak meg az emberek, a kígyó azonban örökké él.

A TEREMTÉS MESÉJE

Bahololo

Kezdetben Isten egészen egyedül volt. A Föld megvolt, de semmiféle élet nem mozgatta meg a Földet övező szörnyű sötétséget. Isten akaratából lettek aztán az állatok, a hangyászmedve éppúgy, mint a kutyák, meg a nagy vízipatkányok. Végül megjelentek az emberek is. Hogyan jöttek a Földre? Van, aki azt mondta, hogy Isten egy föld alatti várost épített és emberekkel népesítette be, emberekkel, akiket saját kezével alkotott. Mtumbi, a hangyászmedve, már a Földön élt, kutyái voltak, azok segítettek neki, mikor a sok nsenzire vadászott. Ezek a nsenzik úgy néztek ki, mint a patkányok, de a legnagyobbnál is tízszerre nagyobbak voltak. Egy napon a nsenziket üldöző kutyák egy barlang elé vezették Mtumbit. Az beásta magát és sokáig ásott, nagyon sokáig, míg csak a barlang túlsó végére ért. És egyszerre egy kis várost látott maga előtt.

Istenhez is elérkezett a hír, hogy megjött a hangyász s vele a kutyái. Magához parancsolta és kikérdezte őket. Elmesélték neki, hogy a Földön nincsen más, csak a sötétség, fák és néhány állat. Így szólt erre Leza Mtumbihoz:

– Adok neked egy férfit meg egy leányt, hogy sokasodjanak és a Föld királyai legyenek.

Így is történt. Leza egy nagy fedővel fedett kosarat adott az embernek. A Földet borító nagy sötétségben az ember lyukat fúrt egy fadarabba, egy nádszálat dugott belé és hüvelykujjával olyan erősen forgatta, hogy tűz támadt. Mtumbi úgy megijedt a tűztől, hogy elmenekült és örökre elbújt. A kutyák ottmaradtak. De az ember kinyitotta a Mputot, amelyből hirtelen felszökkent az égre a Nap és a Hold, és elindultak pályájukon, ahogy Isten rendelte.

Senki se tudja, hol éltek az első emberek. Csak azt tudjuk, hogy rengetegen voltak, és egy Mlunga-Leza nevű embernek az az ötlete támadt, hogy építsenek egy olyan magas tornyot, amelynek csúcsa eléri és keresztüljárja az eget. Így majd az ember meglátogatja

Istent, aki az égben rejtőzik. Minden ember munkához kezdett. Voltak, akik fákat döntöttek, a nádat vágták. Mások köteleket fontak. Néhány hónap alatt olyan magas lett a torony, hogy a dolgozók csak nagy fáradsággal juthattak fel rá. Olyan magas volt, hogy egy napon összedőlt a saját súlya alatt. Akiket nem sújtott halálra, azok előlről kezdték az építést. De mikor megint magas volt a torony, olyan magas, hogy csodájára jártak az emberek, újból összedőlt így történt harmadszor is. Erre lemondtak tervükről az emberek.

Kiomba elindult. Hosszú hajából kosarat font és a kosarat megtöltötte mindenféle maggal. Kevéssel utána borzalmas éhínség dühöngött a Földön. Az emberek gyökerekből, levelekből és vad gyümölcsökből éltek.

Kiombát két férfi kísérte, Kazanga és Kajbondo – s négy asszony. Elhatározták, hogy elmennek a világ végére. Ha közben meghalának, gyermekeik fogják végrehajtani tervüket.

Ahogy mentek, mentek, egyre szaporodtak az emberek. Mindenütt civakodtak, de Kiomba megszánta őket, kibontotta a hajából font kosarat és szétosztotta a magokat. Azért mondjuk, hogy a gabonánk Kiomba hajából való.

Kiomba unokatestvérei, gőggel teli, összeesküdtek ellene. Meghívták egy házba, pembeivásra. A ház alatt mély gödröt ástak és az egészet beföldték szépen gyékénnyel. De Kiomba keresztülhúzta számításaikat. És ma is éneklik Tanganyikában a dalt:

*Vigyázz, Kiomba,
anyád gyermekei
a sírodat ássák!*

Kiomba érezte, hogy gyengül, összehívta a mikovákat, elbúcsúzott tőlük és így szólt:

– Isten óvjon titeket, ti örökké királyok lesztek. De tirajtatok, testvéreim, nincsen Ngulu és Leza áldása. Ti sohasem lesztek királyok és nem fogtok áldozhatni Ngulunak. De egyet mondhatok nektek: sohasem lesztek mások rabszolgái.

Kiomba utódai nem értek el a világ végére. Néhányan közülük átkeltek a tengeren. Legtöbben, miután sokáig keresték a világ végét, visszatértek a megtett úton. Házasodtak, de oly módon, hogy a régi törvények szerint vérfertőzést követtek el. Egyszer aztán elhagyták az országot, ahol a bűnözés megkezdődött. Megváltoztatták a folyó nevét. Úgy nevezték el: Mvezi Lunga, vagyis a Bűnös.

Furcsa módon fejlődött Kilunga törzse. Főnököt választottak maguknak, úgy hívták, hogy: Likolo. Az volt a feladata, hogy megőrizze népe eredetének történetét és közölje a Béna Kilungával. Nagy vitéz volt. Bölcs törvényeket hozott, bölcsen intézkedett a neki fizetendő adókról, nem volt ideje apróságokkal foglalkozni. Meghatározta, milyen tisztelettel tartoznak neki és hogyan kell üdvözölni őt. A harminc éves embereknek le kellett térdelniük, testüket meghajlítva kétszer tizennégyet csapniok tenyerükkel a másikba és elmondaniok az üdvözlő szavakat. Az asszonyoknak és a lányoknak csak egyszer kell összeütniök a kezüket. A húszévesnél fiatalabb embereknek úgy kell összeütniök a kezüket, hogy jobb tenyerüket a balra teszik és azzal csak a másik kéz felét érintik. Ezzel mutatják az alacsonyabbrendűségüket. Egy szót sem szólnak és két keresztet rajzolnak.

A Béna Malunguk azt mondják, hogy a titokzatos Kibava, aki a föld alatt él, nem törődik az élőkkel. De minden évben eljön, megkeresi a halottakat és borzalmas lármával elviszi őket.

TÁNCDAL

Bahololo

Láttam a legényt, karcsú volt nagyon,
káulu hé
énekel a méh, hogy
Jololo

ágyam puha, mint a vidráé, olyan,
a magános főnök többé nem beszél
és meghalok – szívem elhallgat
Jololo.

Megszólal a harang.
Aki megbotlik, az elesik bizony.
Leengedi farkát a kakukk;
az esőt se bánom már,
csak ballagok a fáknak mentén.

MIÉRT HALUNK MEG

Bahololo

Hajdan, amikor még senki sem lakott a Földön, Kabezia-Mpungu megteremtette az élőket. Leküldte a Földre Kiombát, az első embert, és vele küldött két asszonyt is. Szerszámokat adott nekik, hogy tüzet tudjanak gyújtani. Hajukba rakta a növények magvait. Egy napon Kiomba kicsi növényeket látott, csöppnyi kis csírákat. Észrevette, hogy azokból a magokból keltek ki, melyeket a hajában hordott. A növények megértek és tenyerei, eleuzina, manioka lett belőlük, emberek eledele. Megkóstolta és édesnek érezte őket. Eddig erdei bogyókból élt. Aratni kezdett. Fel kellett forgatnia a földet. Előbb egy hegyes fával próbálkozott. Ez nagyon fáradságos volt. Hegyes követ keresett s nyelet erősített rá. Majd észrevette, hogy a hegyes vas még keményebb. Így már gyorsan ment a munka. Így volt jól. Most már nem kellett szerszámot cserélnie.

Kedvesebbik asszonya fiút szült neki. A gyermek napról napra nőtt és a munkánál is segített neki.

Aztán még sok gyermeke született e világra, fiúk és leányok, mind a két asszonyától.

Egy napon a legidősebb fiú anyja mély ájulásba esett. A másik asszony nem érti, hogy mi történt, a gyermekek még kevésbé. Csak az atya érti, hogy mi történt. Titkon elviszi szegényt az erdőbe és elrejtőzködik vele.

Kunyhót épít, tágas, nagy házat, közepében egy jól elrejtett szoba van, körös-körül nem kevesebb, mint tíz fal, erős fából. Tíz ajtót ácsol. Mikor készen lett, asszonyát a középső szobába fektette, bezárta mind a tíz ajtót és hazatért, mintha mi sem történt volna.

De Kiomba azért örködött a bezárt asszony fölött. Mindennap élelmet és gyógyfüveket vitt neki. A legidősebb fiú el-elkísérte atyját, de az szörnyű fenyegetésekkel ígértette meg vele, hogy senkinek sem szól a dologról. Kiomba félt, hogy a második asszony azt hiszi majd, hogy az első nem tér vissza többé és elbizakodott lesz. Nap napot követett, egyformán teltek a napok.

De egyszer így szólt Kiomba:

– Elutazom – és elment.

Előzőleg figyelmeztette fiát:

– Ha anyád a titkos kunyhóba szándékoznék menni, mondd meg neki, hogy megtiltottam. Hallgassatok rám, nehogy baj történjék.

Két nap telt már el, és Kiomba még mindig nem tért vissza. A második asszony egy csuprot adott a fiának, hogy vizet hozzon benne. A csupor fenekén három lyuk volt. És még utána kiáltott:

– Az uram elment, én is elmegyek, megkeresem.

Az erdőbe ment. Egyszerre csak keskeny, letaposott ösvényt talált, elindult rajta és Kiomba kunyhójához ért.

A fiú távol volt és így nem tilthatta meg a belépést neki. A második asszony kinyitotta az első ajtót, majd a másodikat, a harmadikat. Minél tovább ment, annál erősebb lett benne a kíváncsiság. Végül átjutott a kilencedik ajtón és éppen a tizediket készült kinyitni. Egyszerre csak hang hallatszott belülről:

– Ne lépj be, ne lépj be!

– Miért ne, mikor be akarok lépni?

– Kegyelmezz, ne nyisd ki az ajtót, ha belépsz, azonnal meghalok, és menten meghalsz te is.

– Nem hiszek neked, ravasz vagy és hazudós.

Kiszakítja az ajtót. És egy üde, fehér lányt pillant meg a szobában: éppen hogy megszületett; ránéz a belépő asszonyra és holtan rogy össze. A kíváncsi asszony is holtan hull melléje.

Közben Kiomba visszatér útjáról. Nem látja asszonyát és megkérdi fiától, hogy hová ment.

– Nem tudom – válaszolta – engem elküldött egy csuporral, hogy vizet hozzak, a csuprom három lyuk volt. Sokáig maradtam ott a parton és hiába mertem belé a vizet. Végül is fáradt lettem és türelmetlen, hazajöttem, de anyánkat nem találtam. Már régen várok itt rá.

Kiomba az erdőbe ment és mindenütt felesége nevét kiáltotta. De csak a visszhang válaszolt szavára. Rossz sejtelmek támadtak és a titkos házhoz futott. Minden ajtó nyitva, a szobában két halott. Mélységes fájdalmat érzett. Hazatért és így szólt gyermekeihez:

– Fiaim, nagy szerencsétlenség ért valamennyiünket. Első anyátok mély álomba merült. Az erdő szívébe vittem, hogy nyugton legyen s ott maradjon, míg újra felébredhet. Most kellett volna szépen és ifjan újraszületnie. De ez csak akkor történt volna meg, ha

senki sem látja őt, mielőtt teljesen újjá nem született. Csak én, az atyátok láthattam őt. Második anyátokat elfogta a kíváncsiság, áthatolt valamennyi akadályon, meglátta és a halál elragadta mindkettőjüket. Most halottak ők és nem beszélnek többé, nem lesznek közöttünk soha többé. Mostantól fogva mi is halálra kárhoztunk. Ha első anyátok átalakulhatott volna, mindnyájan halhatatlanságot nyerünk és mindörökké megifjodhattunk volna, de most meg kell halnunk majd, éppúgy, mint neki.

A SÍRBÓL FELTÁMADOTT EMBER MESÉLI

Bahololo

Soká, nagyon soká mentem, hónapokon és hónapokon át, míg végül eljutottam valahová, ahol sok banánfa állott. Egy asszonyt láttam ott, megkértem, mutassa meg Karunga-Niembo házát, a holtak főnökének lakását. Egy magas kőfalat mutatott, ösvény vezetett mellette. Hónapokon és hónapokon át követtem a falat, míg végre egy emberrel találkoztam. Megkértem, mutassa meg Karunga-Niembo házát.

És ez az ember így felelt:

– Jó úton jársz, kövesd a falat.

Megkérdeztem tőle:

– Nem hazudsz?

Így válaszolt:

– Én is halott vagyok.

Követtem tovább a kőfalat. Világos volt, akár a Földön.

Egyszerre csak a falon túl egy magas kőházat pillantottam meg, olyant, amilyen a Földön nem is létezik, és egy asszony így szólt hozzám:

– Ez Karunga-Niembo háza itt.

Beléptem a házba és láttam, hogy a ház olyan, mint egy magas torony, magasra épült, egyik kő a másikon. Több ház állt ott még, az asszonyai házai.

Karunga-Niembo asszonyai tűz mellett ültek és fekete, ragyogó köveket raktak maguk elé, olyanok voltak ezek, mint a vas, és égtek, mint a száraz fa.

Egy asszony megkérdezte, hogy mit akarok, azt mondtam:

– Látni akarom Karunga-Niembót, mert beszélni szeretnék vele.

Az asszony felment, hogy megmondja neki.

Karunga-Niembo leszállt a magasból. Láttam, ahogy leszállt; még fönt lebegett, magas háza felett. Három feje volt, egyik itt, másik ott, a harmadik pedig a közepén. Homlokán hordta a napot, nyakán a holdat és csillagokba öltözött. Elvakultam és reszkettem.

Megmondtam az asszonynak, nem érzek elég erőt arra, hogy üdvözöljem. Az asszony szánalmat érzett irántam és keresztülszúrta

torkomat egy hosszú tűvel. Újból holtan estem össze. De mégis láttam még, és az asszony vizet öntött az arcomra, nehogy megvakuljak. Karunga-Niembo odajött, fölém hajolt, amulettje olajával megkenetetett és talpra állított. Kérdezgetni kezdett:

– Hol van atyád és anyád?

– Meghaltak.

– És az ő testvéreik?

– Azok is meghaltak. Senkit sem hagytam a Földön, csak a kisgyermekeimet.

Akkor elhivatta halott anyámat és megkérdezte tőle:

– Itt akarod-e tartani a fiadat, vagy azt akarod talán, hogy visszatérjen a falujába?

Anyám megkérdezte a testvérét, visszajött és így felelt:

– Kisgyermekai vannak, térjen vissza.

Karunga-Niembo egy banánt adott nekem, akkorát, mint egy elefánt agyara, és azt mondta:

– Térj vissza a Földre és mondd meg az embereknek, hogy itt a faluk mind teli vannak banánfákkal.

Anyám elkísért a falu kijáratáig, hónapokon és hónapokon át vándoroltam, míg visszatértem a Földre. Ez Karunga-Niembo története, a holtak uráról szóló mese.

TÁNCDAL

Bahololo

Egyetlen, állat sincs a bozótban,
veszélyes bozót.

A parton egy fatörzs – anyám!

Tarka tollaktól részegen táncolok

és látom már, látom, hogy

alszik a nap. Kitáncoltam magam én.

Feleségül veszek egy némbert – telhetetlen párdac az!

Sír az esti madár,

gyerünk!

Hé, hé.

PIGMEUSOK DALA¹¹

Nagy az erdő s jól fú a fák között a szél;
előre hát, Nkü, markold az íjadat!

Vigyázd a léptedet s tekints jól szerteszét,
nézd, amott a disznó!
– Gyorsan, ki öli meg? – Nkü az.
– S ki falja föl vastag húsát? – Szegény Nkü!
darabold szét csak, majd a belit, azt neked adják!

Puff! most meg elefánt zuhan a földre ott,
ahol reccsen az ág!
– És azt ki ölte meg? – Nkü az.
– És az agyarát ki kapja? – Szegény Nkü!
újra csak te ölsz s ők meghagyják néked a farkát!

Egész nap talpon és mindig hajléktalan,
akár a majmok itt,
csorgó mézet ki gyűjt? – Nkü az,
– S ki nyalja dagadtra hasát? – Szegény Nkü!
talán, ha lapulsz, viaszát akkor neked adják!

A fehérek, a jó fehérek eléggé
régén vannak itt már!
– Ki táncol még nekik? – Nkü az.
– És a dohányt ki szívja el? – Szegény Nkü!
térj észre végre és szorítsd ökölbe a kezed!

ASSZONYDAL

Herero¹⁸

Öreg már,
ráncos a melle,
nem akar néki tehenet adni senki sem.

Mikor vízért megy,
hányavetin nevetgélnek
a fekete képű fiatal fiúk
és tréfálnak vele.
És mégis hordja nekik a vizet s az ennivalót,
„öreg – mondják –
öreg már és kérges, mint a fa,
mely valaha vörös szirmokat viselt.”
Nem látják,
mert kifelé szikkadt a melle,
hogyan szívében még most is szirmok vöröslenek.

Öreg már;
nem is ad néki most tehenet senki sem.

EGY ASSZONY ÉNEKE, AKI IKREKET SZÜLT A VILÁGRA

Herero

Uh! uh! uh!
amikor fiatal s kicsi voltam,
nem gondoltam én csak a lisztre s a napra
és a mélán nevető folyó vizére,
nem is álmodtam arról, ami velem megesett most,
hogyan is gondoltam volna, hogy ennyire lesújt majd.

Démonok jöttek, de miért?
mért hozattak világra velem
két testet egyidőn!
Ó, tán ezek nem is démonok, csak
kicsi, kicsi elhagyott gyerekek voltak
és éhesek, ráncos lábakkal és kezekkel, éhes és kicsi gyerekek.

Mint a gyerek, akit világra vártam,
átkiabáltam az éjszakát
és egész éjjelen át szültem őket;
fejemen a varázsló mégis mért dobolt?
és miért terelte rám a rontást mégis
s mért mesterkedett velem?

Mért nem óvott engem
a démonoktól!
Hiszen apám pénzt adott neki,
pénzt és egy puskát,
a fehértől vette el a puskát;
tavaly történt, s megölte a fehért.

Lassan, csak lassacskán,
mert hálás varázslatért

jó egyenest kell a puskával lőni!
senki másnak még ilyen puskája nem volt.
És mégis megtámadták a démonok,
bal emlőmön az egyik,
jobb emlőmön a másik,
szoptak! és szoptak!

Éhes kicsi szájak,
ó, mérges kis kezek,
bár megfojtánátok ez éjszakán!
Uh! uh! uh!

Amikor nagyon fiatal s kicsi voltam,
a napban ugráltam és nevettem,
s nem is álmodtam arról, ami vélem megesett most,
hogyan is gondoltam volna, hogy ennyire majd lesújt!
Uh! uh! uh!

ÉNEK, HA VÁGJAK A FÁNAK KÉRGET

Herero

Ha vágod a kérget,
kicsi lány,
száz tehened,
tucatnyi szeretőd lesz
és mindennap enni fogsz.
Apád dicsekszik majd veled,
kicsi lány,
hogy cselédjeinél is
fürgébb kezű vagy te,
ha kérget vágsz,
kicsi lány.
Nagy főnöknek adnak el majd,
kinek húsz faluja van;
ó, csak vágnád már a kérget,
kicsi lány!

A HALÁL EREDETE

*Hottentotta*¹³

A hold meghal és újra feltámad. Így szól egyszer a hold a nyúlnak:

– Menj el az emberekhez és mondd meg nekik: „Mint ahogyan én meghalok és feltámadok újra, úgy fogtok ti is meghalni és feltámadni újra.”

A nyúl elmegy az emberekhez és azt mondja nekik:

– Mint ahogy én meghalok és nem támadok fel, úgy haltok meg ti is és nem támadtok fel többé.

Mikor visszament, megkérdi tőle a hold:

– Mit mondtál az embereknek?

– Azt mondtam nekik: „Mint ahogy én meghalok és nem támadok fel, úgy haltok meg ti is és nem támadtok fel többé.”

– Mi? – kiált fel a hold. – Ezt mondtad?

Ezzel felkap egy botot, szájon üti a nyulat, olyan erősen, hogy a szája felhasad.

A nyúl kapja magát és elrohan.

NÉGY FÉRFI MEG EGY NŐ

*Bászuto*¹⁴

Volt egyszer négy fiatal férfi. És volt egyszer egy nő. Ez a nő egy kis domboldalon lakott. A négy férfi pedig egy másik domboldalon; állatokra vadásztak. A nő nem tudott vadászni, csak ült, nem csinált semmit egész nap és nem volt mit ennie. A férfiak pedig egyre vadásztak és az elejtett vadállat húsán éltek.

Egy nap az egyikük így szól:

– Vajon ki vadászik annak az embernek, aki odaát lakik és úgy hasonlít ránk – hiszen egész nap csak üldögél?

A másik így válaszolt:

– Nem, nem hasonlít ránk. Hiszen az az ember nem tud vadászni!

Az első férfi erre így szólt:

– De hiszen keze van, akár nekünk, lába és feje van – miért ne mehetne hát vadászni, akárcsak mi?

– Majd elmegyek és megnézem – mondta erre az egyikük – hogy mifajta lény az?

Odament és ülve találta. Megkérdezte tőle:

– Hogy megy a sorod?

S az így válaszolt:

– Nem eszem semmit, vízen élek.

– Igazán?

– Igen.

Visszatért társaihoz a férfi és ezt mondta:

– Ez az ember nem olyan, mint mi vagyunk; egészen másfajta, nem mehet el vadászni.

Megkérdezték tőle:

– Hát milyen?

– Keze van, akár nekünk, lába és feje van; de különben nem hasonlít hozzánk,

– Hát tüzet gyújt?

– Nem; tűz nélkül él.

– Mit eszik?

– Vízen él, nem eszik semmit, de semmit.

Nagyon csodálkozott a másik bárom, de aztán lefeküdtek és elaludtak.

Másnap újra vadászni mentek és este visszatértek a zsákmányukkal. És ekkor így szólt az egyik ifjú:

– Pajtások, elviszek egy darab húst annak az embernek, hadd lássam, eszik-e?

Beleegyeztek. Ő pedig levágott egy darab húst, összeszedett egy kevés rőzsét és átment a nőhöz:

– Végy ebből és egyél!

A nő elfogadta a húst és megette. A férfi csodálkozott rajta, aztán megint adott neki egy darabot és így szólt:

– Vedd és főzd meg magad.

Visszament társaihoz és azt mondta nekik:

– Az az ember megette a húst; úgy eszük, mint mi, de mégis más ember, mint mi vagyunk, mert nem tud vadászni.

A nő meztelen volt, a férfiak is, de a férfiak bőrrel takargatták be testüket, az aznap megölt állatok friss bőrével, mert nem ismerték még a cserzést, nem tudták megőrizni a bőrt. Nyílvesszőiket a hajukban hordták. Másnap is odament a férfi a nőhöz és újra vitt neki a húsból. Azt mondták erre a többiek: „Ha mindig csak annak az embernek vadászod az állatokat, nem vehetsz többé részt velünk a vadászatban.” Mikor a nő jóllakott a hústól, szomjas lett. Vett hát egy kevés agyagot és egy kis edényt csinált belőle, a napra tette, hogy kiszáradjon. Aztán vizet hozott benne, de az edény elrepedt. Csodálkozott, majd ráhajolt a vízre és úgy ivott, ahogy azelőtt szokott

Aztán újra megpróbálkozott a dologgal. Egy agyagedényt csinált, majd egy másikat, a két edényt megszáritotta a napon, rőzsét gyűjtött, tüzet gyűjtött, hogy azon szárítsa tovább az edényeket; mikor egészen szárazok voltak, vizet bozott bennük és látta, hogy ezúttal nem repednek meg az edények. Az egyikbe vizet merített, húst tett bele és így tette az egészet a tűzre. Mikor megfőtt a hús, kivette az edényből s egy lapos kőre téve megette, de hagyott egy keveset az edényben is.

Este megjött a férfi és elhozta neki az aznapi zsákmányt. A nő így szólt hozzá:

– Egyél ebből egy kicsit, meglátod, milyen jó!

Vett egy kicsit belőle a férfi, ivott a levesből és elcsodálkozott. Átment a társaihoz és elmondta nekik:

– Pajtások, ez az ember agyagból edényeket formált. Az egyik edényben vizet hord, a másikban húst főz, kóstoljátok meg hát a húst amit főzött; ez az ember egészen biztosan nem olyan, mint mi vagyunk.

Csodálkoztak. Egyikük odament a nőhöz, megnézte, evett a húsból, ivott a levesből és megcsodálta az agyagedényeket. Visszament társaihoz és így szólt:

– Egész másfajta ez az ember, mint mi vagyunk.

Az ifjú, aki elsőnek vitte a zsákmányt a nőnek, vele maradt és mindennap neki adta a zsákmányát a nő pedig elkészítette neki azt, oly ízletesen, ahogy csak tudta. A három ifjú elment és társukat otthagyták a nővel. Azok ketten pedig, az ifjú és a nő együtt éltek továbbra is.

KOÉDI-SZEFUBENG

Bászuto

Volt egyszer egy főnök, úgy hívták, hogy: Bulané. Ennek a főnöknek tíz felesége volt, a legkedvesebbiknek Morongoé volt a neve. Bulané mellén egy telihold jele látszott, ezért Koédi-Szefubengnek is nevezték, ami azt jelenti, hogy „hold a mellen”. Egyik évben így szólt a főnök az asszonyaihoz:

– A királyné hozzám hasonló gyermeket fog szülni, aki a telihold képét viseli magán, a többi gyermek csak a félhold vagy a csillagok jelét fogja viselni. Morongoé gyermekének az lesz a neve, ami az enyém: Koédi-Szefubeng.

Azon a napon, mikor Koédi-Szefubeng asszonyai már közvetlenül a szülés előtt voltak, a második asszony így szólt Morongoé bábájához:

– Ha észreveszed azt, hogy Morongoé gyermeke teliholdat hord a mellén, öld meg és tégy egy kiskutyát a helyébe.

Mikor Morongoé megszülte gyermekét, a vén bába ellopta, mielőtt az anya észrevette volna és a kunyhó mélyére dobta, a fazekak közé.

Az egerek találták meg ott és attól fogva ők viselték gondját.

Jött a főnök, kérdezte, hogy milyen gyermekei születtek. Azt válaszolták neki:

– Az egyik asszony gyermekén félhold van, a többiekén csillagok; de Morongoé kutyát szült neked.

Így a főnök elhidegült első feleségétől és a másodikat vette maga mellé. Morongoé pedig a szolgálója lett.

Mikor egy napon a második asszony elment Morongoé kunyhója előtt, egy gyönyörű gyermeket látott. A gyermek mellén tisztán látszott a telihold képe. Egerek játszadoztak vele.

Este szólt férjének:

– Beteg vagyok, csak úgy gyógyulhatok meg, ha felgyújtatod Morongoé kunyhóját, azét, aki kutyát hozott a világra. Felgyújtatod a kunyhót, hogy minden egér bennpusztuljon.

– Jól van – mondta a főnök – holnap felgyújtjuk.

Az egerek pedig elvitték a gyermeket Tamahához, a nagy, tarka tehénhez; azt mondták neki: „Viseld gondját ennek a gyermeknek, mert holnap megölnék minket.” Másnap felgyújtották Morongoé kunyhóját, és az egerek mind bennégtek.

Egy napon a főnök felesége trágyáért ment a marhák közé és látta a gyermeket, amint Tamahával játszott. Így szólt hát a férjének:

– Beteg vagyok és csak úgy gyógyulhatok meg, ha megöleted Tamahát.

A főnök így válaszolt:

– Holnap megölik.

Tamaha elment a rákokhoz és azt mondta nekik:

– Viseljétek gondját ennek a gyermeknek, mert holnap megölnék engem.

A rákok sokáig gondozták a gyermeket. Egy napon azt mondta a főnök felesége a többi asszonynak:

– Menjünk nádat szedni, hogy gyékényeket fonhassunk.

És ekkor újra felfedezte a már nagyocska gyermeket, amint a rákokkal játszadozott; a telihold jele fényesen világított a mellén.

A többi asszonyhoz fordult:

– Menjünk vissza, betegnek érzem magam.

Mikor hazaértek, azt mondta férjének:

– Beteg vagyok, de meggyógyulhatok, ha kiszáríttatod a kis tavat, hogy a rákok elpusztuljanak, és kivágatod a nádat is.

Így válaszolt a főnök:

– Holnap meglesz.

Elmentek hát a rákok a kereskedőkhöz és azt mondták nekik:

– Viseljétek gondját a gyermeknek, mert holnap meghalunk.

Másnap a főnök kiszáríttatta a tavat és kivágatta a nádat. A gyermek pedig egyre nőtt a kereskedők kunyhójában. Egy napon Bulané falujából embereik jöttek a kereskedőkhöz, hogy kicserélgessenek egyet-mást. Egyikük észrevette, hogy az ifjú mellén ragyog valami; mikor visszatért Bulanéhoz, megmondta neki:

– Láttam egy szép, fiatal fiút, akinek a mellén ott ragyogott a telihold képe.

Bulané elment megnézni a gyermeket. Megkérdezte tőle:

– Kinek a fia vagy? Ki hozott ide téged?

A fiú elmesélte neki mindazt, ami történt vele:

– Mikor az anyám megszült, apám második felesége a kunyhó mélyére dobott, a fazekak közé. Az egerek viselték gondomat. Apám második felesége egy kiskutyát tétetett a helyembe, mintha azt szülte volna anyám.

Mikor Bulané ezt hallotta, alaposan megnézte a fiatal fiút és eszébe jutott, hogy második felesége annak idején azt mondta neki: „Az első asszony egy kutyának adott életet.” A fiú folytatta történetét, elmesélte, hogy viselték gondját az egerek, aztán Tamaha, majd a rákok, egészen addig a napig, míg a kereskedőkhöz került.

Az atya pedig megnézte a fiú mellét és látta, hogy azon valóban ott ragyog a telihold képe; megértette hát, hogy az ő fia ez. Magához vette, elvitte a falujába és elrejtette egy kunyhóban. Aztán gyűlésre hívta egész törzsét. Nagy ünnepséget rendezett marhákat vágatott. A kunyhó elé, amelyben Koédi-Szefubeng rejtezett gyékényeket térítettett.

Mikor mindenki összegyűlt kihozatta fiát és megmutatta a népnek. Azután elbeszélte, mint csapta be őt évekig második felesége. Visszaadták Koédi-Szefubeng anyjának összes jogait levétették róla rongyos ruháját és szép, új ruhát adtak rá. Koédi-Szefubeng lett atyja helyett a főnök.

Azt az asszonyt pedig, aki meg akarta ölelni őt, összes gyermekeivel együtt száműzték.

KAMMAPA ÉS LITAOLANÉ

Bászuto

Mesélik, hogy egyszer régen elpusztult minden ember. Egy félelmetes nagy állat falta fel őket, kicsinyeiket és nagyokat egyaránt. Kammapa volt az állat neve. Rettenetes állat volt, óriási, olyan óriási, hogy még a legélesebb szemű ember sem látta egyszerre az egész állatot talpától a fejéig. Nem is maradt a földön csak egyetlenegy asszony, aki megmenekült Kammapa borzalmai elől. Gondosan elrejtőzködött. Egyszer csak teherbe esett és egy düledező marhaistállóban egy fiút szült. Nagyon meglepődött, mikor közelebbről megnézte és a nyakán csodálatos, isteni jeleket talált.

– Litaolané legyen a neved – kiáltott fel – Litaolané, az isteni! Szegény gyerek! Ilyen időkből született. Hogy fog megmenekülni majd Kammapa elől? Megmentik-e az isteni jelek?

Így beszélt magában és kiment, hogy puha fekhelyet szerezzen gyermekének. S mikor visszajött az istállóba, majdnem meghalt a meglepetéstől és a rémülettől. A gyermek hirtelenében férfiúvá nőtt és bölcsen beszélt. Kilépett az istállóból és megdöbbentette a csöndes magány.

– Anyám – kérdezte – hol vannak az emberek? Hát csak te meg én élünk a földön?

– Fiam – válaszolt az anyja remegve – nem is olyan régen még emberekkel volt teli a föld, a hegyek meg a völgyek, de a szörny, amelynek hangja megreszketteti a sziklákat, felfalt minden élőlényt.

– Hol a szörnyeteg? – kérdezte a fiú.

– Itt van a közelben – felelt fogvacogva az anyja.

Litaolané kést vett magához és meg se hallgatva az asszony könyörgéseit, elindult, hogy megtámadja a világfaló szörnyet. A szörny pedig kitátotta hatalmas száját és lenyelte. De az asszony gyermeke nem halt meg, késével a kezében lecsúszott a szörny gyomrába és felhasította az állat beleit. Kammapa borzalmas jajkiáltást hallatott és összerogyott. Litaolané utat akart vágni magának; de a kés éle ezernyi és ezernyi emberi lény jaját oldotta fel, akik vele együtt laktak a szörnyben. Megszámlálhatatlan hang ordította mindenfelől:

– Vigyázz, megsebzelt minket!

Végül is sikerült kijáratot nyitnia, s a nyíláson át a föld népei kitódultak Kamma hasából a napvilágra. A halálból megmenekült emberek így szóltak egymáshoz:

– Ki hát a magános asszony fia, ki ez a férfi? Nem ismerte a gyermekjátékokat? Nem is volt gyermek? Honnan jött? Nem is ember ez, semmi köze hozzánk: tüntessük el őt a föld színéről.

Így szóltak és nagyon mély árkot ástak, gyeppel fedték be és széket tettek a tetejébe, majd elküldték valakit Litaolanéhoz, aki így szólt hozzá:

– Néped vénei összegyűltek és azt kérik tőled, jöjj és ülj köztük.

Az asszony gyermeke odament; mikor a csapda közelébe ért, ügyesen meglökte egyik ellenfelét, s az örökre eltűnt a mélyben.

Később összesúgtak az emberek:

– Litaolané egy nádas közelében szokott sütkérezni; rejtünk egy fegyveres embert a nádasba.

Ez a csel sem sikerült. Litaolané észrevette üldözői minden ravaszságát. Többen a tűzbe akarták vetni őt: ők maguk égtek el benne.

Egy napon nyíltan üldözőbe vették. Elérkezett egy mély folyó partjára és kővé változott. Egyik üldözője, aki legközelebb ért hozzá, meglepődött, hogy senkit sem talál a parton. Fölvette hát a követ és dühösen átdobta a túlsó partra. És felkiáltott:

– Így zúznám be a fejét, ha meglátnám ott a másik parton.

A kő visszaváltozott emberré, és Litaolané ellenfelére mosolygott, aki nem bírta már eltalálni őt és csak fenyegető hadonászásokkal, kiáltásokkal önthette ki dühét.

BÁSZUTO KÖZMONDÁSOK

A bölcsesség nem lakik egyetlen házban.

Aki meg akarja verni a kuttyáját, mindig talál hozzá botot

Aki rosszat tesz, az megfélemezik róla,, de akivel rosszat tesznek, az nem felejt.

A halált a ruhánk ráncaiban hordjuk.

A halál mindig új.

A nyelvnek nincs béklyója.

Az a tolvaj, akit elfognak.

Két kakas nem kaparja soha együtt a földet.

Az értékes ember csoportban harcol, sohasem kockáztatja az életét egyedül.

Az a tűz éget majd meg, amelyiknél melegszel.

Az ember az árnyékával együtt esik el.

Kívülről szép egy falu, belülről szemétrakás.

A halott ember ügyei mindig rosszul mennek.

Tehén a háború, amit tüskék között hajtanak.

Azt a sakált látják meg a kutyák, amelyik leghátul marad.

Nem az öli meg a vadat, aki felriasztja.

A fazekas repedt fazékban főzi ételét.

Nem bűzlik a szemétdombunk, ha mi hánytorgatjuk.

Csak azért az élelemért hálás az ember, amelyik a gyomrában van.

A homlokán levő dudort nem látja a majom.

ÉNEK

Jön! jön!
Ó, öröm! mint egy pompázatos szél.

Jön! jön!
Ó, téboly! mint egy pompázatos vihar.

Hadd érintenem
palástját
és elmondom néki majd
a vágyaimat,
ahogyan rendeltetett.

A jövőmondó mondja:
Ki azzal dicsekszik, hogy bölcs nagyon,
valóban, így valóban
többet tud másokról, mint magáról,
valóban, így valóban.

A HIÉNA ÉS A HOLD

Zulu¹⁵

Egyszer egy hiéna csontot talált, foga közé fogta és magával vitte.

A hold csodásán fénylett, a víz nyugodt volt; mikor a hiéna meglátta a holdat a víz tükcrén, eldobta a csontot és meg akarta kaparintani magának a holdat. Azt hitte, hogy zsíros húsdarab az. Ráugrott, fülig elmerült a vízben, de nem lelte meg. A vizet azonban felkavarta. Visszamászott a partra és mozdulatlanul vált. A víz újra lecsillapodott, s megjelent tükcrén a hold. A hiéna újra ugrott egyet, hirtelen akarta megkaparintani a holdat, amit húsnak hitt. Már azt hitte, megvan, pedig még vizet sem tartott a szájában, mert az is kicsorgott belőle. A hiéna újból visszahúzódott a partra és várakozott.

Arra jött egy másik hiéna, elcsente a csontot és otthagyta a várakozó hiénát. De végül is hajnalodni kezdett, és a hold fénye lassan eltűnt a nappali fényben. A hiéna pórul járt.

De másnap is visszatért, visszatért naponta, míg egészen le nem taposta a környéket.

Sokat nevettek a hiénán, aki újra meg újra beleveti magát a vízbe, harapja a vizet, de az csak kicsorog a pofájából s nem marad benne semmi. Azóta, ha valakit kinevetnek, azt mondják neki:

– Olyan vagy, mint a hiéna, aki eldobta a csontot és nem szerzett magának semmit, mert a holdat látta a vízben.

SZERELMI ÉNEK

Zulu

Fiatal lányokat láttam jönni délről,
vizes korsóik száján csordult a szeretők aggodalma;
A tó mellett jöttek és bánattól hajladoztak.
Aztán belém bújt a varázsló és reszketett bennem:
„Ó, varázsló! küldj észak felé engem, a felvidék felé,
egy lányt keresek én ott, páratlan szívűt és hűségeset majd,
mert a mieink szíve csapongó és hamis.”

A KÉT ELSŐ EMBER

*Mkulve*¹⁶

Odafent az Isten körül sok ember élt. Így szólt egyszer az Isten:

– A Földön is éljenek emberek.

És ledobott két érett embert a Földre. Az egyikük férfi volt, másikuk asszony. Mindenfajta magból ledobott velük néhány szemet s ledobott egy szem gabonát is.

És így szólt hozzájuk az Isten:

– Öröljétek meg ezt a gabonaszemet és takarjátok le a rostával.

Mikor leemelték a rostát, annyi gabonát találtak alatta, hogy két napig jóllaktak vele. Parajt ettek hozzá, tököt meg babot.

Két halat is adott nekik az Isten. Vízbe csúszttatták a halakat, azok elszaporodtak, s ők táplálkoztak velük.

AZ ÁRTATLANSÁG

Mkulve

Kezdetben nem tudtak a nemzésről semmit. S egy napon így szólt az emberhez az asszony:

– Seb van a testemen, készíts forró vizet és mosd meg.

Az forró vizet készített és mosta, mosta. Majd azt mondta:

– Mi ez? A seb nem heged be.

Isten látta, hogy mit csinálnak az emberek, és így kiáltott:

– Milyen együgyűek ezek! Elküldöm hozzájuk a Bölcsesség Fiát, hogy kioktassa őket.

És az asszony térde dagadni kezdett, dagadt és dagadt. És egy szép napon egy gyermek bújt elő. A Bölcs, a Mindentudó.

Mikor a földre esett, beszélni kezdett:

– Nem seb az, amit mostál. Ismerd meg az asszonyt, hogy embert szüljön.

És a férfi megismerte asszonyát, aki egy leányt szült a világra.

A BŰN

Mkulve

A leány felnőtt és férjhez ment. A férje anyja egy szem gabonát adott neki és így szólt hozzá:

– Öröld meg ezt a magot a kövön és takard be a lisztet rostával.

Az öregasszony kiment a földekre. A fiatalasszony otthon maradt és így okoskodott:

– Hogy lakjunk jól ebből az egy szem gabonából? Szedek egy kosárnyit.

Szedett is. Mikor az öregasszony visszatért a faluba és látta, hogy mit csinált a menyé, sírni kezdett:

– Tönkretetted az emberek földjét, most mindennap dolgoznunk kell, éhen kell halnunk – nyöszörögte.

Jött Isten és szólott:

– Tönkretettétek a földet. Most sokat kell ültetnetek majd és halállal kell halnotok.

FELTÁMADÁS

Mkulve

Egy napon így szóltak az emberek:

– Tanácsot kérünk a báránytól meg a kutyától.

A báránynak húst adtak, a kutyának csontot. Egy megszállott öregasszony ekkor azt mondta nekik:

– Tévedtek. A kutyának adjátok a húst.

Az emberek megfogadták a szót, a kutyának adták a húst, a báránynak a csontot és azt mondták:

– Amelyikük előbb nyeli le a falatját és megszólal, annak a szavát hisszük el.

A kutya befalta a húst és így ugatott:

– Huhu, meghalunk, elmúlunk.

A bárány is gyorsan megrágta a csontot, le se nyelte még s máris bégetett:

– Beee, meghalunk és visszatérünk.

Az emberek szomorúan kiáltották:

– Ó, jaj, a kutya szólt előbb.

Megverték és elkergették a kutyát.

*

Mikor az asszony tönkretette a földet, egy ember épp meghalt a faluban. Eltemették és így beszélgettek:

– Hagyjuk el a falut. Itt rosszra fordult a sorsunk, költözzünk el innét, építsünk másutt falut magunknak.

Így is tettek, elindultak. Útközben így szólt egy öregasszony:

– Ott felejtettem a poharat, a kanalat és a seprűt, vissza kell térnem a faluba.

A többiek ellenezték, mondván:

– Nem lenne szabad visszamenned.

Az öregasszony nem is hallgatott rájuk, elindult s visszatért. Azt mondták a többiek:

– Szellem lakik a testében.

Mikor a nép elhagyta a falut, így szólott Isten a halotthoz:

– Az emberek elszöktek, itt rosszra fordult minden. Vadon nő a fű, ne maradj itt egyedül. Kelj fel, szállj ki a sírodból.

Az ember megmozdult sírjában, felkelt, épp derékig volt kint a sírból, mikor az öregasszony – akit megszállt a szellem – visszaérkezett a faluba és feltámadás közben látta meg a halottat. Erre megszólalt Isten:

– Megmondtam – ha meghaltok, nem fogtak visszatérni többé, szállj újra sírodba, amelyből épp kijöttél.

S a halott visszatért sírjába.

A HALOTTAK ELLEN

Rundi¹¹

Egy embernek meghalt a gyermeke, eltemette. De este így szól feleségéhez:

– Nézd meg, nem jön-e ki valami a sírból.

Az asszony kiment és látta, hogy a gyermek előbújt a gödörből.

Vett egy dorongot, fejbe ütötte és visszaküldte a földbe. Azt mondta:

– A halott haljon meg, nyugodjék, akkor az ember is nyugton maradhat.

Hajdanában a megholtak felkeltek a sírjukból. Most már nem kelnek fel, ott maradnak az ősök honában.

A FOGOLY ÉS TEKNŐSBÉKA

Nyoro¹⁸

Egy napon így szólt a fogoly a teknősbékához:

– Én sokkal ügyesebb vagyok nálad, mert nemcsak, hogy gyorsabban szaladok, mint te, de repülni is tudok!

– Ó, de boldog lehetsz! – sóhajtott a teknős. – Én csak vonszolom magam és így jutok lassan, nagyon lassan a céloom felé.

Történt azonban egyszer, hogy egy vadászó ember felgyújtotta a mező száraz fűvét. A tűz mindjobban közeledett a két állat felé. A teknős megbújt egy elefánt lábnyomában és megmenekült, de a fogoly, mikor fölrepült, a füsttől fulladozva leesett és elégett.

Aki túlságosan dicséri önmagát, gyakran nem állja ki a próbát.

CSEREBERE

*Szukuma*¹⁹

Egy embernek volt egy kevéske méze. Odaadja a nagyanyjának. Az megeszi. Mikor az ember visszajön, követeli a mézét. De az öregasszony megette. Gabonát ad neki helyette. Tyúkok jönnek, meglátják a gabonát. Nekik adja.

Megeszik az egészet. Mikor megélték, az ember visszaköveteli. A tyúkok egy tojást adnak neki cserébe.

Elindul és labdázó pásztorokkal találkozik. Azt mondja nekik:

– Adjátok ide a labdátokat, hadd nézzem meg.

Odaadják. Azt mondja:

– Rossz ez a labda.

A tojást adja oda nekik és azt mondja:

– Itt az én labdám, dobjátok el a magatokét.

Játszani akarnak a tojással, de az eltörik.

Így szól erre az ember:

– Adjátok vissza a tojásomat, mennem kell.

– Eltört

– Akkor fizessétek meg.

Botokat adnak neki.

Elmegy és elefántokkal találkozik.

– Erősek vagytok?

– Erősek – válaszolják az állatok.

– Törjétek hát el ezeket a botokat.

Az elefántok eltördelik.

– Fizessétek meg a botjaimat – mondja erre.

– De hiszen te kérdezted, hogy erősek vagyunk-e!

De azért adnak neki egy kést.

Elmegy és emberekkel találkozik, akik éppen egy marhát nyúznak éles nádszálak segítségével. Azt mondja nekik:

– Ez nem jó így, dobjátok el a nádat.

Odaadja a kést, lenyúzzák a marhát és leteszik a kést a bőr mellé. Az ember eldugja a kést és így szól:

– Adjátok vissza a késemet.

Keresik, de nem találják. Így szól az ember:

– Fizessétek meg a késemet.

Odaadják neki a marha farkát, erre elmegy.

Elérkezik egy mocsárhoz, bedugja a marha farkát a földbe, segítségért kiáltozik. Odaérkeznek az emberek. Azt mondja nekik:

– Húzzátok ki a marhát, elsüllyedt az iszapban.

Húzzák, húzzák, de csak a farkat húzzák ki a földből. Azt mondja erre az ember:

– Szétszaggattátok a marhát, fizessétek meg.

Száz ember volt ott; mind a száz fizetett neki: száz marhája lett és úr lett belőle.

MIÉRT LETT A FÉRFI AZ ASSZONY URA

*Taveta*²⁰

Kezdetben Isten próbára akarta tenni a férfi és az asszony szívét. Félrehívta hát a férfit és egy kést adott neki, mondván:

– Figyelj ide, ma éjjel, mikor az asszony alszik, elvágod ezzel a késsel a nyakát.

És félrehívta az asszonyt is, átadott egy kést annak is:

– Hallgass rám, ma éjjel, ha a férfi elalszik, átvágod a nyakát ezzel a késsel.

– Jól van.

A férfi pedig szomorú volt és így gondolkodott: „Elvágni az asszonyom nyakát? – a testvéremét? Lehetetlen! Nem vágom el.”

És bedobta a kést a patakba, és arra gondolt, azt mondja majd, hogy elveszett

Az asszony éjszaka elővette kését és meg akarta gyilkolni az alvó férfit. De megjelent az Isten:

– Nyomorult! – kiáltott rá – mert ilyen gonosz vagy, soha többé nem nyúlhatsz fegyverhez. Ezentúl a mezőn és a tűzhely mellett lesz a helyed. És te – szólt a férfihoz – te jó voltál, megérdemled hát, hogy te légy az úr és te használd a fegyvereket!

KÖZMONDÁSOK

A vénségre nincsen gyógyszer.

Agglegény a maga szakácsa.

Bármennyire feledékeny valaki, a szájáról nem feledkezik meg.

A visszhang adja tovább, hogy fát vágysz az erdőn.

Ha nem tudsz mindjárt házat építeni, lakj kunyhóban addig.

A madárfióka nem tud repülni, bár tolla van neki.

Aki szépasszonyt vesz magának, az kínokat is vesz vele együtt.

Fületlen kutya nem vadászhat.

A semmire nem lehet támaszkodni.

A légy nem törődik a halállal, csak az evésre gondol.

Ami nem kell, azt tedd félre.

Ha karvalyt látsz, nem teszed ki a sziklára tyúkjaidat.

A fecsegő csak azt a titkot őrzi meg, amit nem ismer.

Hamis ember óvatosan jár.

Kis ágyba nem fér két ember.

Ha tyúkot látsz a vásáron, sietve megveszed; ha valóban jó tyúk, nem lenne eladó.

Aki nem tud egy hangyát sem megfogni, de fellázad az elefánt ellen, az elveszett ember.

Céltalan erő a lustaság atyja.

UTÓSZÓ

1944 februárjában írtam:

Richard Thurnwald egyik jeles könyvében (*Black and White in East Africa*) a mai változó Afrikát figyeli elsősorban, a fehér emberek világával, gazdasági, társadalmi és nevelő-térítői apparátusával való „találkozását”, ütközéseit. Ez a találkozás, tudjuk, nem mindenben építő; Thurnwald lelkiismeretesen felsorolja a „destruktív” tényezőket is. Az értékeléstől függetlenül is bizonyos; hogy Afrika képe évről évre gyorsuló mértékben változik, régi kulturális alkata mindjobban megtelik új, sokszor zavaró, felemás elemmel. Amit mi Európa-szerte a paraszti világkéj) változásaival kapcsolatban megfigyelhetünk, ugyanazok az okok – más előzményekre épülve – sokkal erőszakosabb, sokkal dúltabb változásokhoz, a régi, primitív magatartás és az új forma sokkal tragikomikusabb kapcsolódásaihoz vezetnek.

Reá kell mutatnom erre, mert e kötetnyi „népmesé”-ből mind e változásra nem tekinthetünk át, holott a pislákoló tűzbe bámuló afrikai mesemondó mögött a jelennek ez a képe a sötét háttér: a mohó gyarmati kapitalizmus, az egymással keveredő, különböző kulturális körökhöz tartozó, egymást sokszor semlegesítő műveltségi formák. Míg a mesékből zavartalan mitikus világ tekint felénk, az élettel, halállal, a mindennap csodáival szembe a hagyományos mítoszt, az ősök törvényerejű magyarázatait helyezi, addig e mitikus-mágikus szemléletnek a valóságban mindjobban összeszűkül a hatóköre. A homo faber, hogy Danzel divatossá vált kifejezését használjam, mindenütt győzedelmeskedni látszik a homo divinans, a mágikus emberfajta fölött. (Lehet, hogy csak látszat ez: mintha az utóbbi években a föltámadott mágikus ember állította volna szolgálatába a homo faber, a racionalista-technikus ember alkotásait; a háború is ezt bizonyítja.) A két embertípus között a harc még nem dőlt el, s tán az „emberi” nagy elszegényedése, tragédiája lenne az egyik típus kizárólagosan uralkodó jellege: a meztelen s kizárólagos ösztön vagy a meztelen kizárólagos értelem világa egyként félelmes, szinte embertelen.

Ezek a „mesék” sokszor nyers, kegyetlen őszinteséggel és vad realizmussal a homo divinus világát, a mágikus-mitikus világszemléletet mutatják. Még azt az ősbib, elmerülni kezdő Afrikát, amelyben a nemzedékek, törzsek éppen csak kilépni látszanak a mitológiák érzéket és érzék fölöttit, istenit, démonit és emberit behálózó, élők és élettelen tárgyak egységét nyújtó birodalmából. Ezért még új rá s újra visszatekintenek a mitológikus múlt felé, mint alig elhagyott őserdő, bozótos, árnyas vidék felé s mindenre onnan kérik magyarázataikat. Hogy a születés, halál, a szerelem, a munka rejtelseit megértsék, a mítoszt s a mítoszból rejlő, föllegezhetetlen törvényeket hívják segítségül.

Éppen ezért más szemlélet hatja át mitikus meséiket, mint az európai parasztnesék javarésztét. (Bár nem egy mitikus történetük közvetlen érintkezést mutat az európai parasztnesék mélyebb, ősbib rétegével, s az olvasó több ízben megdöbbenve figyelheti a két mesekor találkozó, azonos gondolatait. Az újkori kapcsolatokról nem akarok itt megemlékezni, bár azokat is kimutathatnók.) Még azonosnak tetsző témák, mcseötlek mögöl is egy más világ rendje lép elének. Ebbe a különös, ismeretlen világba vezetnek a mesék kanyargós, szűk, néhol homályos ösvényei, valóban olyanok sokszor, mint az őserdő álnok kanyarodói. Mégis, úgy hiszem, a válogatás, Kende István kitűnő munkája, érzékelteti ezt a mindjobban elrejtőző, elmúló Afrikát.

Lehet-e egyetlen kötetben érzékeltetni Afrikát? Lehet-e Európát parasztneséinek egy válogatott gyűjteményével? Afrika is teli történeti korok, tájak, hatások, művelődési körök számlálhatatlan változatával, magasrendű irodalmi kultúráról kezdetleges közmondásokig minden meglelhető irodalmában is; meséinek világát Frobenius még belső stílusok szempontjából is több csoportba osztotta. E nehézségek ellenére a válogatás lehetővé tette, hogy az egyik Afrikát, a mitikus-mágikus körét elének varázsolja az ősbik történeteit hűségesen újramondó néger mesélők révén.

*

Mint említettük, a mesék összeválogatása Kende István munkája, ő készítette el az első, nyers fordításokat is, hogy nyomán Radnóti Miklós a minden mondatában hiteles művészi fordítást elkészíthesse. A versfordítások az 1930-31. évekből valók.

A kötet mesélői elsősorban *Carl Einstein: Alrikanische Legenden*, Berlin, 1925, és *Blaise Cendrars: Anthologie nègre*, Paris, 1927. c. kötetekből valók. Magyarázó jegyzeteket (istennevek, hősök, totemisztikus, fétisisztikus stb. cselekményekhez) fűzni szükségtelennek tartottam, a mesék mindent maguk is magyaráznak; összehasonlító jegyzetek, párhuzamok közlésére sem volt alkalmam e rövid, csak a lényegét megvillantani szándékozó utószóban. A mesecímek után következő megjelölés a mesemondó törzsére vonatkozik. E törzseken keresztül szinte egész Afrika megszólal.

1957. február:

Csak néhány sort még e régi könyvünkhöz, az új kiadás alkalmával. Szándékkal nem változtattunk e kötetten semmit, csak éppen a néprajzi csoportosítást tettük következetessé. Azt akartuk, hogy a kötet változatlanul őrizze *Radnóti Miklós* utolsó, életében még megjelent munkáját. Hiszen lényegesnek ezt kell tartanunk, nem a pusztá válogatást, s nem a néhány oldalas, a negyvenes évekre jellemző stílusú *Utószó*-t. Radnóti Miklós fiatal éveitől kezdve különös szeretettel fordult az afrikai, elnyomott gyarmati népek alkotásaihoz. Egyszerre látta meg a gyarmati kizsákmányolás minden szörnyűségét s ezeknek a népeknek alkotásaiban az emberi humánus szép szembeszegülését a tipró történeti és társadalmi erőkkal. Már a harmincas évek elején fordítgatja az afrikai varázsénekeket, munkadalokat s a szerelem énekeit. S nem véletlenül kerül fordításába nemegyszer olyan fordulat, amely az ő hangja, félreismerhetetlenül – akár Radnóti korabeli verseibe is illenék. Mint az egyik zulu szerelmi énekben is:

vizes korsóik száján csordult a szeretők aggodalma...

Ez a szeretet, ez az együttérzés készleti epikus költeményének: „Ének a négerről, aki a városba ment” megírására a „néger proletárok” harcairól. Ebben a költeményben még benne van mindaz az élmény, amit a primitív afrikai művészeti formákkal, szobrokkal, amulettekkel, táncdalokkal, varázsmondókákkal való ismerkedés számára jelentett, benne van az a megejtő varázs, amit a két világháború között – mintegy lelkiismeretfurdalásként – megelégtette a különböző primitív kultúrák felé forduló európaiakat. Valósággal divata volt az expresszionizmus, kubizmus

stílusáramlataival együtt a primitív költészeti, művészeti alkotásoknak. De Radnóti költeményében nemcsak ez lelhető meg, s nem amolyan formakereső játék nála ez az érdeklődés: inkább epikai és lírai hitelét adta meg a vers politikai mondandójának. Mert végre is Radnóti versében nemcsak dárdát ráztak, hanem „szervezkedtek” is a néger proletárok és szembefordultak a kizsákmányolás rendszerével, a gyarmati kapitalizmussal.

Amikor 1943-ban hozzálátott az afrikai mitikus történetek, elbeszélések (az európai szóhasználatban ismerős *mese* természetesen csak részben födi tartalmukat!) fordításához, változatlan hűséggel, szerető gonddal végzi munkáját. Hitler Európából akart gyarmatot csinálni, s ha láttuk is, hogy terve megbukott, mi éppen akkoriban buktunk egyre mélyebben a gyarmati sors mocsarába. A bori munkaszolgálatos táborba 1944 tavaszán hurcolják el a költőt, munkája először ezekben a napokban jelenik meg. A munkatáborban s az „erőltetett menet” utolsó napjaiban írott versei mellett ez volt az utolsó műve. Bizonyos, hogy nemcsak a kegyelet okán jelenik meg ez a mű ismét. Legendák, közmondások, mitikus történetek és költemények szép antológiája: magyar műfordítás-irodalmunk maradandó értéke.

ORTUTAY GYULA

JEGYZETEK

1. *Malinké* – a mande-tan csoporthoz tartozó nép Nyugat-Afrikában, Francia-Guinea területén. Földművelők, fő terményük a köles.

2. *Mosszi* – a Volta-szemi-banlu csoporthoz tartozó nép Nyugat-Afrikában, a Felső-Volta vidékén. Földművelők, fő terményük a köles.

3. *Haussza* – eredetileg hamita nyelvű szudáni néger nép Nyugat-Afrikában, Nyugat-Szudán területén. Az itt kialakult haussza államok legnagyobb részét mohamedánok. A hausszák mint kereskedők, messze vidékeket bejárnak: nyelvük így kereskedelmi nyelv lett Nyugat-Szudánban.

4. *Peul* – a fülbe csoporthoz tartozó nép Nyugat-Afrikában, Észak-Nigériában. Eredetileg nomád állattenyésztők és sztyeppi vadászok voltak. Jelenlegi lakóhelyükre a Nyugat-Szaharából kerültek. Itt elnégeresedtek.

5. *Fang* – a pangwe csoporthoz tartozó bantu nép Nyugat-Afrikában, Dél-Kamerun nyugati részén, öserdei ültetvényes gazdálkodást folytatnak, fő terményeik: banán, kukorica, táro, yam.

6. *Ewe* – népcsoport Nyugat-Afrikában, Dél-Togo és Dél-Dahome vidékén, a Volta és a Niger között. Földművelők, fő terményük a rizs, kukorica és a yam. Jelenlegi lakóhelyükre északkeletről vándoroltak. Vasművességük fejlett.

7. *Szoninke* – a mande-tan csoporthoz tartozó nép Francia-Nyugat-Afrikában, a Szenegál középső folyása mentén. Földművelők, fő terményük a köles: kis részük sztyeppi vadász.

8. *Monde* vagy *manding* – számos törzsre oszló nép Nyugat-Afrikában, Francia-Guinea és a Volta-vidéken. Földművelők, fő terményük a köles, helyenként a rizs is.

9. *Zande* – nép Dél-Szudánban, a Kongótól északra eső területen, a Mbomu és az Uelle közötti vidéken. Jelenlegi lakóhelyükre északnyugatról vándoroltak be. A szavannás tájakon földművelők, fő terményeik: köles, manióka, batata, kukorica; az őserdő szegélyén élők vadászok is. Az európai hódítás előtt a zande szultánságok fontos szerepet játszottak a vidék történelmében.

10. *Luba* – számos törzsre oszló bantu nép Közép-Afrikában, Dél-Kongóban, a felső Kasszai, Szankuru, Lomami vidéken. Őserdei földművelők, fő terményük a kukorica, újabban a rizs. Mai lakóhelyükre északról vándoroltak be. A luba államok uralkodó dinasztiáikkal évszázadokon keresztül fontos szerepet játszottak Dél-Kongó népeinek életében.

11. *Pigmeusok* – a Kongó-medence őserdeiben, Kamerunban és Gabunban szétszórta élő, alacsony termetű népcsoportok összefoglaló elnevezése. Legtisztább csoportjaikkal az Ituri mentén találkozunk (*bambutik*). Őserdei vadászok, gyűjtögetők; kultúrájuk a legprimitívebb afrikai kultúrák egyike.

12. *Herero* – bantu nép Délnyugat-Afrikában, a Kunene vidékén. Valószínűleg Kelet-Afrikából, a Nagy Tavak vidékéről vándoroltak jelenlegi hazájukba. Szarvasmarhatenyésztők, egész anyagi kultúrájukra az állattartás nyomja rá bélyegét.

13. *Hottentotta* – a khoisan csoporthoz tartozó nép Délnyugat-Afrikában, az Oranje folyó, a Kalahari és az Atlanti-óceán által határolt területen. Szarvasmarhatenyésztő nomádok, de jelentős gazdálkodásukban a sztyeppi vadászat és a gyűjtögetés is.

14. *Bászuto* (déli-szotho) – a szotho-tswana csoporthoz tartozó, számos törzsre oszló délkeleti bantu nép. Dél-Afrikában, Bászuto-földön és az Oranje Szabadállam rezervátumain élnek. Szarvasmarhatenyésztők és földművelők; fő terményeik: köles és kukorica.

15. *Zulu* – a nguni csoporthoz tartozó délkeleti bantu nép. Dél-Afrikában, Natalban, Transvaal délkeleti részén és Oranje Szabadállam területén élnek. Szarvasmarhatenyésztők és földművelők, fő terményeik: köles és kukorica. A XIX. század elején a katonailag jól szervezett zuluk eredményesen szálltak szembe a gyarmatosító angol hadsereggel.

16. *Mkulve* – bantu nép Közép-Kelet-Afrikában, a Tanganyika és a Nyassza közötti területen. Földművelők, fő terményük a köles.

17. *Rundi* – bantu nép Kelet-Afrikában, a Victoria- és a Tanganyika-tó közötti Urundiban. Földművelők, fő terményük a köles.

18. *Nyoro* – bantu nép Kelet-Afrikában, a Victoria- és Albert-tavak között, Ugandában. Földművelők, fő terményük a köles.

19. *Szukuma* – a bantu nyamwezikhez tartozó nép Kelet-Afrikában, Tanganyika belső, a Victoria-tótól délkeletre eső részén. A szavannás tájakon földművelők és állattenyésztők; az őserdei vidékeken vadászok és gyűjtőgetők.

20. *Taveta* – az északkeleti bantukhoz tartozó nép a kelet-afrikai Kenya területén, Teita körzetben. Földművelők, fő terményük a rizs és a banán; kiegészítő állattenyésztést is folytatnak (szarvasmarha, juh).